

A-946

INSTYTUT TURYSTYKI

Mieczysław Zawadzki

RAPORT KOŃCOWY Z BADAŃ

"ROLA I MIEJSCE TURYSTYKI INDYWIDUALNIE ORGANIZOWANEJ
W RUCHU TURYSTYCZNYM"

/stan i tendencje/

CPBP 08.06.II-4.1.

Warszawa, październik 1989

Spis treści

	strona
Wstęp	1
1. Podstawowe pojęcia	3
2. Cel pracy i uzasadnienie wyboru tematu	8
3. Charakterystyka materiałów źródłowych	13
4. Metody i techniki badań	20
5. Ruch turystyczny i jego formy według badań GUS...	24
5.1. Podstawowe dane ilościowe o turystyczno- -wypoczynkowej bazie noclegowej	24
5.2. Podstawowe dane ilościowe o wykorzystaniu bazy noclegowej	28
5.3. Uczestnictwo w wyjazdach turystycznych według ich form organizacyjnych i kategorii społeczno-demograficznych	32
6. Wyjazdy urlopowo-wakacyjne, ich zasięg społecz- ny oraz formy organizacyjne według danych Ośrodka Badania Opinii Publicznej PR i TV	43
6.1. Podstawowe dane o uczestnictwie w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych	43
6.2. Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyj- nych według ich form organizacyjnych oraz kategorii społeczno-demograficznych	49
6.2.1. Struktura uczestnictwa w wyjazdach według ich form organizacyjnych	49
6.2.2. Kategorie społeczno-demograficzne i formy organizacyjne a uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych	54

Spis treści c.d.

strona

7. Wzory zachowań w czasie wypoczynku urlopowo-wakacyjnego	74
7.1. Ruchliwość przestrzenna	74
7.2. Sposoby spędzania czasu	76
8. Podsumowanie i wnioski końcowe	113

Wstęp

Przedstawienie miejsca i roli turystyki indywidualnej w ruchu turystycznym a zwłaszcza stanu i tendencji byłoby nie-
możliwe bez dokonania porównań między wyjazdami organizowanymi
przez turystów na własną rękę, samodzielnie, a wyjazdami w po-
zostałych formach, organizowanymi przez zajmujące się tym in-
stytucje /zakłady pracy, przedsiębiorstwa turystyczne, szkoły
itp./. Koniecznym również było omówienie problemów ruchu tury-
stycznego, jego dynamiki, jako ogólnego tła naszych rozważań.
Uwzględniono te uwarunkowania w niniejszym opracowaniu poru-
szając ponadto najważniejsze problemy kształtowania się bazy
turystyczno-wypoczynkowej oraz jej wykorzystania na przestrze-
ni kilkunastu lat.

Z punktu widzenia potrzeb i charakteru niniejszej pracy
należało jednak przede wszystkim zająć się uczestnictwem w ru-
chu turystycznym i społecznym zasięgiem tego uczestnictwa,
jego formami organizacyjnymi i to - zgodnie z założeniami -
w skali ogólnopolskiej.

Ponieważ dotyczące tych spraw wyniki badań GUS okazały
się między sobą trudno porównywalne skorzystano z usług Ośrod-
ka Badania Opinii Publicznej PR i TV, który prowadził podobne
badania od 1974 r. Instytut Turystyki zlecił mu zorganizować
analogiczne odnośnie 1987 r. Autor opracował kwestionariusz
do w.w. badań oraz ich wyniki.

Pytania kwestionariusza zapewniły z jednej strony porównywalność z podstawowymi danymi z lat ubiegłych, z drugiej zaś uwzględniły problemy w tych badaniach dotąd nie poruszane. Dotyczą one sposobów spędzania czasu przez korzystających z wypoczynku poza miejscem zamieszkania. Dzięki tym informacjom podjęto próbę oceny w jakim stopniu sposoby te były w szerokim tego słowa znaczeniu efektywne pod względem regeneracji sił psycho-fizycznych i społecznym.

Ankieterzy OBOP przeprowadzili w styczniu 1988 r. bezpośrednie wywiady z losowo dobraną próbą reprezentatywną naszego społeczeństwa. Badania te miały więc charakter pierwiastkowy i dostarczyły obszernych materiałów źródłowych. Posługując się nimi autor dokonał analiz porównawczych w miarę istnienia danych z lat ubiegłych.

1. Podstawowe pojęcia

Do podstawowych pojęć używanych w tym opracowaniu należą: turystyka, turystyka indywidualnie organizowana, ruch turystyczny.

Próby definicji pojęcia "turystyka" mają kilkudziesięcioletnią historię i podejmowało ją co najmniej tyluż autorów.

Nie wdając się w szersze rozważania teoretyczne i spory definicyjne można stwierdzić, że większość autorów zgodna jest iż:

- turystyka jest jednym z rodzajów aktywności psychofizycznej człowieka,
- jej cechą charakterystyczną jest przestrzenna ruchliwość polegająca na czasowej zmianie miejsca pobytu bez celów osiedleniowych,
- zmiana ta odbywa się dobrowolnie,
- towarzyszy jej w większym lub mniejszym stopniu bezpośredni kontakt z nowym środowiskiem oraz odmienny rytm życia,
- z tą specyficzną formą migracji ludności wiążą się określone zjawiska ekonomiczne, społeczne, przestrzenne, prawno-organizacyjne, wychowawcze.

W "Socjologicznych problemach turystyki" /I.W. CRZZ, Warszawa 1979/ K. Przecławski stwierdza, że "turystyka jest w rzeczywistości zjawiskiem zarówno społecznym, jak ekonomicznym, wychowawczym i przestrzennym. Stąd ekonomista patrzy na turystykę w kategoriach podaży-popytu, pedagog dostrzega jej aspekty wychowawcze, a urbanista przestrzenne itd.".

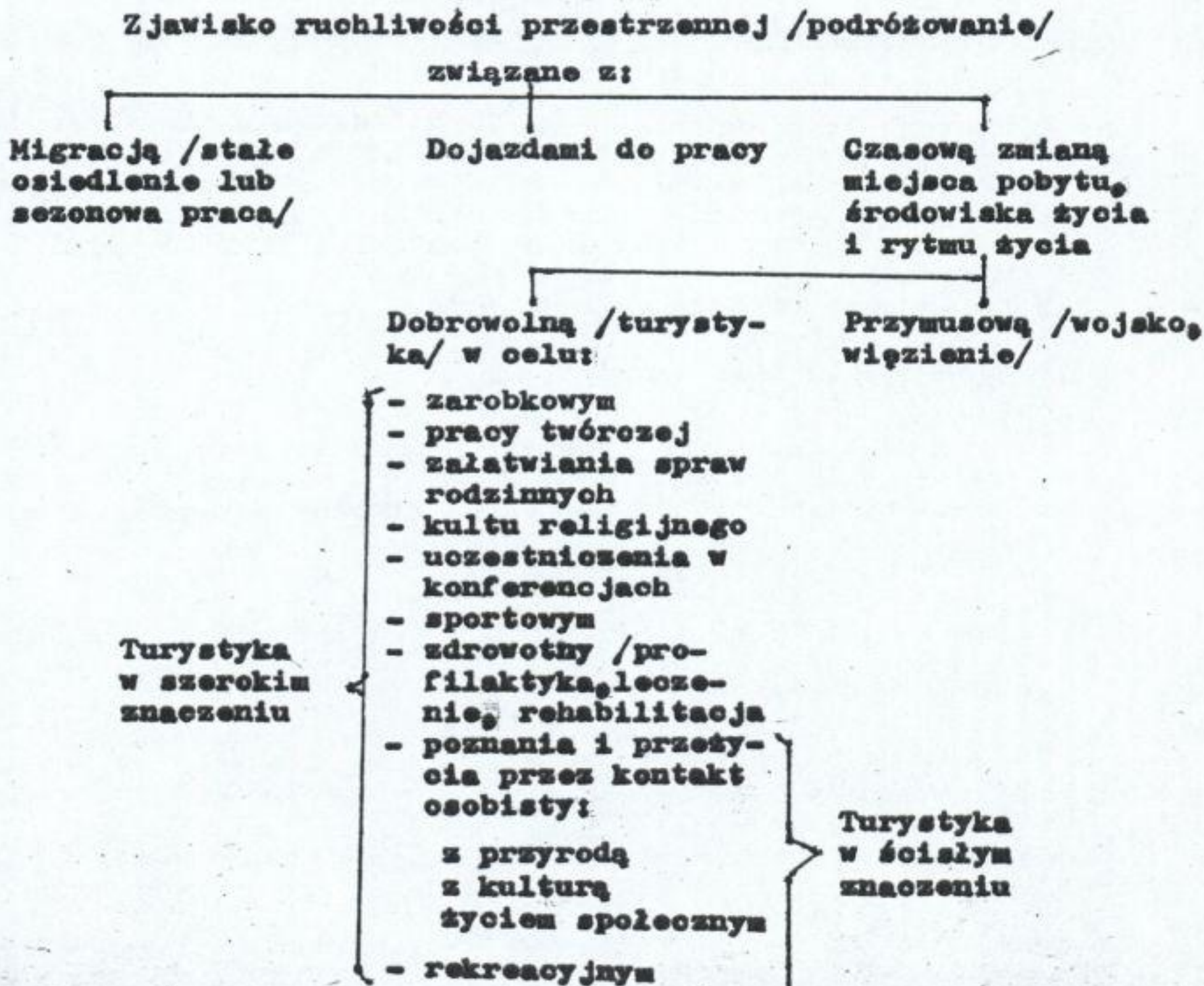
U jej podstaw tkwi społeczna potrzeba poszukiwań odpowiedniego spędzenia czasu wolnego od pracy. Dla zaspokojenia zaś tych

potrzeb niezbędna jest materialna baza noclegowa, żywieniowa, środki komunikacji, odpowiedni sprzęt, organizacja działań, sposoby finansowania, przepisy paszportowe i celno-dewizowe - słowem system organizacyjno-prawny turystyki.

Kończąc rozważania na ten temat autor przyjmuje definicję K. Przeciławskiego /op.cit./: "Turystyka w szerokim tego słowa znaczeniu to całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej, związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym /przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym/".

Turystykę traktować będziemy w szerokim tego słowa znaczeniu tak, jak podaje to K. Przeciławski:

POJĘCIE TURYSTYKI

Wśród czynników warunkujących masowy rozwój turystyki należy przede wszystkim wymienić:

- poziom rozwoju społeczno-kulturalnego i gospodarczego oraz zamożności państw i mieszkańców,
- dostępność środków komunikacji,
- bilans czasu wolnego,
- politykę społeczną, stan i bazę materialną turystyki /dostępność i odpowiedni stan terenów, przepisy paszportowe i celno-dewizowe itp./.

Każdy z tych czynników ma istotny wpływ na rozwój turystyki i należy traktować je kompleksowo.

Turystyka w miarę jej rozwoju staje się coraz bardziej zróżnicowana. Występuje duża różnorodność form o różnym znaczeniu, popularności i skutkach.

Brak dotąd naukowo opracowanej typologii i klasyfikacji tych form.

Dla celów o charakterze roboczym K. Przecławski w swej cytowanej już książce proponuje klasyfikację wg kilku podstawowych kryteriów ujętych w formę prostych pytań:

- kto uprawia turystykę /osoby, grupy społeczne/
- jak długo i w jakiej porze roku
- w jaki sposób
- samotnie czy w grupie
- kto organizuje wyjazd
- jaki jest przebieg wyjazdu
- jaki jest koszt wyjazdu i kto go pokrywa
- jaki jest sposób zakwaterowania

- skąd lub dokąd udaje się
- po co /cel turystyki/
- za pomocą jakich środków transportu.

"Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki" /Zeszyty metodyczne nr 30", GUS. Warszawa 1979/ zawierają rozdział dotyczący klasyfikacji turystyki, w którym uwzględniono nast. hasła:

Turystyka, turystyka w kraju, turystyka krajowa, turystyka zagraniczna, turystyka zagraniczna przyjazdowa, turystyka zagraniczna wyjazdowa, turystyka popularna, turystyka kwalifikowana, turystyka pobytowa, turystyka wędrowną, turystyka grupowa, turystyka indywidualna, turystyka długookresowa, turystyka krótkookresowa, turystyka weekendowa, turystyka zorganizowana, turystyka samodzielna, turystyka zagraniczna dewizowa i turystyka zagraniczna bezdewizowa.

Wiele nieporozumień może budzić definicja turystyki indywidualnej. We wspomnianych wyżej "Definicjach..." GUS pod hasłem "turystyka indywidualna" czytamy: Turystyka odbywana przez jedną osobę lub co najwyżej 9 osób, razem podróżujących i realizujących cele turystyki..."

W hasle zaś "Turystyka samodzielna" stwierdza się: "Turystyka, podczas odbywania której uczestnik lub zespół uczestników realizuje własny program oraz zaspokaja potrzeby związane z turystyką we własnym zakresie lub bezpośrednio u usługodawców".

W sąsiednim zaś hasle czytamy, że "turystyka zorganizowana" to "Turystyka podczas której uczestnik ma zapewnione usługi w jakimkolwiek zakresie potrzeb za pośrednictwem jednostek organizacyjnych..."

Ta swoista przeciwstawność jeszcze wyraźniej występuje w innych oficjalnych publikacjach, w których stosuje się podział na "turystykę zorganizowaną" i "turystykę niezorganizowaną" w znaczeniu samodzielnie organizowanej.

Można spotkać się także z terminami "prywatny wyjazd", "prywatna podróż".

W mowie potocznej jednak a także w piśmiennictwie częściej utożsamia się turystykę indywidualną z w.w. "turystyką samodzielną", "niezorganizowaną", a więc stosując kryterium kto jest organizatorem turystycznego wyjazdu: sam turysta, czy instytucja.

W tej pracy pod pojęciem "turystyka indywidualnie organizowana" będziemy rozumieć aktywność turystyczną, której organizatorem jest w całości lub w przeważającej mierze turysta lub grupa turystów - bez korzystania z ofert dotyczących zbiorowych usług turystyczno-wypoczynkowych, których organizatorami są zakłady pracy, biura podróży, przedsiębiorstwa turystyczne, FWP, PTTK, szkoły itp. jednostki organizacyjne.

Ze względów stylistycznych zamiennie mogą tu być użyte terminy: turystyka samodzielna, turystyka samodzielnie organizowana, indywidualne wyjazdy turystyczne, a w skrócie turystyka indywidualna.

Bardzo ściśle rozgraniczenie między tak pojętą turystyką indywidualną a turystyką instytucjonalnie organizowaną jest trudne. Może bowiem ktoś np. indywidualnie wyjechać na urlop a na miejscu korzystać z wyżywienia w ośrodku wczasowym, może korzystać wraz z innymi osobami z dojazdu do określonej miejscowości autokarem zakładu pracy, a odbywać dalszą wycieczkę samodzielnie.

Z tego typu trudnościami ścisłego definiowania można się spotkać w wielu dziedzinach nauk społecznych. Toteż nieraz trzeba posługiwać się stwierdzeniem, że im bardziej w danym zjawisku występują określone cechy, tym bardziej można je zaliczyć do takiej a nie innej kategorii, formy, typu.

Co będziemy rozumieć pod pojęciem "ruch turystyczny" ?

Omawiając problemy definiowania turystyki podkreślono, że jest ona całokształtem różnych, złożonych zjawisk.

Dla naszych celów można je podzielić na dwie grupy, na ruch turystyczny oraz na pozostały zbiór elementów obejmujących środki materialne, organizacyjne, kadrowe itp., których zadaniem jest obsługa ruchu turystycznego.

Definicję ruchu turystycznego, na której będziemy się opierać podano w "Zeszytach Metodycznych" nr 30 GUS, 1979 r.

Czytamy, że ruch turystyczny to "Ogół przestrzennych przemieszczeń się ludzi związany z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, środowisk i rytmu życia - w odniesieniu do określonego obszaru, kierunku, okresu itp."

2. Cel pracy i uzasadnienie wyboru tematu

Celem zadania badawczego "Rola i miejsce turystyki indywidualnej w ruchu turystycznym" jest określenie miejsca i roli, stanu i tendencji rozwojowych turystyki indywidualnie organizowanej w ruchu turystycznym.

Aktywność turystyczna jest jednym ze sposobów wypoczynku po pracy.

Zagadnienia organizacji pracy, jej wydajność nie mogą być odrywane od organizacji wypoczynku. Zapewnia on bowiem odnowę sił psychicznych i fizycznych. Oba więc te czynniki -praca i wypoczynek stanowią nierozdzieloną całość.

Wśród czynników warunkujących masowy rozwój turystyki należy przede wszystkim wymienić:

- poziom rozwoju społeczno-kulturalnego i gospodarczego oraz zamożności państw i mieszkańców,
- dostępność środków komunikacji,
- bilans czasu wolnego,
- politykę społeczną, stan i bazę materialną turystyki /dostępność i odpowiedni stan terenów, przepisy paszportowe i celno-dewizowe itp./.

Każdy z tych czynników ma istotny wpływ na rozwój turystyki i należy traktować je kompleksowo.

Turystyka w miarę jej rozwoju staje się coraz bardziej zróżnicowana. Występuje duża różnorodność form o różnym znaczeniu, popularności i skutkach.

Brak dotąd naukowo opracowanej typologii i klasyfikacji tych form.

Dla celów o charakterze roboczym K. Przecławski w swej cytowanej już książce proponuje klasyfikację wg kilku podstawowych kryteriów ujętych w formę prostych pytań:

- kto uprawia turystykę /osoby, grupy społeczne/
- jak długo i w jakiej porze roku
- w jaki sposób
- samotnie czy w grupie
- kto organizuje wyjazd
- jaki jest przebieg wyjazdu
- jaki jest koszt wyjazdu i kto go pokrywa
- jaki jest sposób zakwaterowania

- skąd lub dokąd udaje się
- po co /cel turystyki/
- za pomocą jakich środków transportu.

"Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki" /Zeszyty metodyczne nr 30", GUS. Warszawa 1979/ zawierają rozdział dotyczący klasyfikacji turystyki, w którym uwzględniono nast. hasła:

Turystyka, turystyka w kraju, turystyka krajowa, turystyka zagraniczna, turystyka zagraniczna przyjazdowa, turystyka zagraniczna wyjazdowa, turystyka popularna, turystyka kwalifikowana, turystyka pobytowa, turystyka wędrowna, turystyka grupowa, turystyka indywidualna, turystyka długookresowa, turystyka krótkookresowa, turystyka weekendowa, turystyka zorganizowana, turystyka samodzielna, turystyka zagraniczna dewizowa i turystyka zagraniczna bezdewizowa.

Wiele nieporozumień może budzić definicja turystyki indywidualnej. We wspomnianych wyżej "Definicjach..." GUS pod hasłem "turystyka indywidualna" czytamy: Turystyka odbywana przez jedną osobę lub co najwyżej 9 osób, razem podróżujących i realizujących cele turystyki..."

W hasle zaś "Turystyka samodzielna" stwierdza się: "Turystyka, podczas odbywania której uczestnik lub zespół uczestników realizuje własny program oraz zaspokaja potrzeby związane z turystyką we własnym zakresie lub bezpośrednio u usługodawców".

W sąsiednim zaś hasle czytamy, że "turystyka zorganizowana" to "Turystyka podczas której uczestnik ma zapewnione usługi w jakimkolwiek zakresie potrzeb za pośrednictwem jednostek organizacyjnych..."

Ta swoista przeciwstawność jeszcze wyraźniej występuje w innych oficjalnych publikacjach, w których stosuje się podział na "turystykę zorganizowaną" i "turystykę niezorganizowaną" w znaczeniu samodzielnie organizowanej.

Można spotkać się także z terminami "prywatny wyjazd", "prywatna podróż".

W mowie potocznej jednak a także w piśmiennictwie częściej utożsamia się turystykę indywidualną z w.w. "turystyką samodzielną", "niezorganizowaną", a więc stosując kryterium kto jest organizatorem turystycznego wyjazdu: sam turysta, czy instytucja.

W tej pracy pod pojęciem "turystyka indywidualnie organizowana" będziemy rozumieć aktywność turystyczną, której organizatorem jest w całości lub w przeważającej mierze turysta lub grupa turystów - bez korzystania z ofert dotyczących zbiorowych usług turystyczno-wypoczynkowych, których organizatorami są zakłady pracy, biura podróży, przedsiębiorstwa turystyczne, FWP, PTTK, szkoły itp. jednostki organizacyjne.

Ze względów stylistycznych zamiennie mogą tu być użyte terminy: turystyka samodzielna, turystyka samodzielnie organizowana, indywidualne wyjazdy turystyczne, a w skrócie turystyka indywidualna.

Bardzo ściśle rozgraniczenie między tak pojętą turystyką indywidualną a turystyką instytucjonalnie organizowaną jest trudne. Może bowiem ktoś np. indywidualnie wyjechać na urlop a na miejscu korzystać z wyżywienia w ośrodku wczasowym, może korzystać wraz z innymi osobami z dojazdu do określonej miejscowości autokarem zakładu pracy, a odbywać dalszą wycieczkę samodzielnie.

Z tego typu trudnościami ścisłego definiowania można się spotkać w wielu dziedzinach nauk społecznych. Toteż nieraz trzeba posługiwać się stwierdzeniem, że im bardziej w danym zjawisku występują określone cechy, tym bardziej można je zaliczyć do takiej a nie innej kategorii, formy, typu.

Co będziemy rozumieć pod pojęciem "ruch turystyczny" ?

Omawiając problemy definiowania turystyki podkreślono, że jest ona całokształtem różnych, złożonych zjawisk.

Dla naszych celów można je podzielić na dwie grupy, na ruch turystyczny oraz na pozostały zbiór elementów obejmujących środki materialne, organizacyjne, kadrowe itp., których zadaniem jest obsługa ruchu turystycznego.

Definicję ruchu turystycznego, na której będziemy się opierać podano w "Zeszytach Metodycznych" nr 30 GUS, 1979 r.

Czytamy, że ruch turystyczny to "Ogół przestrzennych przemieszczeń się ludzi związany z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, środowisk i rytmu życia - w odniesieniu do określonego obszaru, kierunku, okresu itp."

2. Cel pracy i uzasadnienie wyboru tematu

Celem zadania badawczego "Rola i miejsce turystyki indywidualnej w ruchu turystycznym" jest określenie miejsca i roli, stanu i tendencji rozwojowych turystyki indywidualnie organizowanej w ruchu turystycznym.

Aktywność turystyczna jest jednym ze sposobów wypoczynku po pracy.

Zagadnienia organizacji pracy, jej wydajność nie mogą być odrywane od organizacji wypoczynku. Zapewnia on bowiem odnowę sił psychicznych i fizycznych. Oba więc te czynniki - praca i wypoczynek stanowią nierozdzielną całość.

Nauka w pełni potwierdza biologicznie uzasadnioną konieczność bilansowania tak istotnych dziedzin działania człowieka jakimi są praca i czas wolny. Odpowiedni, racjonalny wypoczynek jest bowiem jednym z podstawowych warunków utrzymania równowagi sił żywotnych.

W praktyce sprawom organizacji pracy, jej efektywności poświęca się dużo uwagi i wysiłków, sprawom czasu wolnego mniej. W wiele większym stopniu rozpowszechniona jest wiedza o tym jak pracować niż jak wypoczywać po pracy.

Niegdyś traktowano czas wolny wyłącznie jako sprawę osobistą. Dziś staje się coraz bardziej problemem o znaczeniu społecznym.

Burzliwy rozwój ruchu turystycznego i jego masowość występujące w XX wieku szczególnie po II wojnie światowej jest powszechnie znanym zjawiskiem. U jego podstaw leży ogromne zapotrzebowanie społeczne na tę formę aktywności życiowej.

Turystyka w coraz większym stopniu staje się czymś bardzo potrzebnym, a nawet niezbędnym, staje się elementem stylu życia współczesnego człowieka.

Obserwując dzisiejszy rozwój turystyki A. Haulot stwierdza, że "w dalszym ciągu ma miejsce stały wzrost tego co nazywamy apetytem turystycznym... co roku wzrasta liczba kandydatów do podróży i wyjazdów wakacyjnych..." /por. "Problemy Turystyki" nr 1 z 1986 r. Instytut Turystyki, Warszawa, s. 21/.

Nie jest to przypadek. Uprawianie turystyki może bowiem zaspokajać bardzo obszerną gamę potrzeb. Od odnowy sił psychofizycznych, poprawy zdrowia i profilaktyki zdrowotnej do pojętych w szerokim tego słowa znaczeniu potrzeb w zakresie rozwoju osobowości, w tym mających duży wpływ na twórcze zaangażowanie człowieka w społeczny i kulturowy życie kraju.

Dlatego też turystyka zalicza się do istotnych składników polityki społecznej.

J. Szczepański w książce "Rozważania o konsumpcji i polityce społecznej" /Warszawa 1978/ stwierdza, że jeśli "w ramach polityki społecznej ocenia się przede wszystkim kwestie zaspokojenia potrzeb, spożycia indywidualnego i zbiorowego, świadczeń i warunków życia i pracy, to nasuwa się logiczny wniosek, że pojęcie potrzeby i teoria potrzeb stanowią istotne narzędzia polityki społecznej w ścisłym tego słowa znaczeniu oraz działań podejmowanych przez władze państwa lub inne instytucje i organizacje dla stworzenia warunków zaspokojenia tych potrzeb".

Można więc wysnuć oczywisty wniosek o konieczności prowadzenia w tym zakresie badań diagnostycznych i prognostycznych. Tym bardziej, że prof. Szczepański stwierdza dalej: "Nie jest bowiem dla polityki społecznej rzeczą obojętną, czy polityk kierujący tym szerokim zakresem działań ma jakiś wpływ na powstawanie i rozwój potrzeb, czy też rozwój potrzeb dokonuje się spontanicznie, w sposób na który polityka nie ma wpływu, a jej zadaniem jest tylko nadążanie za tymi potrzebami i ich zaspokojeniem".

Zadanie badawcze "Rola i miejsce turystyki indywidualnie organizowanej w ruchu turystycznym /stan i tendencje/ "stanowi część Centralnego Programu Badań Podstawowych 08.06 "Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego".

Cele więc w.w. zadania badawczego winny przede wszystkim wynikać i być zgodne z celem "Centralnego Programu". W końcowym efekcie zaś wyniki przeprowadzonych przez autora badań mają stanowić odpowiedni wkład w opracowanie syntezy badań w grupie tematycznej i w całokształcie badań.

W "Założeniach ogólnych" CPBP stwierdza się, że jego celem jest określenie roli turystyki w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju, a "wyniki badań pozwolą na lepsze prowadzenie polityki społecznej w odniesieniu do organizacji wypoczynku, polityki wychowawczej zwłaszcza w odniesieniu do młodzieży, polityki ekonomicznej zwłaszcza w odniesieniu do uzyskiwania większych dochodów z turystyki przyjazdowej".

Dalej stwierdza się, że w Polsce brak jest dotychczas systematycznie prowadzonych i metodologicznie poprawnych badań nad ruchem turystycznym i, że dotychczas prowadzone badania nie mają charakteru interdyscyplinarnego oraz, że badania te są rozproszone i nie dostarczają materiału do syntezy.

Celów i znaczenia badań dotyczy także fragment recenzji "Planu Koordynacyjnego" CPBP, recenzji dokonanej przez prof. dr T. Pałaszewską: "... jeśli w programie wyjścia z kryzysu problem wzrostu wydajności i efektywności pracy jest kluczowym zagadnieniem - to konsekwencją jego rangi powinien być równolegle dostrzegany problem turystyki i wypoczynku - jako jeden z najważniejszych czynników stymulacji aktywności zawodowej i społecznej obywateli /a więc nie tylko aspekty gospodarcze, lecz także humanistyczne/".

W omawianych tu "Założeniach ogólnych" CPBP czytamy też, że badania dotyczyć będą wzajemnych zależności pomiędzy turystyką a rozwojem gospodarczym, społecznym i kulturowym kraju.

"Rozwój ten mierzy się stopniem zaspokajania potrzeb - tak jednostek jak zbiorowości - w odniesieniu do poziomu życia i do jakości życia, a także stopniem realizacji wartości nadających sens życiu.

Badania winny podjąć próbę odpowiedzi na pytania:

- jaką rolę w tak rozumianym rozwoju spełnia turystyka
- i jaka turystyka
- dzięki czemu i dlaczego.

Badania dostarczyć nam powinny:

- wiedzy z zakresu historii turystyki
- wiedzy o warunkach ... umożliwiających, ułatwiających utrudniających rozwój turystyki,
- wiedzy o faktach a więc informacji o stanie turystyki i o jej tendencjach rozwojowych, a więc elementy niezbędne do prognozy,
- wiedzy o skutkach rozwoju turystyki ... w tym także o skutkach niepożądanych, o związkach pomiędzy turystyką, a zjawiskami patologii społecznej".

Na podstawie tak zgromadzonej wiedzy powstanie możliwość sformułowania programu działania dla polityki społecznej w odniesieniu do rozwoju turystyki.

Informacje statystyczne o turystyce indywidualnie organizowanej w porównaniu z danymi o turystyce instytucjonalnie organizowanej mają krótszą historię, są skromniejsze i mniej wszechstronne. Wiele zastrzeżeń budzi ponadto wiarygodność i porównywalność zebranych dotąd danych.

Mimo to wiadomo, że turystykę indywidualnie organizowaną uprawia znaczna liczba uczestników ruchu turystycznego. Z reguły przekraczała ona 50% ogółu turystów.

Stąd też wzbogacanie wiedzy o tej formie turystyki poprzez odpowiednie badania wydaje się w pełni uzasadnione i potrzebne.

Zadanie badawcze "Rola i miejsce turystyki indywidualnie organizowanej w ruchu turystycznym" mieści się w II grupie

tematycznej, której zadaniem jest opracowanie modelu wypoczynku wakacyjnego i weekendowego, dla różnych grup społecznych.

Przeprowadzone przez autora badania uwzględniają zróżnicowanie respondentów według grup społecznych, a wyniki winny być przydatne do opracowania syntezy badań II grupy tematycznej.

Temu też celowi mają służyć przedstawiłone przez autora informacje o stanie /wielkość, struktura, dynamika, zależność/ i o tendencjach rozwojowych turystyki indywidualnie organizowanej oraz o problemie turystyka indywidualna a instytucjonalnie organizowana. Winne także stanowić elementy umożliwiające opracowanie prognozy oraz wniosków i propozycji do działań praktycznych.

3. Charakterystyka materiałów źródłowych

Dane statystyczne o ruchu turystycznym pojawiają się w oficjalnych publikacjach w Polsce stosunkowo późno.

Po raz pierwszy w "Małym roczniku statystycznym" z 1931 r. użyto słowa "turystyka" przedstawiając bilans płatniczy Polski w latach 1927-1929.

Zarówno powyższe dane jak i z 1934 r. dotyczą turystyki zagranicznej.

Niektóre fragmentaryczne informacje o krajowym ruchu turystycznym znalazły się dopiero w "Małym roczniku statystycznym" z 1937 r. Zawiera on dane o przewozie turystów przez PKP oraz tablice dotyczące frekwencji w szkolnych schroniskach wycieczkowych, frekwencji turystów w niektórych schroniskach górskich i nizinnych. Ponadto informacje o niektórych stowarzyszeniach turystycznych w Polsce.

Nieliczne jest także w tym zakresie piśmiennictwo. Dotyczy badań prowadzonych w niektórych regionach kraju /ruch letniakowy

na Podhalu, frekwencja kuracjuszy w uzdrowiskach wschodnio-karpackich, frekwencja w Zakopanem/.

Z punktu widzenia statystyki krajowego ruchu turystycznego niewiele wniosła również wydana w 1937 r. praca M. Fularskiego "Zagadnienia ruchu turystycznego".

W okresie powojennym "Rocznik statystyczny 1949" zawiera kilka tablic o wozasach pracowniowych i dziecięcych, o działalności uzdrowisk oraz pierwsze ujęcie ewidencyjne turystycznej bazy noclegowej.

Termin "turystyka" pojawia się w "Roczniku statystycznym" GUS z 1955 r.

W roczniku z 1958 r. jest już dział "Turystyka, wozasy, sport". W latach 60-tych dane o turystyce można znaleźć nie tylko w "Roczniku statystycznym" lecz i w specjalnych wydawnictwach GUS.

Na szczególną uwagę zasługuje "Statystyka turystyki 1950-1966" /seria "Studia i prace statystyczne nr 7", Warszawa, grudzień 1967/.

W przedmowie czytamy: "Z uwagi na to, że publikacja niniejsza opracowana została w oparciu o źródła i materiały nie w pełni jednolite pod względem metodycznym, niektórych danych nie można było doprowadzić do pełnej porównywalności. W związku z tym niektóre informacje - zwłaszcza dotyczące wskaźników w zakresie krajowego ruchu turystycznego - winny być traktowane jako orientacyjne".

W "Uwagach metodologicznych" tej publikacji stwierdza się: "Przyjęcie w badaniach statystycznych szerokiego znaczenia pojęcia turystyka powoduje, że w danych dotyczących ruchu tury-

stycznego zawarte są informacje dotyczące występujących zjawisk różniących się od siebie znacznie, tak co do treści jak i charakteru - w związku z tym niezbędne jest dokonanie podziału klasyfikacyjnego ruchu turystycznego. Istnieje wiele kryteriów podziału ruchu turystycznego. W Polsce dla celów badawczych i praktyczno-organizacyjnych stosuje się głównie podział ruchu turystycznego:

- 1/ - podział według miejsca zamieszkania turysty:
 - a/ ruch turystyczny zagraniczny
 - b/ ruch turystyczny krajowy
 - z tego samego województwa /miejscowy/
 - transfery międzywojewódzkie ...
- 2/ - Podział według form zorganizowania ruchu turystycznego:
 - a/ ruch turystyczny zorganizowany
 - b/ ruch turystyczny niezorganizowany
- 3/ - podział według czasu uczestnictwa:
 - a/ ruch turystyczny pobytowy /turystyka osiadła/
 - b/ ruch turystyczny wędrowny /wycieczkowy/
 - c/ wypoczynek świąteczny.

W rozdziale "Podstawowe formy występowania ruchu turystycznego" wymienia się turystykę pobytową, a w niej wczasy pracownicze, zakładowe, sanatoria uzdrowiskowe, kolonie i obozy, wczasy letnie organizowane przez przedsiębiorstwa turystyczne.

Wśród form turystyki pobytowej figuruje również hasło "Turystyka indywidualna". Stwierdza się, że "odrębną formę turystyki stanowi indywidualny ruch letniskowy. Ta forma turystyki występuje w dwu postaciach:

- zarejestrowanych ... kwater prywatnych

- z pominięciem wszelkich form organizacyjnych ...

Ruch ten jest ... statystycznie bardzo trudny do ujęcia. Stanowi on jednak poważną pozycję w ramach turystyki pobytowej".

W "Turystyce wycieczkowej" nie uwzględnia się turystyki indywidualnej. Figuruje natomiast "Autostop", który "polega na indywidualnych przejazdach przygodnie spotkanymi na trasie samochodami".

Mówiąc o "wypoczynku świątecznym" stwierdza się, że może odbywać się w sposób zorganizowany lub indywidualny.

Dodatkowo figuruje "Turystyka kwalifikowana", która występować może zarówno w formie pobytowej..., wycieczkowej..., jak i wypoczynku świątecznego". Nie wymienia się jednak, że może to być także turystyka indywidualna.

W omawianej publikacji /"Statystyka Turystyki 1950-1966"/ dane o turystyce niezorganizowanej /indywidualnej/ występują jedynie na dwu spośród 60 tablic.

Tablica 2 zawiera następujące dane o turystyce pobytowej:

	Osoby			Osobo-dni		
	1960	1963	1966	1960	1963	1966
	w tysiącach					
Ogółem	3463	5430	5940	20250	86880	102020
Turystyka zorganizowana	1835	2264	3037	32978	40830	52847
Turystyka niezorganizowana	1628	3166	2903	17272	46050	49173

Tablica nr 2 wskazuje, że w latach 1960-1966 liczba turystów indywidualnych w turystyce pobytowej była znaczna, przekraczająca

w niektórych latach 50% ogółu, a zawsze bardzo zbliżone do tej wielkości.

W odnośniku do Tabl. nr 2 stwierdza się, że dane dotyczące turystyki niezorganizowanej są szacunkowe i obejmują pobyty w obiektach prywatnych, łącznie z pobytami u krewnych.

Tablica nr 52 nosi tytuł "Autostop w Polsce" i ujmuje liczbę autostopowiczów od 1958 r. do 1966 r. Dla porównania z poprzednią tabelą podamy te same lata: 1960-~~66~~ 65 tys. osób, 1963 - 39,5 tys., 1966 - 30 tys. /według liczby wydanych książeczek/.

O kłopotach i trudnościach ze statystycznym ujęciem turystyki indywidualnej dowiadujemy się także z publikacji "Ruch turystyczny w Polsce w 1967 r." /GKKFiT, COIT, Warszawa 1968 r./.

Uzyskano informacje o krajowym ruchu turystycznym z dwu źródeł. Na podstawie jednego z nich określono, iż w 1967 r. z noclegów korzystało 11.600 tys. osób, podczas gdy według ocen WKKFiT było ich 56.657 tys.

Badając przyczyny tych rozbieżności stwierdzono, że źródłem jednych informacji była sprawozdawczość o działalności obiektów uspołecznionej bazy turystyczno-wypoczynkowej i prywatnych kwater zarejestrowanych, podczas gdy WKKFiT uwzględniły ponadto pobyty u krewnych lub znajomych oraz w nie rejestrowanych kwaterach prywatnych.

Można domniemywać, że powyższe rozbieżności mocno podkreśliły rolę turystyki indywidualnej i potrzebę ulepszenia badania tej formy ruchu turystycznego.

Dane GUS o ruchu turystycznym /Roczniki i Tablice Wynikowe/ posługują się liczbami osób statystycznych korzystających z noclegów w obiektach turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych oraz liczbami udzielonych noclegów. Spotykamy tu także w po-

wyższym ujęciu informacje o turystyce wycieczkowej i kwalifikowanej według danych ZG PTTK.

Nie uwzględnia się jednak interesującego nas podziału na turystykę indywidualną i zorganizowaną.

Trudno również ocenić jaki odsetek ludności Polski korzysta z wyjazdów turystycznych.

Więcej na ten temat można dowiedzieć się z oddzielnych badań GUS o uczestnictwie w turystyce. Najważniejsze dotyczyły lat 1973, 1981, 1984 i 1986.

Niestety porównywalność danych uzyskanych na podstawie tych badań napotyka na ogromne trudności.

I tak badania aktywności turystycznej w 1973 r. dotyczyły wyłącznie grupy zatrudnionych w gospodarce społecznej, badania zaś z 1981 r. obejmują ponadto grupę emerytów i rencistów, ale tylko tych, których praca stanowiła dodatkowe źródło utrzymania.

W obu w.w. badaniach uwzględniono pobyt poza miejscem zamieszkania trwający minimum 3 dni. Podczas gdy badania z 1984 r. uwzględniają wyjazdy trwające co najmniej 7 dni.

Dodatkowy problem stanowi fakt, że w badaniach GUS z 1973r. przyjęto za jednostkę wyjazd a nie osobę fizyczną - uczestnika ruchu turystycznego. Trudno więc ocenić jaki odsetek ludności uczestniczył w turystyce.

Badania z 1981 r. dotyczą urlopów wypoczynkowych, a więc wyłącznie osób zatrudnionych i to tylko w gospodarce społecznej, pomijając inne osoby w tym także biernych zawodowo. Ponadto obejmują jedynie populację w wieku 18 lat i więcej.

Badania z 1984 r. są najpełniejsze. Uwzględniają wszystkie przedziały wiekowe /od grupy 0-2 lata do 60 lat i więcej/.

zatrudnionych zarówno w gospodarce uspołecznionej jak i nie uspołecznionej, rolników indywidualnych, osoby wykonujące pracę nakładową, agentów i osoby przez nich zatrudnione oraz biernych zawodowo /uczniów, studentów, emerytów i rencistów/.

Badania te są reprezentatywne dla ok. 90% mieszkańców Polski. Obejmują jednak - jak już wspomniano tylko wyjazdy trwające co najmniej 7 dni.

Szerzej czasokres pobytu uwzględniają badania GUS "Uczestnictwo w turystyce ludności Polski w 1986 r.". Wyodrębnia się bowiem wyjazdy beznoclegowe, weekendowe, wycieczkowe /4-6 dniowe/ i długoterminowe /7 dni i dłużej/.

Badania te dotyczą jednak tylko populacji w wieku 15 lat i więcej i jak się stwierdza są reprezentatywne dla ok. 75% ludności. Pominęto tu rodziny pracujące na rachunek własny /poza indywidualnymi gospodarstwami rolnymi/, zamieszkałe w internatach, domach studenckich, hotelach pracowniczych itp. Wyłączenie tych grup, które są szczególnie "turystykogenne" może obniżać wskaźnik uczestnictwa w turystyce.

x x x

Prawidłowość oceny tendencji rozwojowych ruchu turystycznego związana jest w przeważającej mierze z zasobem, wiarygodnością i porównywalnością informacji, przede wszystkim danych statystycznych.

J. Tarkowski w swej pracy "Aktualny stan sprawozdawczości statystycznej w zakresie krajowego ruchu turystycznego" /IT 1973, maszynopis/ m.in. stwierdza: "... nie jest tajemnicą, że system rejestracji noclegów nie działa sprawnie, że dane uzyskiwane za jego pomocą są niekompletne, a niekiedy wręcz nieprawdziwe".

Na różne mankamenty w zakresie danych statystycznych ruchu turystycznego zwracają też uwagę inni autorzy stwierdzając, że wielokrotnie zmienia się założenia metodologiczne, że ograniczono obszar sprawozdawczy w zasadzie do bazy zarządzanej przez gestorów gospodarki uspołecznionej i zarejestrowanych miejsc w bazie prywatnej, że koniecznością było uciekanie się do szacunków lub nawet arbitralnych założeń ze względu na brak wiarygodnych, obiektywnych danych statystycznych, że właściwie nie było ujednoliconych podstaw do stosowania ocen szacunkowych, że szczególnie dotkliwy jest brak porównywalności danych w zakresie uczestnictwa w wyjazdach turystycznych.

Z punktu widzenia określenia tendencji rozwojowych i niezbędnej w związku z tym porównywalności i powtarzalności badań dotyczących uczestnictwa ludności Polski w wyjazdach turystycznych najbardziej przydatne okazały się dane Ośrodka Badania Opinii Publicznej Polskiego Radia i Telewizji /OBOP/. Dotyczące wprowadziły wyłącznie wyjazdów urlopowo-wakacyjnych tj. trwających co najmniej 7 dni oraz populacji w wieku powyżej 15 lat, prowadzone są jednak regularnie od kilkunastu lat bez dokonywania poważniejszych zmian w założeniach metodologicznych.

4. Metody i techniki badań

Nie ma powszechnie obowiązującego systemu klasyfikacji metod badań stosowanych w socjologii. Pominiemy tu analizę podobieństw i różnic poszczególnych systemów klasyfikacyjnych stwierdzając, że dla potrzeb niniejszego raportu posłużymy się jednym z najpopularniejszych systemów, który uwzględnia podział na metody i techniki badawcze. Przez pojęcie metod rozumiemy będziemy sposoby organizacji badań, technikami zaś nazywać

będziemy sposoby gromadzenia materiałów.

W niniejszym raporcie znalazła przede wszystkim zastosowanie metoda reprezentatywna oraz metoda dokumentów urzędowych /dane statystyczne GUS/, z technik zaś wywiad kwestionariuszowy.

Wśród instrumentów przydatnych do badania ruchu turystycznego szczególne znaczenie posiada statystyka turystyki.

W Rocznikach Statystycznych i Tablicach Wynikowych GUS w zakresie ruchu turystycznego stosuje się technikę rejestracji hotelowej /tzw. lokalną/ polegającą na obowiązku meldunkowym dotyczącym zarówno zakładów jak i osób prywatnych udzielających noclegów przyjezdnym.

Nie negując celowości i przydatności tego typu danych, trzeba stwierdzić, że na ich podstawie trudno określić odsetek osób korzystających z wyjazdów turystycznych w naszym społeczeństwie. Ta sama bowiem osoba przebywająca w czasie tych wyjazdów w kilku obiektach będzie w sprawozdaniach z każdego z nich wykazywana oddzielnie. Ponadto sprawozdawczość ta ujmuje również turystów zagranicznych. Z drugiej zaś strony osoby wyjeżdżające w czasie urlopu lub wakacji do krewnych lub znajomych nie dopełniają często obowiązku meldunkowego. Nie figurują więc w zbieranych w ten sposób danych statystycznych.

Wśród różnych technik uzyskiwania dokładniejszych i reprezentatywnych informacji o uczestnictwie w omawianych wyjazdach w pierwszym rzędzie należy wymienić wywiad kwestionariuszowy. Cechą charakterystyczną tej techniki są prowadzone przez ankietatorów bezpośrednio wywiady z osobami wchodzącymi w skład określonej próby reprezentatywnej. Ankieterzy prowadząc wywiad posługują się przekazanym im zestawem pytań zawartych w kwestionariuszu.

Wspomniano już w rozdziale 3, że GUS przeprowadził w latach 70-tych i 80-tych kilka badań w zakresie uczestnictwa w wyjazdach turystycznych. Zastosowano w nich technikę wywiadu kwestionariuszowego. Porównywalność wyników tych badań napotyka niestety na zasadnicze trudności o czym już pisano.

W odróżnieniu od w.w. badań GUS, badania OBOP prowadzone techniką wywiadu kwestionariuszowego od 1974 r. umożliwiają dokonanie analizy porównawczej - zwłaszcza w zakresie jednego z najważniejszych ze społecznego punktu widzenia wskaźników jakim jest odsetek osób korzystających z omawianych wyjazdów. W odniesieniu zaś do niektórych lat dane można porównywać według form organizacyjnych wyjazdów oraz podstawowych kategorii społeczno-demograficznych osób w tych wyjazdach uczestniczących.

Badania OBOP przeprowadzano metodą reprezentatywną. Badana populacja stanowiła próbę losową, reprezentatywną dla ogółu mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej i dotyczyła wyjazdów trwających co najmniej 7 dni. Próbę dobierano dwuetapowo. Terytorium kraju podzielono na rejony odpowiadające gminom /w miastach dzielnicom/, z których wylosowano 200 rejonów. Z kolei losowano w każdym rejonie 5 osób na podstawie ksiąg meldunkowych. W ten sposób uzyskiwano próbę liczącą 1000 osób. Do każdej z tych osób docierali ankieterzy z kwestionariuszami przygotowanymi centralnie.

Analogiczne badania dotyczące omawianych wyjazdów w 1987 r. przeprowadził OBOP na zlecenie Instytutu Turystyki. Kwestionariusz opracował autor tak, by zapewnić porównywalność z badaniami z lat ubiegłych. Równocześnie w celu uzyskania bardziej szczegółowych i poszerzonych informacji objęto badaniami dwie

odrębne 1000-osobowe próby sumując następnie wyniki. Badania przeprowadzono na przełomie stycznia i lutego 1988 r.

Z przewidzianych próbą 2000 osób udało się objąć badaniem 1806 osób. Zrealizowana liczba wywiadów oraz fakt, że odpad przewidzianych w próbie osób miało charakter losowy /choroba, wyjazd z miejsca zamieszkania/ pozwala przyjąć, że nie zostały w istotny sposób naruszone podstawowe proporcje udziału wszystkich kategorii społeczno-demograficznych, przebadany więc zbiór można uznać za reprezentatywny dla ogółu społeczeństwa.

Skład uczestników badania w 1987 r. według najważniejszych cech społeczno-demograficznych przedstawiał się następująco:

<u>Płeć</u>		<u>Przynależność społeczno-zawodowa</u>	
mężczyźni	48%	rolnicy indywidualni	16%
kobiety	52%	robotnicy niewykwalifikowani	11%
<u>Wiek</u>		robotnicy wykwalifikowani	43%
16 - 19 lat	6%	pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	20%
20 - 24 lata	6%	pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem	7%
25 - 29 lat	9%	inni	3%
30 - 34 lata	12%	<u>Miejscowość zamieszkania</u>	
35 - 39 lat	12%	wieś	38%
40 - 49 lat	16%	miasto do 10 tys. mieszk.	6%
50 - 59 lat	20%	miasto 10-20 tys. mieszk.	6%
60 i więcej lat	19%	miasto 20-50 tys. mieszk.	10%
<u>Wykształcenie</u>		miasto 50-100 tys. mieszk.	10%
podstawowe /pełne i niepełne	42%	miasto liczące ponad 100 tys. mieszkańców	30%
zasadnicze zawodowe lub niepełne średn.	28%		
średnie	20%		
niepełne wyższe	4%		
wyższe	6%		

Aktywność zawodowa

pracujący	65%
nie pracujący zawodowo	35%

Stan cywilny

kawaler - panna	16%
zonaty - zamężna	74%
rozwódziony/a/	2%
wdowiec - wdowa	8%

Kwestionariusz z powyższych badań w załączeniu.

5. Ruch turystyczny i jego formy organizacyjne
według badań GUS

5.1. Podstawowe dane ilościowe o bazie noclegowej

Truizmem jest stwierdzenie, że bez istnienia odpowiedniej bazy materialnej turystyki trudno mówić o masowym ruchu turystycznym.

Dane GUS uwzględniają dwa podstawowe rodzaje turystycznej bazy noclegowej:

- obiekty turystyczne
- obiekty czasowo-wypoczynkowe.

Liczbę miejsc noclegowych w obiektach turystycznych obrazuje
Tabela 1.

Tabela 1

Obiekty turystyczne

O b i e k t y	1980	1985	1986	1987
	w tysiącach			
MIEJSCA NOCLEGOWE - stan w dn. 31.VII.				
OGÓŁEM	387,4	341,4	351,4	355,2
Hotele	49,9	51,3	50,5	51,2
Motele	1,4	2,4	2,6	2,1
Domy wycieczkowe i pensjonaty..	43,6	37,8	37,9	38,3
Schroniska	4,2	4,6	4,4	4,5
Schroniska młodzieżowe	45,5	41,3	41,2	41,3
Kempingi i pola biwakowe	112,5	118,6	124,4	123,4
Pokoje gościnne	100,8	51,4	56,1	57,7
Pozostałe obiekty	29,5	34,0	34,3	36,7

Źródło: Rocznik statystyczny GUS 1988

Obiekty turystyczne służą zarówno wyjeżdżającym samodzielnie /indywidualnie/ jak i w formie zorganizowanej /np. wczasy w hotelach, pensjonatach, pokojach gościnnych, obozy w schroniskach, na kempingach/.

Analizując Tab. 1 dostrzegamy, że w 1987 r. liczba miejsc noclegowych w ujęciu "ogółem" jest mniejsza niż w 1980 r. o 32,2 tys. Za pozytywne natomiast zjawisko można uznać wzrost w stosunku do 1985 i 1986 r.

W porównaniu z 1980 r. liczba miejsc w hotelach, motelach, schroniskach, na kempingach i polach biwakowych oraz w pozostałych obiektach jest w 1987 r. większa.

Znaczny spadek natomiast - o 43,1 tys. miejsc noclegowych nastąpił w odniesieniu do pokoi gościnnych /umeblowane lokale mieszkalne osób prywatnych/, będących w gestii hoteli i biur zakwaterowań turystów. Do 1980 r. prawie połowa właścicieli tych kwater zrezygnowała w w.w. pośrednictwa i prawdopodobnie wynajmuje je "na własną rękę" turystom indywidualnym. Obniżyła się również, choć nie w takim stopniu liczba miejsc noclegowych w domach wycieczkowych i pensjonatach oraz w schroniskach młodzieżowych.

Kształtowanie się liczby miejsc noclegowych w obiektach wczasowo-wypoczynkowych w latach 1980-1987 przedstawiono w Tab. 2.

Tabela 2.

Obiekty wczasowo-wypoczynkowe

O b i e k t y	1980	1985	1986	1987
	w tysiącach			
MIEJSCA NOCLEGOWE - stan w dn. 31.VII.				
OGÓŁEM	519,8	498,1	496,5	501,7
w tym:				
Fundusz Wczasów Pracowniczych	47,8	36,0	36,3	35,4
Związki zawodowe	23,8	11,7	12,1	11,2
Zakłady pracy	338,6	355,0	354,4	362,0

Źródło: Rocznik statystyczny GUS 1988

W obiektach wczasowo-wypoczynkowych przebywają /z małymi wyjątkami/ osoby korzystające ze zorganizowanej formy wyjazdu.

Liczba miejsc noclegowych w obiektach wczasowo-wypoczynkowych /Tabela 2/ jest w 1987 r. większa w porównaniu z 1985 r. i 1986 r. lecz o 18,1 tys. mniejsza niż w 1980 r. Dość znacznie bowiem obniżyła się liczba miejsc noclegowych w ośrodkach FWP i związków zawodowych. Wzrost nastąpił jedynie w odniesieniu do obiektów wczasowych zakładów pracy - o 23,4 tys.

Spróbujemy teraz prześledzić kształtowanie się liczby omawianych miejsc noclegowych w latach 1977-1987. Dane zawiera Tabela 3.

**Potencjał usługowy obiektów turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych
w latach 1977-1987**

R o k										
1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
938,7	945,8	949,3	907,2	874,4	811,2	821,8	825,6	840,2	840,2	840,2
98,9	99,6	100,0	95,6	92,1	85,5	86,6	87,0	88,5	88,5	88,5
374,9	391,7	416,4	387,4	365,6	340,4	339,3	343,9	341,4	341,4	341,4
90,0	94,1	100,0	93,0	87,8	81,7	81,5	82,6	82,0	82,0	82,0
563,8	554,1	532,9	519,8	508,8	470,8	482,5	481,7	498,1	498,1	498,1
100,0	98,3	94,5	92,2	90,2	83,5	85,6	85,4	88,3	88,3	88,3

a miejsc noclegowych /w tys./

ntowy wskaźnik stanu bazy w odniesieniu do roku najkorzystniejszego

ne GUS

Jak wynika z Tabeli 3 największą liczbą miejsc noclegowych dysponowały obiekty czasowo-wypoczynkowe 1977 r., a obiekty turystyczne w 1979 r.

W 1987 r. w porównaniu do tych "najlepszych" lat liczba miejsc noclegowych w obiektach czasowo-wypoczynkowych jest o 11% mniejsza, a w obiektach turystycznych o 14,7%. Dla ścisłości należy jednak przypomnieć, iż w latach 70-tych istniał obowiązek wynajmu kwater prywatnych /pokoi gościnnych/ poprzez hotele lub biura zakwaterowania, o czym przed chwilą pisano.

5.2. Podstawowe dane ilościowe o wykorzystaniu bazy noclegowej

Tabela 4.

Liczba osób korzystających z noclegów oraz udzielonych noclegów w obiektach turystycznych

O b i e k t y	1980	1985	1986	1987
	w tysiącach			
1	2	3	4	5
KORZYSTAJACY Z NOCLEGÓW				
OGÓŁEM	12647	10737	11113	11254 ^{x/}
Hotele	5131	4992	5078	5293
Motele	193	280	277	258
Domy wycieczkowe, pensjonaty	2460	1932	1982	1978
Schroniska	298	296	306	303
Schroniska młodzieżowe	963	770	853	900
Kempingi i pola biwak..	1115	1162	1265	1162
Pokoje gościnne	1958	800	884	901
Pozostałe obiekty	529	505	468	459

c.d. tab. 4.

1	2	3	4	5
UDZIELONE NOCLEGI				
OGÓŁEM.....	48685	36186	36945	37551
Hotele	11848	11457	11466	11970
Motele	302	487	466	418
Domy wycieczkowe i pensjonaty	7788	6706	6656	6611
Schroniska	758	718	703	712
Schroniska młodzieżowe	1674	1499	1670	1754
Kempingi i pola biwakowe ...	4880	5305	5461	5045
Pokoje gościnne	19180	7677	8329	8805
Pozostałe obiekty	2155	2337	2194	2236

x/ dane częściowo szacunkowe

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1988.

Dane z Tabeli 4 wskazują, iż w porównaniu z 1980 r. zarówno liczba korzystających jak i udzielonych noclegów w obiektach turystycznych jest w 1987 r. mniejsza. Zdecydowały o tym przede wszystkim liczby dotyczące pokoi gościnnych - o czym już pisało.

Dane ilościowe dotyczące liczby osób korzystających z noclegów i udzielonych noclegów w obiektach wczasowo-wypoczynkowych zawiera Tabela 5.

Tabela 5.

Liczba osób korzystających z noclegów oraz udzielonych noclegów w obiektach wczasowo-wypoczynkowych

Obiekty wczasowo-wypoczynkowe	1980	1985	1986	1987
	w tysiącach			
1	2	3	4	5
KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW				
OGÓŁEM	4328	3812	3995	3947
w tym:				
Fundusz Wczasów Pracowniczych	585	408	437	423
Związki Zawodowe	179	111	120	103
Zakłady pracy	2711	2615	1703	2797

c.d. tab. 5.

1	2	3	4	5
UDZIELONE NOCLEGI				
OGÓŁEM	51749	42218	42008	41981
w tym:				
Fundusz Wczasów Pracowniczych	8348	5519	5875	5662
Związki Zawodowe	1986	1112	1227	1081
Zakłady Pracy	30606	27812	27862	28144

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1988.

Jak wykazuje Tabela 5 liczba osób "ogółem" korzystających z obiektów wczasowo-wypoczynkowych była w 1987 r. mniejsza o 381 tys. w porównaniu z 1980 r. Jedynie w ośrodkach wypoczynkowych zakładów pracy wystąpił nieznaczny wzrost.

Również w odniesieniu do liczby udzielonych noclegów w obiektach wczasowo-wypoczynkowych stwierdza się pomiędzy 1980 i 1987 r. spadek w pozycji "ogółem" prawie o 9,8 mln. Miał on miejsce w bazie noclegowej każdego z wymienionych gestorów.

Obserwuje się przy tym spadek stopnia wykorzystania bazy noclegowej /noclegi udzielone w stosunku do potencjalnych możliwości obiektu/. Wynosił on w obiektach turystycznych w 1985 r. 53,3%, a w 1987 r. 52,8%. W obiektach zaś wczasowo-wypoczynkowych analogicznie 69% i 64,2%.

Próbie porównania liczby osób korzystających z omawianej bazy noclegowej w latach 1970-1987 zawiera tabela 6.

Liczba osób korzystających z turystycznej i wypoczynkowej
bazy noclegowej w latach 1970-1987

	1970	1977	1979	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Wzrost	w mln osób									
korzystających z:										
ośrodków turystycznych	10,1	12,6	13,0	12,6	9,2	11,0	11,0	10,7	11,1	11,5
ośrodków wypoczynkowych	2,2	4,7	4,4	4,3	3,1	3,8	3,8	3,8	4,0	3,8
ośrodków kempingowych	1,6	3,1	2,9	2,8	1,3	1,6	1,9	1,9	2,0	2,1
innych	0,5	0,7	0,8	0,8	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8	0,8
razem	14,4	21,1	21,1	20,5	14,2	17,0	17,3	17,2	17,9	18,2

W 1977 r. dane częściowo szacunkowe, oparte na danych rzeczywistych za 9 m-cy tego roku.
Źródło: GUS, oraz KM i KF

Analizując Tab. 6 stwierdzamy, że w porównaniu z 1979 r. liczba osób korzystających z w.w. bazy noclegowej była w 1987 r. o 14,7% niższe. /Jest ona przy tym wyższa niż w 1986r. o 4,1%/.

W obiektach turystycznych ten spadek wyraził się wielkością 13,1%, a w obiektach wczasowo-wypoczynkowych 11,4%. Największy zaś wystąpił w odniesieniu do kolonii i obozów 31%. Budzi to szczególny niepokój. Dotyczy bowiem wypoczynku dzieci i młodzieży.

Należy również zwrócić uwagę, że z obiektów wczasowo-wypoczynkowych korzystało w 1987 r. 3,9 mln osób, co stanowi tylko 10,5% ogółu ludności. Jest to przy tym mniej o 800 tys. osób w porównaniu z 1977 r.

Pośrednio możnaby więc wnioskować, że spadek liczby uczestników wyjazdów turystycznych dotyczył przede wszystkim wyjeżdżających w formie zorganizowanej. Dla potwierdzenia tej hipotezy konieczne są jednak dane odnośnie wyjazdów samodzielnych.

Dlatego też w dalszej części naszych rozważań zajmiemy się uczestnictwem w wyjazdach turystycznych według tych badań GUS, które zawierają informacje dotyczące udziału w wyjazdach zarówno w formie instytucjonalnie zorganizowanej jak i w wyjazdach indywidualnie, samodzielnie organizowanych.

5.3. Uczestnictwo w wyjazdach turystycznych według ich form organizacyjnych i kategorii społeczno-demograficznych

Na wstępie naszych rozważań przypomnijmy o wspomnianych przed chwilą zastrzeżeniach n.t. porównywalności nizej omawianych badań GUS.

Z punktu widzenia form organizacyjnych wymienione w powyższych badaniach rodzaje wyjazdów można podzielić na:

Wyjazdy zorganizowane, do których zalicza się:

- wczasy z zakładów pracy lub FWP - w tym: ulgowe lub pełnopłatne,
- pobyt w sanatorium,
- wypoczynek organizowany przez biura podróży, przedsiębiorstwa turystyczne, PTTK itp. - w tym w kraju oraz za granicą,
- kolonie dla dzieci - w tym ulgowe oraz pełnopłatne,
- zimowiska w tym jak wyżej,
- obozy dla dzieci i młodzieży - w tym jak wyżej.

Wyjazdy indywidualne /samodzielne/ do których zalicza się:

- pobyt u rodziny lub znajomych w kraju - w tym: odpłatny i nieodpłatny,
- wyjazd zorganizowany samodzielnie - w tym z pobytem:
 - w kwaterach prywatnych, hotelach, motelach itp.
 - w schroniskach, domu wycieczkowym, domku kempingowym, namiocie itp.,
- prywatny wypoczynek za granicą,
- pobyt na działce rekreacyjnej poza miejscem zamieszkania.

W naszych rozważaniach często posługiwać się będziemy wielkościami stanowiącymi dla turystyki zorganizowanej sumę odsetków wszystkich rodzajów wyjazdów w tej formie, a dla turystyki indywidualnej odsetek korzystających z gościny krewnych lub znajomych oraz sumę odsetków korzystających z pozostałych rodzajów wyjazdów indywidualnych nazywając je "innymi wyjazdami samodzielnymi".

W 1973 r. wyjazdy zorganizowane stanowiły 38,3% /z tego wczas 34,4%/ a w 1981 r. 35,2% /z tego wczas 31,1%/.

Wyjazdy zaś indywidualne w 1973 r. 55,6% /pobyt u rodziny 42%/, a w 1981 r. 61,6% /pobyt u rodziny 45,9%/.^x

Najwięcej interesujących nas informacji uzyskano odnośnie 1984r. /wypoczynek ludności w 1984 r. GUS, Warszawa 1986/.

W 1984 r. popularność poszczególnych rodzajów wyjazdów według odsetka osób w nich uczestniczących przedstawiała się następująco:

1. nieodpłatny pobyt u rodziny lub znajomych	48,1%
2. ulgowe wczasy zakładowe, FWP	23,8%
3. ulgowy pobyt na koloniach	10,0%
4. prywatny wyjazd z pobytem w schronisku, domu wycieczkowym, na kempingu, pod namiotem itp.	6,4%
5. odpłatny pobyt u rodziny, znajomych	4,9%
6. pobyt w sanatorium	4,5%
7. ulgowy obóz dla dzieci i młodzieży	4,4%
8. prywatny wyjazd z pobytem w hotelu, motelu, kwaterze prywatnej itp.	3,9%
9. wyjazd za granicę organizowany przez biuro podróży, przedsiębiorstwa turystyczne i PTTK	2,3%
10. prywatny wyjazd za granicę	2,0%
11. pełnopłatne wczasy zakładowe, FWP	1,8%
12. ulgowy pobyt na zimowisku	1,5%
13. wypoczynek w kraju zorganizowany przez biura podróży, przedsiębiorstwa turystyczne i PTTK	1,3%
14. wypoczynek na działce poza miejscem zamieszkania	1,0%
15. inny rodzaj wypoczynku poza miejscem zamieszkania	4,2

^x Odsetki nie zawsze sumują się do 100, gdyż respondenci mogli korzystać z obu form wyjazdów.

Korzystający z wypoczynku wyjazdowego w 1984 r. /trwającego co najmniej 7 dni/ stanowili 41,2% ogółu badanych.

Wśród nich w formie zorganizowanej wyjechało 49,8% /w tym za granicę 2,3%/, prywatnie zaś 66% /w tym za granicę 2,0%/.
/odsetki nie sumują się do 100, gdyż te same osoby mogły korzystać z obu firm wypoczynku/.

Korzystających z ulgowych wczasów zakładowych i FWP było 23,8% z pełnopłatnych 1,8%.

Struktura turystyki indywidualnej w 1984 r. przedstawiała się następująco:

Pobyt u rodziny lub znajomych	53,0%
w tym: nieodpłatny	48,1%
odpłatny	4,9%
Inne wyjazdy samodzielne	13,0%
w tym pobyt:	
- w kwaterach prywatnych, hotelach, motelach itp.	3,6%
- w schroniskach, domach wycieczkowych, domkach kempingowych, namiotach itp.	6,4%
- za granicą	2,0%
- na działce rekreacyjnej poza miastem	1,0%

Wśród osób korzystających z wyjazdów w 1984 r. mężczyźni stanowili 39,8%, kobiety 42,4%.

W najpopularniejszym rodzaju turystyki zorganizowanej jakim było uczestnictwo we wczasach /zakładowych, FWP/ różnica jest minimalna - 0,2% na korzyść kobiet.

Z indywidualnych natomiast pobytów u rodziny w większym stopniu korzystały kobiety - o 3,5%.

Wiek jest czynnikiem znacznie różnicującym uczestnictwo zarówno w turystyce zorganizowanej jak i w indywidualnej.

Spośród ogółu korzystających z wyjazdów było w poszczególnych przedziałach wiekowych:

0	-	2 lata	-	33,1%
3	-	6 lat	-	45,7%
7	-	15 lat	-	60,1%
16	-	19 lat	-	54,6%
20	-	24 lata	-	36,6%
25	-	59 lat	-	39,4%
60 lat i więcej	-		-	20,9%

Analizując wyjazdy samodzielne stwierdzono, że z gościny rodziny lub znajomych najczęściej korzystały dzieci w wieku 0-2 lata /77,1%/, w wieku 3-6 lat /67,9%/ oraz 7-15 lat /48,4%/.
Najmniej ^{osoby} w wieku 16-19 lat - 36,7%. Liczny był również udział wyjeżdżających do rodziny z grupy najstarszych osób - 64,6%.

Nie trudno przewidzieć, że w "innych" rodzajach samodzielnych wyjazdów dominował udział młodzieży: w wieku 16-19 lat uczestniczyło 21,7%, a w grupie 20-24 lata 26,5% - przy przeciętnej 13% dla tego typu wyjazdów.

Niemniej wyraźny wpływ na uczestnictwo w wyjazdach miał poziom wykształcenia.

Wśród osób w wieku 15 lat i więcej w 1984 r. korzystało "ogółem" z wyjazdów 35,1%.

W grupie osób z wykształceniem wyższym /ukończonym i nie ukończonym/ wyjeżdżający ^{zarówno} w formie zorganizowanej i indywidualnej stanowili 69,6%, ze średnim 54,3%, z zasadniczym zawodowym 36,1%, z podstawowym 20,8%, z niepełnym podstawowym 10,1%.

Jeśli chodzi o turystykę indywidualną to podobną zależność dodatnią obserwujemy w odniesieniu do "innych" wyjazdów samodzielnych razem. W wyjazdach tych uczestniczyło 21,5% z wykształceniem wyższym, 15,5% ze średnim, 8% z podstawowym oraz 4,7% z niepełnym podstawowym.

Analizując zaś pobyt u rodziny lub znajomych stwierdzamy, że im niższy poziom wykształcenia tym więcej takich wyjazdów. W grupie posiadających niepełne wykształcenie podstawowe z pobytów tych korzystało 80,5%, z podstawowym 66,5%, ze średnim 46,3%, a z wyższym 40,3% ogółu wyjeżdżających.

Bardzo duży wpływ na aktywność turystyczną miała ^(na) przynależność do różnych grup dochodowych.

Spośród wyjeżdżających w formie zorganizowanej było w grupie o najniższych dochodach 35,5%, w grupie o średnich dochodach 53,2%, o najwyższych 66,5%.

Wyjątek stanowią "kolonie". Z tego typu zorganizowanych pobytów największy odsetek przypadał na grupę o najniższych dochodach, najmniejszy na grupę o dochodach najwyższych.

W turystyce indywidualnej zależność ujemna występuje w odniesieniu do pobytów u rodziny. W najniższej grupie dochodowej korzystało z tego pobytu 64,5%, w średniej 52,3%, w ^{najwyższej} ~~najniższej~~ 39,8% badanych z każdej z tych grup.

Odwrotną natomiast zależność obserwujemy analizując "inne" rodzaje wyjazdów samodzielnych - im wyższa grupa dochodowa tym większy odsetek korzystających.

W badaniach dotyczących 1984 r. występuje podział gospodarstw domowych na następujące kategorie społeczno-ekonomiczne: gospodarstwa pracownicze /w tym zatrudnionych na stanowiskach robotniczych oraz nierobotniczych/, gospodarstwa robotniczo-~~pracownicze~~,

chłopskie oraz emerytów i rencistów.

W gospodarstwach pracowniczych osoby korzystające z wyjazdów stanowiły 55,2% - w tym zatrudnieni na stanowiskach robotniczych 49,5%, a na nierobotniczych 67,3%.

W gospodarstwach robotniczo-chłopskich analogicznie 11,9%, w chłopskich 9,2%, emerytów i rencistów 33,4%.

Dotyczy to korzystających zarówno w formie zorganizowanej jak i indywidualnej.

W turystyce indywidualnej /liczonej razem/ uczestniczyło w wyjazdach z podgrupy "zatrudnieni na stanowiskach robotniczych" 68,1%, a "na stanowiskach nierobotniczych" 61,4%. Zwrócić tu należy uwagę, że z pobytów u rodzin w znacznie większym stopniu korzystały osoby z podgrupy stanowisk robotniczych /57,6%/ niż nierobotniczych /43%/. Odwrotne natomiast proporcje występowały w odniesieniu do "innych" rodzajów wyjazdów samodzielnych.

Wypoczynek u rodziny był dominującą formą w pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych: w gospodarstwach chłopskich korzystało z niego 62,8% wyjeżdżających, w gospodarstwach robotniczo-chłopskich 45,3%, emerytów i rencistów 60,5%.

Rozpatrując zależność pomiędzy wielkością gospodarstwa domowego a uczestnictwem w wyjazdach urlopowych dostrzegamy, że "ogółem" korzystało z nich w grupie gospodarstw:

1-osobowych	41,2%
2- "	36,0%
3- "	49,6%
4- "	51,5%
5- "	35,3%
6-osobowych i więcej	21,7%.

Jeśli uwzględnimy ponadto zróżnicowanie wynikające z przynależności do różnych grup społeczno-ekonomicznych stwierdzimy jeszcze większe rozpiętości.

Np. w podgrupie "zatrudnieni na stanowiskach nierobotniczych" z gospodarstw 1-osobowych korzystający z wyjazdów w obu formach razem stanowili 76,8%, a z gospodarstw 3-osobowych 71,4%, podczas gdy z 1-osobowych gospodarstw chłopskich 5,4%, a 3-osobowych tej grupy 6,3%.

Jeśli chodzi o turystykę indywidualną to z pobyków u rodziny lub znajomych korzystali najczęściej członkowie 1-osobowych gospodarstw domowych /68,5%/, oraz 5-osobowych /56,1%/, z "innych" typów wyjazdów samodzielnych w największym stopniu korzystały osoby należące do 3-osobowych oraz 2-osobowych gospodarstw domowych, a w najmniejszym stopniu z gospodarstw liczących 6 osób i więcej.

Nie analizując szczegółowiej współzależności pomiędzy typem rodziny biologicznej, a uczestnictwem w wyjazdach urlopowych warto zwrócić uwagę, że wbrew powszechnym poglądom najczęściej korzystały z nich w 1984 r. samotne matki posiadające na utrzymaniu jedno lub więcej dzieci /66,4% wyjeżdżających ogółem w tej grupie/. Liczne również były wyjazdy w grupie samotnych ojców z dziećmi na utrzymaniu - /50%/.

Na tle w.w. wyjazdów /liczonych ogółem/ turystyka indywidualna przedstawiała się następująco: z pobytu u rodziny lub znajomych najczęściej korzystały małżeństwa posiadające 3 oraz 4 i więcej dzieci /61,0% oraz 58,0%/, najrzadziej ojcowie z dziećmi na utrzymaniu /37,7%/.

W "innych" rodzajach wyjazdów samodzielnych najczęściej uczestniczyli ojcowie z dziećmi na utrzymaniu /18,9%/, w następnej zaś kolejności małżeństwa z 1 dzieckiem /14,5%/.

Typ miejscowości zamieszkania ma duży wpływ na uczestnictwo w wyjazdach urlopowych.

Wśród ogółu wyjeżdżających /w obu formach/ 62,3% przypadało w 1984 r. na miasta liczące 100 tys. i więcej mieszkańców, 54,5% na miasta 20 tys. - 100 tys., 47,8% na miasta liczące mniej niż 20 tys. oraz 19,1% na mieszkańców wsi. Mamy więc do czynienia ze ścisłą ^{zależnością} ~~korrelacją~~ dodatnią.

Ujemna natomiast zależność występuje w odniesieniu do pobytów u rodziny: im mniejsze miasto tym więcej korzystających z tego typu wyjazdów /61,9%, 56,1%, 47,9%/.

Wśród mieszkańców wsi procent wyjeżdżających do rodziny lub znajomych wynosił 56,6%.

Jeśli chodzi o "inne" rodzaje wyjazdów samodzielnych ^{zależność} ~~korrelacja~~ nie występuje. Istnieje natomiast w każdym typie miejscowości duże zróżnicowanie według kategorii społeczno-demograficznych podobne do już opisywanego.

W następnej publikacji GUS "Uczestnictwo w turystyce ludności Polski w 1986 r." przyjęto podział na:

- wyjazdy beznoclegowe
- wyjazdy sobotnio-niedzielne /weekendowe/ wymagające 1-2 noclegów
- wyjazdy wycieczkowe /4-6-dniowe/
- wyjazdy długoterminowe /7-dniowe i dłuższe/, zwane także urlopowo-wakacyjnymi lub wakacyjnymi.

/Powyższe badania dotyczą populacji w wieku powyżej 15 lat/.

Z wyjazdów beznoclegowych korzystało 40,7% osób badanych, a w tym 2,4% korzystało z nich co najmniej raz w tygodniu lub częściej. Największy odsetek wyjeżdżał rzadziej niż raz w miesiącu /25,5% wyjeżdżających/, a więc były to wyjazdy sporadyczne.

Korzystanie z wyjazdów beznoclegowych było mocno zróżnicowane według podstawowych cech społeczno-demograficznych: znacznie częściej wyjeżdżali ludzie młodzi, w wieku do 24 lat, częściej mieszkańcy miast niż wsi, znacznie częściej osoby z wyższym wykształceniem w porównaniu z respondentami z wykształceniem podstawowym, pracownicy umysłowi w porównaniu z robotnikami a zwłaszcza rolnikami indywidualnymi, respondenci zaliczani do wyższych grup dochodowych.

W wyjazdach weekendowych uczestniczyło 29,2% respondentów, z tego 18,2% do 6 razy w roku, 7% 7-12 razy, 3% 13-24 razy i 1% 25-50 razy.

Najwięcej osób wyjeżdżało latem, następnie jesienią, dalej wiosną i najmniej zimą.

Zróżnicowanie uczestnictwa w tych wyjazdach według podstawowych grup społeczno-demograficznych było podobnie jak w wyjazdach beznoclegowych.

Zdecydowana większość /91%/ badanych samodzielnie organizowała sobie wyjazdy.

Z wyjazdów wycieczkowych /4-6 dniowych/ korzystało 13,4%, z tego tylko w lecie wyjazdy te miały przeciętnie miejsce częściej niż raz w kwartale /5,3%/. Wiosną i jesienią intensywność tych wyjazdów wynosiła po 1,7 wyjazdu na kwartał, zimą zaś 1,4.

Przynależność do poszczególnych grup społeczno-demograficznych bardzo znacznie i znacznie różnicowała uczestnictwo w wyjazdach wycieczkowych - podobnie jak w przypadku wyjazdów beznoclegowych i weekendowych. Najogólniej ujmując im niższy wiek tym większy odsetek wyjeżdżających, im wyższe wykształcenie tym więcej korzystających z wyjazdów, więcej wyjeżdżało mieszkańców miast niż wsi, pracowników umysłowych - zwłaszcza z wykształceniem wyższym, niż robotników, a zwłaszcza rolników.

Zdecydowaną większość wyjazdów wycieczkowych respondentów organizowali sobie prywatnie /86% ogółu wyjeżdżających/.

Dominowały wyjazdy na wieś /75%/. Popularnością cieszyły się też wyjazdy latem nad rzeki i jeziora oraz do lasu /38%/. Dość duży odsetek /20% latem/ wybierał również jako rejon docelowy duże ośrodki miejskie o walorach zabytkowych i krajoznawczych. /Odsetki nie sumują się do 100, gdyż te same osoby mogły korzystać z kilku rodzajów wyjazdów/.

Wśród uczestników wyjazdów długoterminowych większość organizowała je samodzielnie: 42% to osoby korzystające z gościny krewnych i znajomych, a 23% korzystające z "innych" typów wyjazdów indywidualnych.

Wiek, wykształcenie, przynależność do określonych kategorii społeczno-demograficznych, miejscowość zamieszkania, sytuacja materialna badanych znacznie różnicowała udział w omawianych wyjazdach - w sposób podobny do opisanego w analizie dotyczącej 1984 r.

6. Wyjazdy urlopowo-wakacyjne, ich zasięg społeczny oraz
formy organizacyjne według danych Ośrodka Badania
Opinii Publicznej PR i TV

6.1. Podstawowe dane o uczestnictwie w wyjazdach urlopowo-
-wakacyjnych

Dynamikę uczestnictwa w omawianych wyjazdach obrazuje
Tabela 7.

Tabela 7

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych

	R o k							1980
	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	
Wyjeżdżający /%/	39	37	38	36	37	33	37	
	R o k							
	1981	1982	1983	1984	1986	1987		
Wyjeżdżający /%/	34	29	32	40	36	31		

Analizując Tabelę 7 nietrudno dostrzec, że w żadnym z przedstawionych lat odsetek uczestniczących nie przekroczył 40% i nie spadł poniżej 30%. Wyjątek stanowi rok 1982, kiedy ze względu na stan wojenny ograniczono wszelkie wyjazdy.

Spadek uczestnictwa w wyjazdach w drugiej połowie lat osiemdziesiątych ma niewątpliwie związek z kryzysową sytuacją w kraju. Trudno w tej chwili stwierdzić, czy ta spadkowa tendencja będzie mieć charakter trwalszy, czy też okaże się zjawiskiem przejściowym.

Niepokoić jednak musi niski odsetek uczestnictwa w wyjazdach w 1987 r.: o 8 punktów mniejszy w porównaniu z 1974 r. i o 9 punktów w porównaniu z 1984 r. Warto dla ścisłości wspomnieć, że przedstawione w Tab. 7 dane dotyczą populacji w wieku 15 i więcej lat. Analizowane już badania GUS o tego typu wyjazdach w 1984 r. objęły również osoby w wieku poniżej 15 lat. Stanowiły one 6% ogółu wyjeżdżających.

Z dużą więc dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że podane w badaniach OBOP odsetki korzystających z wyjazdów wzrosłyby o 4-6 punktów w wypadku uwzględnienia dodatkowo osób w wieku poniżej 15 lat.

Część przebywających w czasie urlopu lub wakacji poza miejscem zamieszkania wypoczywała w ten sposób nie tylko raz w roku. Mówi o tym Tabela 8.

Tabela 8

Częstotliwość wyjazdów urlopowo-wakacyjnych

/dane w %/

Wyjeżdżający:	R o k		
	1979	1986	1987
1 raz	25	29	23
2 razy	8	5	6
3 i więcej razy		2	2
O g ó ł e m :	33	36	31

Jak wynika z Tabeli 8 odsetek wyjeżdżających więcej niż jeden raz jest ten sam w 1987 r. jak w 1979, a w 1986 r. mniejszy o jeden punkt.

Spośród ogółu wyjeżdżających wypoczywało za granicą w 1979r. 5% badanych, w 1983 r. 9%, w 1987 r. 18%. Tak więc przy

nieznacznym różnicach odsetka uczestnictwa "ogółem" w omawianych wyjazdach /analogicznie 33%, 32%, 31%/ dynamicznie wzrastał odsetek wyjeżdżających za granicę, a tym samym zmniejszał się wypoczywających w kraju.

Od lat gros wyjazdów miało miejsce w miesiącach letnich - podobnie jak w 1987 r., co przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9.

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
w 1987 r. według miesięcy

/dane w %/

Miesiąc	Wyjeżdżający	Miesiąc	Wyjeżdżający	Miesiąc	Wyjeżdżający	Miesiąc	Wyjeżdżający
styczeń	1	kwiecień	1	lipiec	38	październik	3
luty	2	maj	2	sierpień	34	listopad	1
marzec	1	czerwiec	10	wrzesień	6	grudzień	1

W czerwcu, lipcu i sierpniu korzystało z wypoczynku urlopowo-wakacyjnego poza miejscem zamieszkania 82% ogółu wyjeżdżających, w jesieni /wrzesień, październik, listopad/ 10%, zimą /grudzień, styczeń, luty/ 4%, a na wiosnę /marzec, kwiecień, maj/ również 4%.

Zdecydowana większość badanych wyjeżdżała wraz z rodziną. Świadczą o tym dane w tabeli 10.

Tabela 10

Osoby towarzyszące w wyjazdach urlopowo-
-wakacyjnych

/dane w %/

Wyjeżdżający	R o k	
	1979	1987
samotnie	17	14
z rodziną	68	71
z innymi osobami	15	15

Podobnie jak w poprzednich latach tak i w 1987 r. ruchliwość przestrzenna w czasie pobytu urlopowo-wakacyjnego poza miejscem zamieszkania była niewielka. W sposób "stacjonarny" /bez opuszczania miejscowości pobytu na dłużej niż 5 godzin/ wypoczywało 73% ogółu wyjeżdżających, w sposób stacjonarno-wędrowski 17%, a wędrowski 10% ogółu wyjeżdżających.

Rozpatrując rejonizację wyjazdów według stref krajobrazowych stwierdzamy, że preferowane były wyjazdy nad morze i w góry.

W strefie nadmorskiej wypoczywało w 1979 r. 25% ogółu wyjeżdżających a w 1987 r. 28%. W strefie górskiej analogicznie 27% i 21%. W strefie pojeziernej w 1979 r. wyjechało 16%. W 1987 r. w tej strefie oraz nad rzekami wypoczywało ponad 20%.

Należy zwrócić uwagę, iż strefa nadmorska stanowi w skali kraju niespełna 5% obszarów z walorami wypoczynkowymi I, II i III kategorii, a przebywała tam w 1979 r. jedna czwarta ogółu wyjeżdżających. W 1987 r. zaś o 3% nawet więcej. Mamy więc tu do czynienia z bardzo dużą koncentracją uczestnictwa w tej strefie.

Mimo iż popularność strefy górskiej jest również bardzo duża, to jednak dysponuje ona 12% obszarów z walorami wypoczynkowymi I, II i III kategorii. Nie oznacza to jednak braku "zatlóczenia" turystycznego. Strefa ta bowiem stanowi cel licznych wyjazdów świątecznych oraz wycieczek krajoznawczych.

W strefie pojeziernej znajduje się 27% całości obszarów z wymienionymi wyżej walorami wypoczynkowymi. Wprawdzie w części tej strefy /np. Jeziora Mazurskie/ mamy do czynienia również z dużym "zagęszczeniem" turystów, w sumie jednak te tereny w największym stopniu mogą być wykorzystane przez osoby pragnące wypoczywać z dala od licznych rzesz wczasowiczów i wycieczkowiczów.

Do najpopularniejszych środków transportu, którymi posługiwano się w czasie omawianych wyjazdów i powrotów oraz w czasie trwania wypoczynku urlopowo-wakacyjnego w 1987 r. należały usługi PKP /44% odpowiedzi/, PKS /29%/. Znaczny odsetek posługiwał się również prywatnymi samochodami osobowymi /35%/. Z autokarów korzystało 8%, z samolotów 3%.

Do wszystkich respondentów /wyjeżdżających i nie wyjeżdżających/ zwrócono się z pytaniem w sprawie turystycznego wyposażenia ich i najbliższej rodziny. Oto odpowiedzi dotyczące stanu posiadania w 1987 r. w %.

1.	mapy turystyczne, przewodniki, informatory	40
2.	rower /bez dziecięcego/	67
3.	motorower, motocykl	22
4.	samochód osobowy	37
5.	przyczepa campingowa	1
6.	zaglówka	0
7.	kajak, łódź, ponton	3
8.	namiot	16
9.	narty	12
10.	sprzęt wędkarski	20
11.	materac turystyczny, śpiwór	39

c.d.

12.	plecak	39
13.	kuchenska turystyczna, kocher	28
14.	działka rekreacyjna, ogródek działkowy	25
15.	domek letniskowy	3
16.	nie mam nic	7

W naszych badaniach zajęliśmy się również przyczynami nie uczestniczenia w wyjazdach. Obrazuje to tabela 11.

Tabela 11

Najważniejsze przyczyny uniemożliwiające wyjazdy
urlopowo-wakacyjne

/dane w %/

Przyczyny	R o k			
	1979	1982	1983	1986
Nie mogłem/am/ zostawić domu, rodziny bez opieki	33	30	30	27
Nie mogłem/am/ zostawić gospodar- stwa rolnego bez opieki	23	20	22	.
Nie wyjeżdżałem/am/ ze względu na prace domowe /remont, porządki itp./	20	14	13	14
Nie mogłem pozwolić sobie na wyjazd ze względów finansowych	23	32	30	26
Nie wyjechałem/am/, bo jestem w po- deszłym wieku, mój stan zdrowia nie pozwala, z powodu wypadków losowych /choroba członka rodziny itp./	10	9	8	.
Nie miałem/am/ ochoty, nie jest mi to potrzebne	11	16	16	8
Wykorzystałem/am/ urlop na dodatko- wą pracę zarobkową	4	3	4	3

/Uwaga: Respondenci mogli podawać łącznie więcej niż jedną przyczynę/

Analizując Tabelę 11 stwierdzamy, że przyczyny uniemożliwiające wyjazd najczęściej związane są z domem, rodziną, gospodarstwem rolnym. Dużą rolę odgrywa również materialna sytuacja respondentów i ich rodzin. Można przypuszczać, że w związku z kryzysem gospodarczym rola tego czynnika może wzrastać.

6.2. Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych według ich form organizacyjnych oraz kategorii społeczno-demograficznych

6.2.1. Struktura uczestnictwa w wyjazdach według ich form organizacyjnych

Dla przypomnienia powtórzmy, że rozróżniać będziemy dwie podstawowe formy organizacyjne wyjazdów urlopowo-wakacyjnych: wyjazdy zorganizowane /instytucjonalnie/ oraz wyjazdy samodzielne /indywidualne, prywatne/.

Do wyjazdów zorganizowanych /instytucjonalnie/, zalicza się:

- pobyt na wszelkiego typu wczasach /zakładowych, FWP, leczniczych, przedsiębiorstw turystycznych, organizacji itp./
- pobyt na obozach, koloniach oraz trwających ponad 6 dni wycieczkach - jeśli ich organizatorami był zakład pracy, instytucja, przedsiębiorstwo, szkoła itp., a nie indywidualny turysta lub grupa turystów.

Do wyjazdów samodzielnych /indywidualnych/ zaliczać będziemy wyjazdy, których organizatorem jest w całości lub w przeważającej mierze turysta lub grupa turystów.

Tę formę wyjazdów dzielić będziemy na dwa rodzaje:

- pobyt u rodziny lub znajomych,
- inne wyjazdy samodzielne, obejmujące indywidualny pobyt na biwaku, kempingu, w kwaterze prywatnej, wędrówki /np. piesze, samochodem, kolarskie/, spływy, żeglowanie itp.

O udziale osób wyjeżdżających w omawianych formach organizacyjnych mówi tabela 12 i 13.

Tabela 12.

Uczestnictwo w zorganizowanej formie wyjazdów
urlopowo-wakacyjnych

/dane w %/ x/

	R o k			
	1976	1979	1982	1987
wczasy	38	42	40	32
pozostałe rodzaje wyjazdów zorganizowanych	4	8	8	11
razem wyjazdy zorganizowane	42	50	48	43

Zdecydowana większość wyjeżdżających w formie zorganizowanej korzystała z różnego typu wczasów /głównie zakładowych/. Stanowili oni w 1976 r. 90%, a w 1987 r. 80% ogółu wyjeżdżających w tej formie organizacyjnej.

Tabela 13

Uczestnictwo w samodzielnie organizowanych
wyjazdach urlopowo-wakacyjnych

/dane w %/ x/

	R o k			
	1976	1979	1982	1987
pobyt u rodziny lub znajom.	37	34	40	34
inne wyjazdy samodzielne	18	19	16	19
razem wyjazdy samodzielne	55	53	56	53

x/ Uwaga do tabel 12 i 13

/Odsetki nie sumują się do 100, gdyż w celu uzyskania porównywalności danych pominięto wyjazdy zagraniczne, a także ze względu na to, że część wyjeżdżających korzystała z obu form organizacyjnych wyjazdów/.

Jak wynika z tabeli 13 około dwu trzecich osób samodzielnie organizujących swój wyjazd korzystało z gościny krewnych lub znajomych.

Bardziej szczegółową strukturę wyjazdów według ich form organizacyjnych i rodzajów zawiera tabela 14.

Tabela 14

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
w 1987 r.

/dane w %/x/

<u>I. Wyjazdy zorganizowane /instytucjonalnie/</u>	
- wczasy - np. zakładowe, FWP, Orbis oraz wczasy lecznicze lub sanatoryjne	32
- pobyt na kwaterze prywatnej wynajętej na pośrednictwem biura turystycznego	1
- pobyt na campingu, w namiocie, przyczepie lub domku campingowym zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową lub biuro turystyczne	6
- obóz wędrowny - pieszy, rowerowy, spływ kajakowy, obóz żeglarski, konna jazda - zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową lub biuro turystyczne	2
- obóz o charakterze sportowym - zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową lub biuro turystyczne	2
- wyjazd za granicę - zorganizowany przez biuro podróży lub zakład pracy	10

c.d. tabeli 14

II. <u>Wyjazdy samodzielne</u>		
a/ pobyt u rodziny lub znajomych		34
w tym:		
- zamieszkałych na wsi	19	
- zamieszkałych w mieście	15	

b/ inne wyjazdy samodzielne		19
w tym:		
- pobyt na kwaterze prywatnej wynajętej samodzielnie	6	
- pobyt na campingu, w namiocie, przyczepie lub domku campingowym zorganizowany prywatnie	9	
- wędrówka piesza, spływ kajakowy, wycieczka rowerowa, pływanie żag- łówką, konna jazda - organizo- wana prywatnie	2	
- pobyt w domku letniskowym na działce rekreacyjnej, własnym, rodziny lub przyjaciół	2	

c/ wyjazd za granicę - prywatny		8

x/ Uwaga jak w tabeli 13

Dla przejrzystości dalszych rozważań przedstawiać będziemy dane sumaryczne odnośnie uczestnictwa w wyjazdach instytucjonalnie zorganizowanych, a w odniesieniu do wyjeżdżających samodzielnie posługiwać się będziemy dwoma pozycjami:

- pobyt /gościna/ u rodziny lub znajomych /w mieście i na wsi razem/,
- inne wyjazdy samodzielne razem /pobyt na campingu, pod namiotem, wędrówki, spływy, żeglowanie itp./.

Jak już podawano w 1987 r. z krajowych wyjazdów zorganizowanych korzystało 43% ogółu wypoczywających poza miejscem zamieszkania.

Z gościny zaś rodziny lub znajomych 34%, a na inne wyjazdy samodzielne przypadało 19%.

Odsetki nie zawsze sumują się do 100 z przyczyn podanych w uwadze do tabeli 13. Dodatkowo warto wspomnieć, że wyjazdowa i przyjazdowa turystyka zagraniczna stanowi oddzielny temat CPBP 08.06. Był to więc dodatkowy argument za pominięciem w naszych rozważaniach uczestnictwa w wyjazdach zagranicznych. Zyska też na tym przejrzystość tego opracowania.

Respondentom samodzielnie wyjeżdżającym w 1987ⁿ zadano pytanie dotyczące powodów /jednego lub kilku/ wyboru tej formy wyjazdu.

Największe odsetki uzyskały odpowiedzi:

- Wyjazd ten był tańszy niż każdy inny /26%/
- Przyzwyczajenie - od wielu lat tak wypoczywa. /18%/
- Tylko taka forma mi odpowiada /17%/
- Aby pomóc rodzinie lub znajomym w różnego typu pracach /15%/
- Namówiono mnie na ten wyjazd, a więc m.in. ze względów towarzyskich /9%/, ~~niezależnie~~
- Brak skierowania na wczasy i możliwości załatwienia sobie wyjazdu w innej formie /8%/.

Najczęściej stwierdzano więc, że o preferowaniu samodzielnego wyjazdu zadecydowały względy finansowe /26% odpowiedzi/ oraz przyzwyczajenie i chęć wypoczyniania tylko w takiej formie /35% odpowiedzi/.

W związku z tym, że 15% odpowiedzi dotyczyło udzielania pomocy rodzinie, znajomym w różnego typu pracach zapytano osoby udzielające takiej pomocy w jakim stopniu pomoc ta ograniczała im możliwości wypoczynku.

Ponad połowa /52%/ odpowiedziała, że zupełnie nie ograniczała możliwości wypoczynku, 43% że częściowo ograniczała. Tylko 3%, że bardzo ograniczała /2% - brak danych/.

6.2.2. Kategorie społeczno-demograficzne i formy organizacyjne
a uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych

Jak już wspomniano ankieterzy przeprowadzili wywiady kwestionariuszowe z 1806 respondentami na temat uczestnictwa w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r. Oto podstawowe dane w liczbach bezwzględnych dotyczące korzystających z wyjazdów, a w nawiasach ogółu osób badanych w poszczególnych kategoriach społeczno-demograficznych.

Spośród kobiet wyjechało 310 /933/, mężczyzn 252 /873/.

Wśród osób w wieku 16-19 lat w wyjazdach brało udział 62 /118/ respondentów, w wieku 20-24 lata 46 /108/, 25-29 lat 43 /161/, 30-39 lat 170 /444/, 40-49 lat 87 /280/, 50-59 lat 91 /353/, 60 i więcej lat 63 /342/.

Spośród posiadających wykształcenie podstawowe korzystało z wyjazdów 134 /758/ osób, zasadnicze zawodowe 158 /506/, średnie 159 /367/, niepełne wyższe 40 /65/, wyższe 71 /110/.

Z kategorii rolników indywidualnych wyjechało 16 osób /297/, robotników niewykwalifikowanych 42 /200/, robotników wykwalifikowanych 240 /766/, ^{bez wyższego wykształcenia 164 (366)]} pracowników umysłowych /z wyższym wykształceniem 78 /122/, innych 22 /52/.

Osób nie pracujących zawodowo wyjechało 180 /623/, w tym: rencistów i emerytów 78 /376/, gospodyń domowych 25 /86/, uczniów i studentów 61 /107/, nie pracujących z innych względów 16 /54/.

Wśród mieszkańców wsi korzystało z omawianego wypoczynku 80 /694/ osób, z miast liczących do 20 tys. mieszkańców wyjechało 57 /207/ osób, 20-50 tys. mieszkańców 92 /182/ osoby, 50-100 tys. mieszkańców 69 /179/ osób, ponad 100 tys. mieszkańców 265 /543/.

W wyjazdach w formie zorganizowanej uczestniczyło 298 respondentów - w tym z zagranicznych 54 osoby. Z wyjazdów samodzielnych korzystało 339 osób - w tym z gościny rodziny lub znajomych 188. Z "innych" wyjazdów samodzielnych 105 osób, z prywatnych wyjazdów zagranicznych 46 osób.

Od lat w omawianych wyjazdach liczonych ogółem udział kobiet jest średnio o 4% większy niż mężczyzn. Decyduje o tym częstsze /o 6%/ korzystanie przez kobiety z gościny krewnych. Udział mężczyzn natomiast jest większy w "wyjazdach zorganizowanych" i w "innych wyjazdach samodzielnych".

Wiek badanych w istotny sposób różnicuje uczestnictwo w wyjazdach. Możemy stwierdzić to zapoznawszy się z tabelą 15.

Tabela 15

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych

/dane w %/

ROK	Wyjeżdżający ogółem	W i e k			
		16-24 lata	25-49 lat	50-59 lat	60 i więcej lat
1979	33	41	44	24	19
1987	31	48	44	26	18

Dane z tabeli 15 wskazują na występującą i w innych latach zależność ujemną ruchliwości wakacyjno-urlopowej między grupami wiekowymi. W 1979 r. ruchliwość ta najmłodszej grupy była dwukrotnie większa, a w 1987 r. dwa i pół raza większa

w porównaniu z grupą najstarszą. Jest to wyrazem większej z reguły aktywności życiowej ludzi młodych. Wśród osób w zaawansowanym wieku odgrywają chyba także rolę czynniki społeczne takie jak brak ukształtowanych nawyków wyjeżdżania. Często również sytuacja materialna - zwłaszcza wśród emerytów i rencistów, a także stan zdrowia.

W badaniach z 1987 r. uwzględniono więcej klas wiekowych, co pozwoliło szczegółowiej przeanalizować społeczne uwarunkowania uczestnictwa w omawianych wyjazdach. Dane zawiera tabela 16 i 17.

Tabela 16

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
w 1987 r. według wieku

/dane w %/

	W i e k						
	16-19 lat	20-24 lata	25-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	60 i wię- cej lat
wyjeżdżający	53	43	27	38	31	26	18

W tabeli 16 nie trudno dostrzec wspomnianą przed chwilą korelację ujemną między wiekiem badanych a uczestnictwem w wyjazdach - im niższy wiek tym większy odsetek wyjeżdżających. Wyjątek stanowi tu jednak grupa osób w przedziale 25-29 lat.

Zjawisko to - jak można sądzić - jest m.in. spowodowane wydatkami i czynnościami organizacyjnymi związanymi z pierwszą fazą małżeństwa, urządzeniem mieszkania, opieką nad dziećmi w wieku niemowlęcym /"nie mogłem/am/ pozostawić domu, rodziny bez opieki" - jak często uzasadniano przyczyny rezygnacji z wyjazdu/. Ponadto jest to dla wielu osób początkowy okres pracy zawodowej a tym samym relatywnie niższych zarobków.

Potwierdzenie powyższej hipotezy może stanowić udział według wieku w poszczególnych formach wyjazdów, co przedstawia tab. 17.

Tabela 17

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r.
wg ich form organizacyjnych oraz wieku badanych

/dane w %/x/

W i e k	Forma wyjazdu		
	Wyjazdy zorganizowane	Pobyt u rodziny lub znajomych	Inne wyjazdy samodzielne
16 - 19 lat	48	31	37
20 - 24 lata	41	24	26
25 - 29 lat	39	43	18
30 - 39 lat	46	35	16
40 - 49 lat	41	31	16
50 - 59 lat	43	35	10
60 i więcej lat	40	33	17

x/ Uwaga jak w tabeli 13

Analizując w tabeli 17 rubrykę "Pobyt u rodziny lub znajomych" stwierdzamy, że największy odsetek /43%/ korzystał z takiej gościny wśród wyjeżdżających w wieku 25 - 29 lat. O specyfice tej grupy pisaliśmy przed chwilą. Dodajmy jeszcze, że ta forma spędzania urlopu czy wakacji jest z reguły nie tylko tańsza od innych lecz także, że większość ośrodków czasowych nie przyjmuje dzieci w wieku przedszkolnym.

Od lat wyjazdy do rodziny należą we wszystkich grupach wiekowych do szeroko rozpowszechnionej formy spędzania urlopu i wakacji. Decydują o tym nie tylko w.w. powody. Ponadto takie jak tradycje i dążenie do utrwalania więzów rodzinnych.

Zgodnie z przewidywaniami uczestnictwo w "innych wyjazdach samodzielnych" preferowane jest przede wszystkim przez ludzi młodych /16 - 24 lata/.

Jeśli chodzi o udział w "wyjazdach zorganizowanych", poza omawianą już specyfiką grupy w wieku 25-29 lat, nie występuje wyraźna współzależność pomiędzy odsetkami korzystających z tej formy a wiekiem badanych z tym jednak, że osoby najstarsze wiekiem stanowią najmniejszy odsetek wyjeżdżających.

Poziom wykształcenia w znacznym stopniu różnicował i różnicuje uczestnictwo w omawianych wyjazdach. Dowodem tego są dane z tabeli 18.

Tabela 18

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-
-wakacyjnych według poziomu wykształcenia

/dane w %/

Wykształcenie	R o k	
	1979	1987
podstawowe pełne i niepełne	17	18
zasadnicze zawodowe i niepełne średnie	35	31
średnie	46	43
niepełne wyższe /w tym szkoły pomaturalne/	68	62
wyższe		65

Jak wynika z tabeli 18 mamy do czynienia z wyraźną współzależnością dodatnią: im wyższy poziom wykształcenia, tym większy odsetek wyjeżdżających.

Rozpiętości są przy tym znaczne. Udział w wyjazdach osób z wykształceniem podstawowym był około dwa razy mniejszy niż z zasadniczym zawodowym i około cztery razy mniejsze w porów-

naniu z posiadającymi wyższe wykształcenie.

Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że wśród ważniejszych przyczyn takiego zróżnicowania są w różnym stopniu rozwinięte potrzeby wyjazdów urlopowo-wakacyjnych, różne tradycje i wzory środowiskowe wypoczynku.

W porównaniu z 1979 r. ruchliwość wakacyjno-urlopowa osób o najniższym poziomie wykształcenia nieznacznie wzrosła. Zmniejszyła się jednak we wszystkich pozostałych grupach. Najwięcej wśród respondentów z wyższym wykształceniem /o 5%/.

Prawdopodobnie na ten stan rzeczy ma wpływ pogarszająca się sytuacja materialna niektórych grup społeczno-zawodowych, co szerzej omówimy analizując uczestnictwo w wyjazdach według tych kategorii /tabela 20/.

Zróżnicowanie udziału w omawianych wyjazdach według ich form organizacyjnych i poziomu wykształcenia badanych przedstawia tabela 19.

Tabela 19

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
w 1987 r. według ich form organizacyjnych oraz
poziomu wykształcenia^{x/}

Wykształcenie	% wyjeżdżających w poszczególnych formach wyjazdu		
	Wyjazdy zorganizowane	Pobyt u rodziny lub znajomych	Inne wyjazdy samodzielne
Podstawowe /pełne i niepełne/	37	40	15
Zasadnicze zawodowe lub niepełne średnie	39	38	23
Średnie	47	31	14
Niepełne wyższe /w tym szkoły pomaturalne/	45	30	12
Wyższe	58	15	28

x/ Uwaga jak w tabeli 13.

Analizując dane z tabeli 19 możemy stwierdzić, że wśród korzystających z wyjazdów zorganizowanych instytucjonalnie mamy do czynienia z zależnością dodatnią /z nieznacznym załamaniem w odniesieniu do osób z niepełnym wyższym wykształceniem/. Omawiając tę formę wyjazdów dodać jeszcze warto, że jednym z czynników wyraźnego zróżnicowania uczestnictwa w wyjazdach między osobami o niższym niż średnie wykształceniu a pozostałymi odgrywa rolę ^{w praktyce} większa możliwość uzyskania skierowań na wczasy przez osoby posiadające średnie i wyższe wykształcenie.

Ujemna zależność występuje w odniesieniu do korzystających z gościnności rodziny. Odsetek wyjeżdżających w tej formie maleje w miarę wzrostu poziomu wykształcenia. Rozpiętość jest przy tym znaczna: 40% wśród badanych z wykształceniem podstawowym i 15% z wyższym.

Wydaje się, że jedną z ważniejszych przyczyn tego zjawiska jest odmienność tradycji oraz wzorów środowiskowych spędzania urlopów czy wakacji poza miejscem zamieszkania.

Jeśli chodzi o inne wyjazdy samodzielne, ^{zależność} ~~korrelacja~~ dodatnią zakłóca niski odsetek wyjeżdżających spośród legitymujących się wykształceniem średnim i niepełnym wyższym, przy stosunkowo wysokich odsetkach ich uczestniczenia w wyjazdach zorganizowanych.

Być może odstrasza ich prymitywniejszy często sposób bytowania w czasie tego typu wyjazdów /camping, biwak/, "niespodzianki" czy kłopoty z zakwaterowaniem, z jakością usług noclegowych, trudności z zapewnieniem sobie wyżywienia itp. Przedkładają natomiast zapewnione z góry na cały okres zakwaterowanie, regularne posiłki, ustalony - choć może mniej atrakcyjny - program pobytu.

Udział w omawianych wyjazdach według kategorii społeczno-zawodowych przedstawiono w tabeli 20.

Tabela 20

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
według przynależności społeczno-zawodowej

Rok	Wyjeżdżający ogółem /%/	% wyjeżdżających w poszczególnych kategoriach społeczno-zawodowych			
		Rolnik indywidualny	Robotnik niewykwalifikowany	Robotnik wykwalifikowany	Pracownik umysłowy /z wyższym i bez wyższego wykształcenia/
1974	39	3	22	35	62
1975	37	3	21	35	59
1979	33	4	21	32	52
1987	31	5	21	31	50

Analizując dane z tabeli 20 dostrzegamy ogromną rozpiętość między udziałem w wyjazdach rolników indywidualnych a pozostałych kategorii zawodowych. W 1987 r. wyjeżdżało tylko 5% rolników tj. 6 razy mniej niż robotników wykwalifikowanych i 10 razy mniej w porównaniu z pracownikami umysłowymi.

Na ten stan rzeczy składa się wiele przyczyn. Przede wszystkim specyfika pracy w rolnictwie indywidualnym. Konieczność codziennej opieki nad gospodarstwem poważnie utrudnia lub wręcz uniemożliwia dłuższy wyjazd. W mniejszym stopniu rozwinięte są wśród rolników potrzeby wyjazdów urlopowo-wakacyjnych oraz tradycje i wzory środowiskowe takiego wypoczynku. Trudniej również uzyskać skierowania na wczasy.

Znaczne różnice udziału w wyjazdach występują również pomiędzy pozostałymi kategoriami. Istnieje tu we wszystkich badanych latach ścisła zależność dodatnia: im wyższy poziom kwalifikacji tym znacznie większy odsetek wyjeżdżających. I w tym wypadku, jak można sądzić odgrywają rolę tradycje, wzory środowiskowe i bardziej rozwinięte potrzeby wypoczynku urlopowo-wakacyjnego poza miejscem zamieszkania.

Uczestnictwo w wyjazdach w latach 1974-1987 robotników niewykwalifikowanych było ustabilizowane^a w kategorii robotników wykwalifikowanych nastąpił niewielki spadek - o 4 punkty. Zwraca natomiast uwagę sukcesywny i znaczny spadek udziału w wyjazdach pracowników umysłowych - o 12 punktów.

Wśród przyczyn tego regresu - jak można przypuszczać - dużą rolę odegrały następujące zjawiska:

Od drugiej połowy lat siedemdziesiątych w związku z zarysowującym się i narastającym kryzysem gospodarczym następowało pogarszanie się sytuacji materialnej dużej części społeczeństwa, potęgowane w ostatnich latach inflacją.

Następował wprawdzie wzrost wynagrodzeń, lecz był on w sferze produkcji materialnej szybszy i relatywnie większy w porównaniu ze sferą nieprodukcyjną. W sferze produkcji materialnej znajduje zatrudnienie zdecydowana większość robotników. W sferze zaś nieprodukcyjnej, "budżetowej" znaczna część pracowników umysłowych, których mocniej dotknęło obniżanie się materialnego poziomu życia.

Ponadto z najtańszego sposobu spędzania urlopu, wakacji poza miejscem zamieszkania jakim jest pobyt u rodziny lub znajomych /patrz tabela 21/ korzystali przede wszystkim robotnicy /w 1987 r. 42% w tej grupie zawodowej - w tym 57% niewy-

kwalifikowanych, a spośród pracowników umysłowych 26% - w tym 18% z wyższym wykształceniem/. Od lat zresztą wyjazd do rodziny cieszy się wśród robotników - zwłaszcza niewykwalifikowanych - podobną popularnością.

Udział w omawianych wyjazdach według form organizacyjnych oraz przynależności społeczno-zawodowej badanych obrazuje tabela 21. Ze względu na małą liczbę rolników indywidualnych uczestniczących w wyjazdach /16 osób/ pomijam tę kategorię stwierdzając, że najpopularniejszy był pobyt u rodziny.

Tabela 21

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
w 1987 r. według ich form organizacyjnych oraz
przynależności społeczno-zawodowej badanych

Kategoria społeczno-zawodowa	% wyjeżdżających w poszczególnych formach wyjazdu		
	Wyjazdy zorganizowane	Pobyt u rodziny lub znajomych	Inne wyjazdy samodzielne
Robotnicy niewykwalifikowani	29	57	5
Robotnicy wykwalifikowani	40	39	20
Pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia	48	30	15
Pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem	55	18	27

x/ Uwaga jak w tabeli 13

Dane w tabeli 21 świadczą, że w odniesieniu do wyjazdów zorganizowanych istnieje ścisła zależność dodatnia: uczestnictwo wzrasta w zależności od kwalifikacji zawodowych.

Odwrotna zależność występuje w odniesieniu do korzystających z pobytu u rodziny: im niższe kwalifikacje, tym większy odsetek spędzających w tej formie urlop lub wakacje.

Warto przy tym zwrócić uwagę - o czym pisano przed chwilą - na bardzo wysoki poziom odsetek /57%/ wyjeżdżających do rodziny wśród robotników niewykwalifikowanych i na bardzo niski pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem /18%/.

I tu również - jak można przypuszczać - odgrywają rolę tradycje i wzory środowiskowe wypoczynku urlopowo-wakacyjnego.

Rozpatrując udział w "innych" wyjazdach samodzielnych ~~zależnie~~ ^{zależnie} dostrzegamy, że ~~zależnie~~ dodatnią według poziomu kwalifikacji zakłóca niski udział w tego rodzaju wyjazdach pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia.

Ponieważ istnieje związek pomiędzy poziomem wykształcenia a przynależnością społeczno-zawodową, przyczyny tego "zakłócenia" wydają się podobne do opisywanych przed chwilą w analizie dotyczącej zróżnicowania innych wyjazdów samodzielnych według wykształcenia.

Uczestnictwo w omawianych wyjazdach osób nie pracujących zawodowo liczone ogółem przedstawiało się w 1987 r. następująco:

- emeryci i renciści	21 %
- gospodynie domowe	29 %
- uczniowie, studenci	57 %
- nie pracujący z innych względów	30 %

Emeryci w tym samym stopniu korzystali z wyjazdów zorganizowanych i z gościny rodziny lub znajomych /po 36%/. W "innych" zaś wyjazdach samodzielnych brało udział 17%.^{x/}

x/ Uwaga jak w tabeli 13.

Gospodynie domowe wyjeżdżały przede wszystkim do rodziny /40%/. Na wyjazdy zorganizowane przypadało 28%, a na "inne" samodzielne 8%.^{x/}

Spośród uczniów i studentów uczestniczyło:^{x/}

- w wyjazdach zorganizowanych 43 %
- w "innych" wyjazdach samodzielnych 34 %
- w wyjazdach do rodziny, znajomych 33 %

Miejscowość zamieszkania respondentów odgrywała również znaczną rolę w różnicowaniu uczestnictwa w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych. Świadczą o tym dane z tabeli 22.

Tabela 22

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
według miejscowości zamieszkania

/dane w %/

Rok	Wieś	M i a s t a			
		Razem	do 20 tys.	20 tys. 100 tys.	ponad 100 tys.
1979	10	46	31	41	56
1987	12	43	28	43	49

W tabeli 22 łatwo dostrzec występowanie ^{zależności} ~~zależności~~ dodatniej: im większa miejscowość, tym większy odsetek wyjeżdżających. Rzucające się w oczy różnice między odsetkiem wyjeżdżających mieszkańców wsi i miast można interpretować w sposób podobny do przedstawionego w omówieniu tabeli 20 /bardzo mały udział w wyjazdach rolników indywidualnych/.

x/ Uwaga jak w tabeli 13.

Porównując uczestnictwo w omawianych wyjazdach w roku 1979 i 1987 stwierdzamy, że odsetek mieszkańców wsi korzystających z tego typu wypoczynku wzrósł o 2%. Zmniejszył się jednak udział w wyjazdach mieszkańców miast /o 3%/. Największy regres wystąpił wśród zamieszkałych w miastach liczących ponad 100 tys. mieszkańców /o 7%/, co należy uznać za zjawisko szczególnie niekorzystne ze względu na zwiększającą się w tych aglomeracjach degradację środowiska naturalnego, oddziałującą negatywnie na stan zdrowia osób stale w nich zamieszkujących.

Rozkład udziału mieszkańców miast i wsi według form organizacyjnych wyjazdów przedstawia tabela 23.

Tabela 23.

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r. według ich formy organizacyjnej oraz miejscowości zamieszkania^{x/}

Miejscowość zamieszkania	% wyjeżdżających w poszczególnych formach wyjazdu		
	Wyjazdy zorganizowane	Pobyt u rodziny lub znajomych	Inne wyjazdy samodzielne
wieś	33	46	12
miasta do 20 tys. mieszkańców	42	35	21
miasta 20-100 tys. mieszkańców	44	29	16
miasta ponad 100 tys. mieszkańców	46	27	22

x/ Uwaga jak w tabeli 13.

Jak wynika z Tabeli 23 istnieje ścisła współzależność dodatnia w odniesieniu do "wyjazdów zorganizowanych" /im większa miejscowość, tym większy odsetek wyjeżdżających/ i odwrotną, ujemną w odniesieniu do pobytu u rodziny lub znajomych /im

większa miejscowość tym mniej korzystających z tego rodzaju wypoczynku wyjazdowego/.

I w tym wypadku możnaby skomentować te układy w sposób podobny jak w poprzednich dwu analizach: rola tradycji i wzorów środowiskowych.

W "innych wyjazdach samodzielnych" ^{zależność} ~~korzystają~~ dodatnia występuje tylko między uczestnictwem mieszkańców wsi, miast liczących do 20 tys. mieszkańców i ponad 100 tys.

Truizmem jest stwierdzenie, że poziom zamożności jest bardzo ważnym czynnikiem różnicującym uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych. W związku z tym zwrócono się do ogółu respondentów, by ocenili sytuację materialną własną i rodziny. Zdajemy sobie przy tym sprawę, że taka samoocena zależy od wielu czynników, jest nieostra i w samym już założeniu subiektywna. Tym niemniej analiza porównawcza w układzie czasowym może być pomocna w badaniu tendencji rozwojowych udziału w omawianych wyjazdach. Uwaga ta dotyczy również omawianej dalej autooceny wysokości poniesionych w związku z wyjazdem wydatków.

Dane o sytuacji materialnej badanych zawiera tabela 24.

Tabela 24

Samoocena sytuacji materialnej własnej i rodziny

/dane w %/

Sytuacja materialna	1979 r.	1987 r.
bardzo dobra	1	1
całkiem niezła	18	8
znośna, średnia	64	63
nienajlepsza	14	24
zła	3	4

Jak wynika z tabeli 24 w 1987 r. odsetek oceniających swą sytuację materialną jako całkiem niezłą zmniejszył się w porównaniu z 1979 r. o 10 punktów, o ~~tyż~~ ^{tyż} wzrósł w odniesieniu do stwierdzających, że znajdują się w nienajlepszej sytuacji materialnej. Pozostałe oceny prawie nie różnią się.

Jaki wpływ miał poziom deklarowanej zamożności i jego regres na uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych ? Odpowiedź zawiera tabela 25.

Tabela 25

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych
według samooceny sytuacji materialnej

R o k	Wyjeżdżających ogółem w %	Udział w wyjazdach w poszczególnych grupach zamożności w %		
		bardzo dobra i całkiem niezła	znośna, średnia	nienajlepsza zła
1979	33	42	31	19
1987	31	42	33	23

Analizując tabelę 25 dostrzegamy, że zgodnie z przewidywaniami i przedstawionymi poprzednio danymi występuje ~~zależność~~ ^{zależność} dodatnia: im lepsza sytuacja materialna respondentów, tym większy ich udział w wyjazdach. Około dwa razy więcej osób uczestniczyło w wyjazdach spośród określających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i całkiem niezłą, niż stwierdzających, że znajdują się w sytuacji nienajlepszej i złej.

^{nie} Uczestnictwo w wyjazdach liczone "ogółem" zmniejszyło się, przewidywano jednak, że jego struktura będzie w 1987 r. lepsza niż w 1979 r.: o 4% zwiększył się odsetek wyjeżdżających spośród osób określających swą sytuację materialną jako nienajlepszą i złą i o 2% jako znośną, średnią.

Być może spowodował to spadek odsetka osób, które za powód rezygnacji z omawianych wyjazdów podały: "nie miałem/am/ ochoty, nie jest mi to potrzebne" /w 1979 r. 11%, w 1987 r. 5%/. Być może, że w związku z brakiem towarów na rynku i inflacją był to jeden ze sposobów ucieczki od "gorącego" pieniądza, być może, że odegrało tu rolę dużo większe w 1987r. uczestnictwo w wyjazdach zagranicznych, w których brał udział znacznie większy odsetek osób znajdujących się w nienajlepszej sytuacji materialnej i wyjeżdżających w celach zarobkowych.

Analizując relacje między poziomem zamożności a przynależnością do poszczególnych kategorii społeczno-demograficznych stwierdzamy, że w każdym przypadku występują omawiane już zależności.

I tak w każdej grupie wiekowej największy odsetek wyjeżdżających ma miejsce wśród osób określających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i niezłą, najmniejszy wśród osób w sytuacji nienajlepszej i złej. Największa rozpiętość występuje wśród respondentów w wieku 60 i więcej lat. Najubożsi wyjeżdżali trzy razy rzadziej.

W każdym poziomie zamożności mamy do czynienia z opisywaną już ~~korrelacją~~^{zależnością} ujemną: udział w wyjazdach osób młodszych jest z reguły większy niż starszych.

Analogiczne współzależności występują w układzie: sytuacja materialna a poziom wykształcenia badanych i uczestnictwo w omawianych wyjazdach oraz sytuacja materialna a przynależność społeczno-zawodowa. Świadczą o tym tabele 26 i 27.

Tabela 26

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r.
według poziomu wykształcenia oraz samooceny sytuacji
materiałnej

~~***~~

Poziom wykształcenia badanych	Udział w wyjazdach w poszczególnych grupach zaamożności w %		
	bardzo dobra i całkiem niezła	średnia, znośna	nienajle- psza i zła
Podstawowe /pełne i niepełne/	25	19	14
Zasadnicze zawodowe i niepełne średnie	35	32	27
średnie	47	49	27
Wyższe /pełne i niepełne/	78	64	37

Tabela 27

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r.
według przynależności społeczno-zawodowej oraz samooceny
sytuacji materiałnej

Przynależność społeczno- -zawodowa badanych	Udział w wyjazdach w poszczególnych grupach zaamożności w %		
	bardzo dob- ra i całkiem niezła	średnia, znośna	nienajle- psza i zła
Rolnicy indywidualni	10	4	4
Robotnicy /wykwalifikowani i niewykwalifikowani/	35	32	23
Pracownicy umysłowi /z wyższym i bez wyższego wykształcenia/	65	52	34

Kontynuując te rozważania przyjrzyjmy się analogicznym zależnościom w odniesieniu do organizacyjnych form wyjazdów. Dane zawiera tabela 28.

Tabela 28

Uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r.
według ich form organizacyjnych oraz samooceny sytuacji
materiałnej

Forma organizacyjna wyjazdu	Udział w wyjazdach w poszczególnych grupach zamożności w %		
	bardzo dobra i całkiem niezła	średnia, znośna	nienajlepsz a i zła
Wyjazdy zorganizowane	32	46	41
Pobyt u rodziny lub znajomych	26	34	46
Inne wyjazdy samodzielne	24	19	15

Analiza tabeli 28 wykazuje istnienie ścisłej zależności ujemnej wśród korzystających z pobytu u rodziny. Im słabsza sytuacja materialna tym większy odsetek wyjeżdżających do rodziny lub znajomych.

Odwrotnie dzieje się w odniesieniu do "innych wyjazdów samodzielnych". Największy odsetek /24%/ występuje wśród określających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i całkiem niezłą, najmniejszy /15%/ jako nienajlepszą i złą.

Jeśli zaś chodzi o "wyjazdy zorganizowane" najwięcej korzysta z nich respondentów znajdujących się w średniej sytuacji materialnej, najmniej wśród najlepiej sytuowanych materialnie.

Interesujące dane porównawcze uzyskano w zakresie samooceny wysokości wydatków poniesionych w związku z wyjazdem. Zawiera je tabela 29.

Tabela 29

Samoocena wysokości poniesionych wydatków
w związku z wyjazdem urlopowo-wakacyjnym

/dane w %/

R o k	W y d a t k i				
	bardzo duże	dość duże	niezbyt wielkie	bardzo małe	trudno powiedzieć
1976	17	17	33	25	8
1979	7	33	40	19	1
1983	10	38	35	12	5
1987	13	32	39	14	2

Analizując tabelę 29 dostrzegamy, że odsetek osób oceniających swe wydatki w 1987 r. jako bardzo duże i ^(45% razem) dość duże wzrósł w porównaniu z 1979 r. ^(40%) o 5 punktów, lecz był o 3 punkty mniejszy niż w 1983 r. Trudno jednak wysnuwać z tego wnioski co do dalszych tendencji.

^(społeczno-zawodowa)Przynależność różnicowała omawiane oceny. Mówi o tym tabela 30.

Tabela 30

Samoocena wydatków poniesionych w 1987 r. w związku
z wyjazdem urlopowo-wakacyjnym a przynależność
społeczno-zawodowa

Wydatki	% oceniających wysokość wydatków w poszczególnych kategoriach społeczno-zawodowych		
	robotnik niewykwalifikowany	robotnik wykwalifikowany	pracownik umysłowy z wyższym i bez wyższego wykształc.
bardzo duże	5	10	18
dość duże	22	30	36
niezbyt wielkie	46	45	35
bardzo małe	20	13	11
trudno powiedzieć	7	2	1

Jak wynika z tabeli 30 wśród osób oceniających poniesione wydatki jako bardzo duże i dość duże było w kategorii "robotnik niewykwalifikowany" 27%, "robotnik wykwalifikowany" 40%, "pracownik umysłowy" 54%.

Ma to - jak się wydaje - związek ze zjawiskami opisanymi w analizie tabeli 20, a zwłaszcza z faktem, że odsetek korzystających z gościny krewnych jest wśród robotników, zwłaszcza niewykwalifikowanych kilkakrotnie większy niż pracowników umysłowych. O tym, że jest to najmniej kosztowna forma spędzenia urlopu lub wakacji poza miejscem zamieszkania mówi tabela 31.

Tabela 31

Samooceń wysokości wydatków poniesionych w 1987 r.
w związku z wyjazdem urlopowo-wakacyjnym a formą wyjazdu

Wydatki	% oceniających wysokość wydatków w poszczególnych formach wyjazdu		
	Krajowe wyjazdy zorganizowane	Pobyt u rodziny, znajomych	Inne samodzielne wyjazdy
bardzo duże	15	6	13
dość duże	41	21	37
niezbyt wielkie	34	48	41
bardzo małe	8	23	8
trudno powiedzieć	2	2	1

Analiza tabeli 31 pozwala stwierdzić, że 71% spędzających urlop lub wakacje u krewnych oceniło wydatki z tym związane jako niezbyt wielkie i bardzo małe. Spośród zaś korzystających z krajowych "wyjazdów zorganizowanych" taką ocenę dało 42%, a z "innymi wyjazdami samodzielnymi" 49%, a więc zdecydowanie mniej.

O ile ocena wysokości wydatków poniesionych w związku z pobytem u rodziny nie wymaga dalszych komentarzy, o tyle zastanowić musi fakt, że w odczuciach badanych "inne wyjazdy samodzielne" są tańsze od wyjazdów zorganizowanych /wczas, obozy itp./. Wydaje się, że do tych ocen warto podejść z pewnym zastrzeżeniem. Być może bowiem nie uwzględniano uzyskiwanych refundacji z zakładowych funduszy socjalnych, które wypłaca się zdecydowanej większości korzystających z wyjazdów zorganizowanych lecz dopiero po powrocie, a często nawet z dość znacznym opóźnieniem.

7. Wzory zachowań w czasie wypoczynku urlopowo-wakacyjnego XX

7.1. Ruchliwość przestrzenna

Zdecydowana większość /73%/ wyjeżdżających przebywała w czasie urlopu /wakacji/ w tej samej miejscowości i nie opuszczała jej na dłużej niż 5 godzin.

Z pobytu o charakterze wędrownym korzystało 10%, a ze stacjonarno-wędrownego 17% /wycieczki z powrotem do tej samej miejscowości/.

Wiek w znacznym stopniu różnicował w.w. ruchliwość przestrzenną. I tak z wypoczynku o charakterze stacjonarnym korzystało 56% osób w wieku 16-24 lata, w wieku zaś 25-49 lat 74%, a wśród osób liczących ponad 50 lat 85%.

W wypoczynku wędrownym brało udział w analogicznych przedziałach wiekowych 18%, 10%, 6%.

Z pobytu zaś o charakterze stacjonarno-wędrownym korzystało spośród w.w. najmłodszej grupy 26%, ze średniej 16%, z najstarszej 9%.

Tak więc ludzie młodzi przejawiają większą niż starsi ruchliwość. Przypuszczano jednak, że zróżnicowanie to będzie znaczniejsze.

Rozpatrując relacje między ruchliwością przestrzenną a poziomem wykształcenia wyjeżdżających stwierdzamy jedynie zależność ujemną w zakresie stacjonarnego charakteru wypoczynku. Udział osób z wykształceniem podstawowym był najwyższy /77%/, najniższy zaś wśród posiadających wyższe wykształcenie /68%/. Zarówno w typie wypoczynku wędrowskiego jak i stacjonarno-wędrowskiego brak współzależności z poziomem wykształcenia respondentów.

Brak związków stwierdzono również analizując przynależność społeczno-zawodową badanych i ruchliwość przestrzenną oraz ich miejsce zamieszkania i ruchliwość przestrzenną.

Sytuacja materialna wyjeżdżających różnicowała również ruchliwość przestrzenną.

Najmniejszy udział w pobycie stacjonarnym /56%/ dotyczył osób oceniających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i całkiem niezłą, podczas gdy udział osób w sytuacji średniej oraz nienajlepszej i złej /razem/ przekraczał 70% /76% i 74%/.

Odwrotna zależność wystąpiła wśród osób, których wypoczynek miał charakter stacjonarno-wędrowski. W najwyższej grupie zamożności udział wynosił 33%, a w pozostałych grupach 13% i 14%.

Sytuacja materialna nie różnicowała natomiast udziału w wypoczynku o charakterze wędrowskim. W grupie najzamożniejszej udział ten wynosił 11%, w pozostałych ^{11% i 12%} ~~po 40%~~. Na takie ukształtowanie się proporcji - jak można przypuszczać - miał wpływ duży udział w tego typu wypoczynku respondentów w wieku do 24 lat, a więc będących przeważnie w średniej lub poniżej średniej sytuacji materialnej.

O zależnościach między formą organizacyjną wyjazdu a ruchliwością przestrzenną mówi tabela 32.

Tabela 32

Charakter wypoczynku urlopowo-wakacyjnego w 1987 r.
a formą organizacyjną wyjazdu

Charakter wypoczynku	% wyjeżdżających w poszczególnych formach organizacyjnych		
	wyjazdy zorganizowane	pobyt u rodziny lub znajomych	inne wyjazdy samodz.
stacjonarny	75	83	57
wędrowski	9	7	17
stacjonarno- wędrowski	16	10	26

Jak wynika z tabeli 32 najmniejszą ruchliwość przestrzenną przejawiały - zgodnie z przewidywaniami - osoby korzystające z gościny krewnych /83%/, największą zaś korzystające z innych wyjazdów samodzielnych. Różnice przy tym są znaczne: w sposób stacjonarno-wędrowski wypoczywało o 10% więcej osób korzystających z "innych wyjazdów samodzielnych" niż uczestniczących w wyjazdach zorganizowanych, a poświęcających urlop czy wakacje na wędrowniki analogicznie o 9% więcej.

7.2. Sposoby spędzania czasu

Do respondentów korzystających z wyjazdów urlopowo-wakacyjnych w 1987 r. zwrócono się z następującym pytaniem: "W jaki sposób spędzał/a/ Pan/i/ czas, czym się Pan/i/ głównie zajmował/a/ podczas swojego najdłuższego wyjazdu wypoczynkowego ? /Prosimy wskazać nie więcej niż 3 odpowiedzi/.

Wyniki obrazuje tabela 33, w której odpowiedzi uszeregowano w kolejności od najczęściej do najrzadziej wymienianych wzo-

rów zachowań.

Tabela 33

Sposoby wypoczynku w czasie krajowego wyjazdu
urlopowo-wakacyjnego w 1987 r.

Miej- sce	Sposoby spędzania czasu	% odpowie- dzi ^x
1.	spokojnie odpoczywałem/am/, wysypiałem/am/ się, chodziłem/am/ na krótkie spacery	42
2.	poświęcałem/am/ dużo czasu rodzinie, bliskim osobom	36
3.	cieszyłem/am/ się przyrodą, poznawałem/am/ nowe krajobrazy	29
4.	starałem/am/ się przebywać w ciszy i spokoju z dala od ludzi	21
5.	starałem/am/ się poznać zabytki i architekturę danego regionu	20
6.	pomagałem/am/ rodzinie, znajomym w różnego typu pracach	16
7.	poświęcałem/am/ czas na uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych /np. wędkarstwo, grzybobranie/	16
8.	poświęcałem/am/ czas życiu towarzyskiemu i roz- rywkom /np. dyskoteka, dancing, kawiarnia/	14
9.	odbywałem/am/ długie wycieczki /np. piesze, rowerowe/, chodziłem/am/ po górach	13
10.	starałem/am/ się poprawić swoją sprawność fizyczną	12
11.	dbałem/am/ o poprawę stanu zdrowia /np. kuracja klimatyczna, zabiegi rehabilitacyjne, wodolecz- nictwo/	9
12.	uprawiałem/am/ ulubiony sport /np. żeglarstwo, kajakarstwo, narciarstwo, pływanie, jazda konna/	8
13.	brałem/am/ udział w imprezach kulturalnych	5
14.	łączyłem/am/ wypoczynek z zarabianiem pieniędzy	5
15.	zdobywałem/am/ nową wiedzę i kwalifikacje /np. wzasy z nauką języków pboych, kurs samochodowy/	4
16.	spędzałem/am/ czas w inny sposób	3
17.	trudno powiedzieć	1

x/ Odsetki nie sumują się do 100, lecz wynoszą 254, gdyż każdy
z respondentów mógł dokonać do 3 wyborów.

Rozkład statystyczny odpowiedzi zawarty w tabeli 33 pozwala stwierdzić, że przedstawione w kwestionariuszu wzory zachowań nie odbiegają od realizowanych w praktyce. Tylko bowiem 3% badanych stwierdziło, że "spędzało czas inaczej". Minimalny również odsetek /1%/ nie potrafił dokonać wyboru. Wydaje się więc, że wzory wypoczynku urlopowo-wakacyjnego poza miejscem zamieszkania są dość wyraźnie skryształizowane w świadomości społecznej i jak pośrednio wynika z literatury przedmiotu były podobne również w latach poprzednich.

Na wzór zachowań figurujący na pierwszym miejscu w tabeli 33 padło 42% głosów, na ostatnim 4%. Choć wyodrębnić bardziej od innych typowe sposoby spędzania czasu przyjęto umowny próg 15% oddanych głosów. W tej grupie znajdują się wzory bardziej preferowane¹ średnio preferowane. Pozostałe, które uzyskały mniej niż 15% głosów nazywać będziemy mało popularnymi lub niepopularnymi.

Bardzo często spotykamy się z dychotomicznym podziałem na wypoczynek czynny, połączony z ruchem, wysiłkiem fizycznym i wypoczynek bierny jako jego przeciwieństwo.

Jeśli chodzi o ten podział przypomnieć trzeba, że granice między nimi są z reguły nieostre, odczucia respondentów subiektywne, oceny często dyskusyjne, zależne od wielu złożonych czynników.

Dla celów badawczych spróbujemy jednak wyodrębnić sposoby spędzania czasu, których charakter /czynny lub bierny/ może wzbudzać najmniej wątpliwości. Za wypoczynek bierny uanalizujemy więc odpowiedź z tabeli 33 "spokojnie odpoczywałem/am/, wysypiałem/am/ się...", za czynny odpowiedzi figurujące w trzech pozycjach: "odbywałem/am/ długie wycieczki...", "starałem/am/ się poprawić swoją sprawność fizyczną" oraz "uprawiałem/am/ ulubiony sport np. żeglarstwo, kajakarstwo...", co możemy zaliczyć

do turystyki kwalifikowanej.

Jak wynika z tabeli 33 największy odsetek badanych /42%/ wypoczywał w sposób bierny /"...odpoczywałem, wysypiałem się..."/. Sposoby zaś wypoczynku związane z aktywnością fizyczną figurują w naszej tabeli na 9, 10 i 12 miejscu /"długie wycieczki"/, "poprawa sprawności fizycznej", turystyka kwalifikowana /"...kajakarstwo, żeglarstwo..."/.

W takim ujęciu potwierdzają się więc czynione od lat obserwacje, że dla znacznej części naszego społeczeństwa wypoczynek urlopowo-wakacyjny to przede wszystkim "nie nie robienie", wysypianie się i jedzenie, mimo szeroko propagowanego i zalecanego - również od lat - wypoczynku czynnego.

Choć uważamy, że aktywny wypoczynek lepiej służy odnowie organizmu, to jednak powyższego zestawienia nie należy traktować jednostronnie, w sposób uproszczony.

Proporcje te bowiem można przedstawić następująco: na wypoczynek bierny padło 239 głosów, na wypoczynek czynny 188, w sumie 427.

Przyjmując 427 za 100% uzyskujemy relacje 56% wypoczynek bierny, 44% czynny.

Nasze rozważania należy uzupełnić ponadto przypomnieniem, że wypoczynek nie jest pojęciem jednoznacznym, że na jego efektywność składa się wiele różnorodnych czynników, że nie wolno pomijać znaczenia regeneracji sił psychicznych, która odgrywa nie mniejszą rolę niż odnowa sił fizycznych.

Pracownik fizyczny będzie z reguły potrzebował bardziej wypoczynku biernego, umysłowy czynnego, podobnie osoby z zaawansowanym wiekiem i młode. Są osoby, które lepiej wypoczywają w spokoju i ciszy i przy niewielkim wysiłku fizycznym. Innym jest

potrzebny wysiłek fizyczny i dużo ruchu, innym liczne towarzystwo. Są też takie, dla których np. uprawianie wędkarstwa jest najskuteczniejszym wypoczynkiem. Dla respondenta, który przy każdym wyjściu z domu korzystał z samochodu, autobusu czy tramwaju, codzienne spacery w czasie urlopu mogą relatywnie odgrywać rolę aktywnego wypoczynku.

Prócz wyżej omawianego podziału na wypoczynek czynny i bierny autor podjął próbę zastosowania innego jeszcze, nowego podziału, ✓ wyodrębnienia wzoru zachowań *stricto* turystyczno-krajoznawczych.

Spośród pozycji wymienionych w tabeli 33 do tego wzoru zaliczamy:

- kontakt z przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów - 3 miejsce, 29% odpowiedzi,
- poznawanie regionu, zabytków, architektury - 5 miejsce, 20% odpowiedzi,
- długie wycieczki - 9 miejsce, 13% odpowiedzi,
- turystyka kwalifikowana /"ulubione sporty, np. kajakarstwo, żeglarstwo..." - 12 miejsce, 8% odpowiedzi.

W sumie na w.w. sposoby spędzania czasu padło 396 głosów, czyli więcej niż na wypoczynek bierny /239 głosów/. Porównując te wyodrębnione pozycje między sobą uzyskalibyśmy następujące proporcje: wypoczynek turystyczno-krajoznawczy 62%, wypoczynek bierny 38%.

Autor daleki jest jednak od zbytniego optymizmu, gdyż niehigieniczny tryb życia, w tym niedocenianie roli ruchu i wysiłku fizycznego jest wśród znacznej części naszego społeczeństwa faktem bezspornym. Tym niemniej analiza wzorów zachowań skłania do przedstawienia powyższych aspektów tego problemu.

Hierarchia wzorów wypoczynku przedstawiona w tabeli 33 dotyczyła ogółu osób wyjeżdżających. Dokonamy teraz analizy z uwzględnieniem społeczno-demograficznych cech respondentów porównując, na którym miejscu znajdzie się poszczególny sposób spędzania czasu i jaki odsetek głosów uzyskał.

Jeśli chodzi o zróżnicowanie według płci duże relatywnie różnice występują w zakresie: turystyka kwalifikowana /"...żeglarstwo, kajakarstwo..." / 15% głosów wśród mężczyzn, 3% wśród kobiet, zajęcia hobbystyczne /np. wędkarstwo/ analogicznie 22% i 10%.

Spośród kobiet natomiast większe niż wśród mężczyzn preferencje uzyskały wzory zachowań: "cieszenie się przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów" 33%; mężczyźni 24% głosów, "...wysypianie się..." 45%, mężczyźni 39%, "poznawanie zabytków" 23%, mężczyźni 17% głosów. W pozostałych wzorach zachowań różnice nie przekraczały 4%.

Zmienna wieku znacznie różnicuje sposoby spędzania czasu. Świadczy o tym tabela 34.

Analizując tabelę 34 stwierdzamy, że występują tylko trzy wzory zachowań, które we wszystkich siedmiu przedziałach wieku uzyskały co najmniej 15% głosów. Są to:

- "spokojny wypoczynek, wysypianie się...", który figuruje na miejscach 1 i 2. Zróżnicowanie jest mimo to znaczne od 33% do 53% głosów. Wyjątek stanowią respondenci w wieku 25-29 lat - 27% głosów, 3 miejsce. O specyfice udziału w wyjazdach osób w tym przedziale wieku pisaliśmy na s.56, analizując tabelę 16,

ia czasu	W i e k				
	16-19 lat	20-24 lata	25-29 lat	30-39 lat	40
ysypiałem/am/ się, ery	a/ 1 b/ <u>35%</u>	2 <u>33%</u>	3 <u>27%</u>	2 <u>41%</u>	
dzinie, bliskom osobom	a/ 11 b/ 10%	8 <u>15%</u>	2 <u>27%</u>	1 <u>46%</u>	
oznawałem/am/ nowe	a/ <u>3</u> b/ <u>32%</u>	5 <u>20%</u>	1 <u>32%</u>	3 <u>26%</u>	
ciszy i spokoju	a/ 7 b/ <u>15%</u>	7 <u>15%</u>	9 <u>16%</u>	5 <u>18%</u>	
ki i architekturę	a/ 2 b/ <u>32%</u>	3 <u>28%</u>	4 <u>27%</u>	7 <u>16%</u>	
ym w różnego	a/ 9 b/ 11%	12 11%	5 <u>27%</u>	4 <u>22%</u>	
lanie ulubionych zajęć zybobranie, fotografowanie/	a/ 8 b/ 13%	10 13%	8 <u>18%</u>	6 <u>17%</u>	
warzyskiemu i rozryw- kawiarnia/	a/ 4 b/ <u>27%</u>	1 <u>35%</u>	7 <u>18%</u>	8 <u>16%</u>	
/np. piesze, rach	a/ 6 b/ <u>16%</u>	4 <u>21%</u>	6 <u>20%</u>	9 14%	
prawność fizyczną	a/ 10 b/ 11%	6 <u>17%</u>	10 9%	10 13%	
rowia /np. kuracja kli- ne, wodolecznictwo/	a/ 15 b/ 0%	15 0%	15 0%	13 4%	
/np. żeglarsstwo, anie, jazda konna/	a/ 5 b/ <u>18%</u>	9 13%	13 5%	11 11%	
kulturalnych	a/ 13 b/ 8%	14 2%	11 7%	12 5%	1
bianiem pieniędzy	a/ 12 b/ 8%	11 13%	12 7%	14 4%	1
walifikacje /np. wczasy amochodowy/	a/ 14 b/ 6%	13 6%	14 5%	15 3%	1

- "cieszenie się przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów". Nie występuje współzależność. Rozpiętość wynosi 26% - 33% głosów /1 i 3 miejsca/. Wyjątek stanowi grupa 20 - 24 lata, w której padło 20% głosów /5 miejsce/,

- "staralem się przebywać w ciszy i spokoju z dala od ludzi". W grupach od 16 do 39 lat kolejno 15%, 15%, 16%, 18% głosów. W dalszych zaś przedziałach wieku powyżej 40 lat skokowy wzrost: 29%, 26% i 27%.

Za jedną z przyczyn tego zjawiska można uznać preferowanie przez osoby młodsze wyjazdów do popularnych miejscowości zapewniających większe możliwości rozrywek /dyskoteka, dancing/. Potwierdza to omówiony na s. 84 "rozrywkowy" wzór zachowań.

Za następne pod względem preferencji należy uznać sposoby spędzania czasu, które występują w sześciu /na siedem/ grupach wieku, a mianowicie:

- "poznawanie regionu, zabytków, architektury". Ten wzór jest preferowany zwłaszcza w trzech najmłodszych grupach i uzyskał w kolejności 32%, 28% i 27% głosów. W pozostałych zaś 16% -
- 22%,
- "poświęcałem/am/ dużo czasu rodzinie, bliskim osobom. W grupie 20-24 lat 46%. 20-24 lata 15%, 25-29 lat 27%. W następnych 37% - 51%. Wyjątek stanowią najmłodsi /16 - 19 lat/ - 10%.

Rozpatrując pozostałe sposoby spędzania czasu stwierdzamy następujące zjawiska:

- zajęcia hobbystyczne /wędkarstwo itp./, choć tylko w trzech przedziałach wieku uzyskały więcej niż 15% wymaganych głosów /18%, 17%, 18%/, to we wszystkich pozostałych grupach wieku są bardzo blisko tej granicy /13% i 14%/. Popularność więc tego typu wypoczynku można uznać wprowadzić za średnią lub bliską średniej lecz typową dla ogółu badanych,
- im młodszy wiek tym mniej "dbałości o poprawę swojego stanu zdrowia". Ani jedna osoba w wieku 16-29 lat nie stwierdziła, że tym sprawom poświęcała czas. W kolejnych natomiast przedziałach respondenci coraz bardziej doceniają ten sposób regeneracji sił: wśród osób wieku 30-39 lat - 4%, 40-49 lat 16%, dalej 21% i 22%. Niewątpliwy wpływ na tę współzależność ma częstszy u ludzi w średnim i starszym wieku pobyt na wczasach leczniczo-uzdrowiskowych i w sanatoriach,
- "życie towarzyskie i rozrywki..." są natomiast-zgodnie z przewidywaniami - preferowane przez osoby młodsze, w wieku do 39 lat /16% - 35%/. W przedziałach od 40 roku życia ten wzór wypoczynku uzyskuje zdecydowanie mniejszą popularność: 6%, 7% i 0%,
- podobnie należy ocenić "odbywanie długich wycieczek", na które wśród osób w wieku do 29 lat padło 16% - 21% głosów, 30 - 49 lat 14% i 13%, dalej 7% i 3% głosów,
- "okazywanie pomocy rodzinie, znajomym w różnych pracach" uzyskało wśród osób w wieku 25 - 39 lat 22% - 27% głosów, w pozostałych grupach po 11% i tylko w jednej 14%.
- wśród wzorów spędzania czasu, na które padło nie mniej niż 15% głosów znajduje się też turystyka kwalifikowana /"kaja-

karstwo, żeglarstwo, pływanie ..."/. Dotyczy to jednak wyłącznie respondentów w wieku 16-19 lat /18% głosów/. W grupach zaś 25-49 lat 5% - 13%, a w dwóch najstarszych 2% i 0% głosów.

Najmniej popularne we wszystkich przedziałach wieku okazały się następujące wzory zachowań: "Udział w imprezach kulturalnych", "łączenie wypoczynku z zarabianiem pieniędzy", "zdobywanie nowej wiedzy i kwalifikacji" - od 2% do 8% i tylko w jednym przypadku 13% głosów.

O ile powyższe rozkłady statystyczne można z większym lub mniejszym powodzeniem wyjaśniać specyfiką wieku badanych, większą aktywnością, ciekawością świata, potrzebą rozrywki, lepszym stanem zdrowia ludzi młodych, nawykami, oddziaływaniem środowiskowych wzorów zachowań, to trudne do zinterpretowania są wyniki dotyczące "starania o poprawę swej sprawności fizycznej", na które padło w grupie 20-24 lata 17% głosów i w grupie 50-59 lat 18%. W pozostałych zaś 8% - 13% bez żadnej zależności od wieku.

Spóbuemy teraz wyodrębnić wzory fizycznie czynnego i biernego oraz turystyczno-krajoznawczego sposobu spędzenia czasu obliczając liczbę głosów oddanych w poszczególnych grupach wiekowych i według w.w. wzorów zachowań.

Uwzględnimy trzy przedziały wieku respondentów: - 16-29 lat, 30-49 lat, 50 i więcej lat.

Przypomnijmy, że jako bierne spędzanie czasu uznaliśmy odpowiedzi "spokojny wypoczynek, wysypianie się". Do wzoru "czynny wypoczynek" zaliczyliśmy: "...długie wycieczki...", "starania o poprawę sprawności fizycznej" oraz turystykę kwalifikowaną /"... żeglarstwo, kajakarstwo..."/. Do sposobu zaś turystyczno-krajoznawczego wypoczynku włączyliśmy: kontakt z przyrodą - "poznawanie nowych krajobrazów", "poznawanie regionu, zabytków..",

"długie wycieczki" oraz turystykę kwalifikowaną /"...kajakarstwo, żeglarstwo..."/.

W przedziale wieku 16 - 29 lat na wypoczynek bierny oddano 49 głosów, na czynny 68 głosów, razem 117, a więc wypoczywających w sposób bierny było 42% a w sposób czynny 58%.

Stosując takie jak wyżej przeliczenia stwierdzamy, że spośród osób w wieku 30 - 49 lat wypoczywało w sposób bierny 56%, a czynny 44%.

W najstarszej grupie wiekowej powyższe proporcje przedstawiały się następująco: wypoczynek bierny 71%, czynny 29%. Zgodnie więc z oczekiwaniami im niższy wiek tym większy odsetek wypoczywających w sposób aktywny.

Porównując w ten sam sposób turystyczno-krajoznawczy wzór zachowań z wypoczynkiem biernym uzyskaliśmy następujące relacje:

W grupie osób w wieku 16 - 29 lat na turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania urlopu lub wakacji padło 137 głosów, na bierny 49 głosów. Razem 186. Na wypoczynek turystyczno-krajoznawczy przypada więc w tym ujęciu 74% głosów, na bierny 26%.

Wśród respondentów liczących 30-49 lat na wzór turystyczno-krajoznawczych zachowań przypada analogicznie 61%, a bierny 39%.

W najstarszej grupie wiekowej /50 i więcej lat/ udział w obu typach wypoczynku wyrównuje się: 51% turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania czasu, 49% bierny.

W każdym z omawianych wzorów zachowań mamy do czynienia-- zgodnie z oczekiwaniami - ze ścisłą współzależnością: im starsza grupa wiekowa, tym wyższy odsetek preferujących wypoczynek bierny. Im niższy przedział wieku tym większy odsetek wybierających ^{czynny i} turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania czasu.

Zależność wzorów zachowań urlopowo-wakacyjnych od poziomu wykształcenia respondentów przedstawiano w tabeli 35 określając tak jak w poprzedniej tabeli miejsce w hierarchii wyborów, odsetek uzyskanych głosów oraz oznaczając te sposoby spędzania czasu, które uzyskały co najmniej 15% głosów.

Analiza tabeli 35 pozwala stwierdzić, że są cztery wzory zachowań powtarzające się w każdej kategorii wykształcenia i przekraczające umowny próg 15% oddanych głosów. Są to:

- "spokojny odpoczynek, wysypianie się ..." czyli bierny sposób spędzania czasu. Porównując odsetki dostrzegamy, że występuje zależność dodatnia: 38% głosów oddanych spośród osób z wykształceniem podstawowym, 40% z zasadniczym zawodowym, 46% ze średnim i 47% z wyższym.

Rozpatrując tę współzależność warto jednak dodatkowo uwzględnić dane figurujące na 6 miejscu w naszej tabeli "pomoc rodzinie, znajomym w różnego typu pracach", którą słusznie nie zaliczano do wypoczynku biernego. Na ten sposób spędzania czasu padło spośród osób posiadających niższe od średniego wykształcenie 20% i 21% głosów, spośród respondentów ze średnim wykształceniem 13%, z wyższym zaś 8% głosów.

- "poświęcenie czasu rodzinie...". Największy odsetek przypada na respondentów z wykształceniem podstawowym. W pozostałych kategoriach brak współzależności. Prawdopodobnie brak ten wynika ze zróżnicowania preferencji w zakresie innych sposobów spędzania czasu m.in. w preferencjach omówionych poniżej.
- "cieszenie się przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów".

Mamy tu do czynienia z wyraźnym zróżnicowaniem: wśród osób

W y k s z t a ł c e	W y k s z t a ł c e	
	podstawowe /pełne i nie- pełne/	zasadnicze zawo- we lub niepełne średnie
spędzania czasu		
wywałem/am/, wysypiałem/am/ się, chodzi- cie spaceru	a 2 b <u>38%</u>	1 <u>40%</u>
dużo czasu rodzinie, bliskim osobom	a 1 b <u>47%</u>	2 <u>31%</u>
przyrodą, poznawałem/am/ nowe krajobrazy	a 4 b <u>22%</u>	4 <u>21%</u>
przebywać w ciszy i spokoju	a 3 b <u>24%</u>	6 <u>20%</u>
znac zabytki i architekturę danego	a 8 b <u>10%</u>	7 <u>18%</u>
dzinie, znajomym w różnego typu	a 5 b <u>20%</u>	5 <u>21%</u>
czas na uprawianie ulubionych h /np. wędkarstwo, grzybobranie/	a 7 b <u>16%</u>	8 <u>18%</u>
czas życia towarzyskiemu i rozrywkom dancing, kawiarnia/	a 11 b <u>7%</u>	3 <u>25%</u>
ogie wycieczki /np. piesze, rowerowe/ górach	a 9 b <u>10%</u>	10 <u>13%</u>
poprawić swoją sprawność fizyczną	a 10 b <u>10%</u>	9 <u>13%</u>
rawę stanu zdrowia /np. kuracja klima- rehabilitacyjne, wodolecznictwo	a 6 b <u>16%</u>	12 <u>8%</u>
lubiony sport /np. żeglarstwo, ciarstwo, pływanie, jazda konna/	a 12 b <u>6%</u>	11 <u>9%</u>
ł w imprezach kulturalnych	a 13 b <u>6%</u>	15 <u>1%</u>
oczynek z zarabianiem pieniędzy	a 15 b <u>3%</u>	13 <u>6%</u>

z wykształceniem poniżej średniego na ten sposób spędzania czasu padło 22% i 21% głosów, ze średnim 32%, a z wyższym 43% głosów. Na tej podstawie możnaby wnioskować o stopniu rozwoju potrzeb ^{poznawczych} ~~rozwojowych~~ według omawianych poziomów wykształcenia.

- czwartym wreszcie wzorem zachowań preferowanym przez wszystkich respondentów bez względu na poziom wykształcenia jest "przebywanie w ciszy, spokoju z dala od ludzi". Zróżnicowanie odsetków oddanych głosów jest tu niewielkie - 20% - 24%. Wydaje się więc, że potrzeba ucieczki od zadymionych miast, hałasu, codziennych kłopotów i stresów jest odczuwana niezależnie od poziomu wykształcenia badanych.

Następujące dwa sposoby spędzania czasu w czasie urlopu lub wakaacji są wspólne dla osób z trzech spośród czterech poziomów wykształcenia:

- "poznawanie regionu, zabytków, architektury". Występuje tu wyraźna zależność dodatnia różnicująca postawy poznawcze badanych. Wśród osób z wykształceniem podstawowym wybrało ten wzór zachowania 10%, z zasadniczym zawodowym 18%, ze średnim 26%, z wyższym 27%.
- zajęcia hobbystyczne "ulubione zajęcia wakacyjne np. wędkarstwo". Brak znaczącego zróżnicowania i współzależności. Tylko wśród osób ze średnim wykształceniem padło na ten sposób spędzania czasu mniej niż 15%. W pozostałych grupach 16% - 18%. Można więc zaliczyć ten sposób spędzania czasu do średnio preferowanych lecz dość rozpowszechnionych.

W jednej tylko kategorii wykształcenia uzyskały ponad 15% głosów następujące wzory zachowań:

- "życie towarzyskie, rozrywki /dancing, dyskoteka..."/.

Wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym padło na w ten sposób spędzania czasu 25% głosów. Spośród osób z wykształceniem średnim 14%, a w pozostałych po 7% głosów. Zakładając, że respondenci odpowiadali zgodnie z prawdą dochodzimy do wniosku, że wbrew często spotykanym poglądom szukania rozrywek w czasie urlopu czy wakacji nie możemy uznać /według przyjętych tu kryteriów/ nawet za średnio preferowany i rozpowszechniony sposób spędzania czasu.

- "dbałość o poprawę stanu zdrowia" uzyskała 16% głosów jedynie wśród respondentów z wykształceniem podstawowym. W pozostałych grupach odsetek ten stopniowo zmniejsza się: 8%, 7%, 6%. Wydaje się, że ta zależność ujemna nie wynika jednak z coraz większego lekceważenia tego problemu w miarę wzrostu poziomu wykształcenia, lecz spowodowana jest preferowaniem innych wzorów zachowań czego dowodem może być znaczne zróżnicowanie i zależność dodatnia w zakresie sposobów spędzania czasu świadczących o poznawczej postawie badanych /"...poznawanie nowych krajobrazów", "...poznawanie zabytków..."/.

- wśród osób stwierdzających, że odbywały "długie wycieczki" tylko respondenci ze średnim wykształceniem uzyskali 16%. Pozostali poniżej 15%: z podstawowym 10%, z zasadniczym zawodowym i wyższym po 13%.

Wzory spędzania czasu, które w każdej kategorii wykształcenia uzyskały mniej niż 15% głosów:

- łączenie wypoczynku urlopowo-wakacyjnego ze "staraniem o poprawę sprawności fizycznej": od 10% do 14% głosów przy występowaniu współzależności dodatniej,

- turystyka kwalifikowana /"...kajakarstwo, żeglarstwo..."/.

Największy odsetek to 10% wśród respondentów z wyższym wykształceniem. W pozostałych kategoriach 6% - 9%.

Do najmniej popularnych wzorów zachowań, na które padło w co najmniej trzech kategoriach mniej niż 10% głosów należą: "udział w imprezach kulturalnych", "łączenie wypoczynku z zarabianiem pieniędzy" i "zdobywanie nowej wiedzy i kwalifikacji."

Podobnie jak w analizie wzorów zachowań według wieku porównamy teraz udział respondentów w wypoczynku biernym i czynnym oraz turystyczno-krajoznawczym.

Bez względu na poziom wykształcenia ponad 50% głosów przypada na wypoczynek bierny, najwięcej wśród respondentów z wykształceniem podstawowym - 60%, z zasadniczym zaś zawodowym 53%, ze średnim 55%, z wyższym 57%.

Porównując z kolei proporcje w układzie: wypoczynek bierny a turystyczno-krajoznawczy i traktując sumę oddanych na nie głosów jako 100% stwierdzamy, że: spośród osób z wykształceniem podstawowym wypoczynek turystyczno-krajoznawczy wybrało 56% a bierny 49%, z zasadniczym zawodowym analogicznie 61% i 39%, ze średnim 64% i 36%, z wyższym 66% i 34%. W każdym więc poziomie wykształcenia przeważa turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania czasu. Występuje przy tym współzależność dodatnia: im wyższy poziom wykształcenia tym większy odsetek preferujących ten wzór zachowań urlopowo-wakacyjnych.

Rozpatrzmy teraz wzory zachowań urlopowo-wakacyjnych według przynależności do poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych. Szczegółowe dane zawiera tabela 36 w układzie identycznym jak w dwu poprzednich tabelach.

aspekty oddanych głosów

orem czerwonym oznaczono wzory, na które padło 15% i więcej głosów^{x/}

by spędzania czasu	Kategoria społeczno-	
	robotnik niewykwalif- fikowany	robotnik wykwalifiko- wany
czywałem/am/, wysypiałem/am/ się, na krótkie spacer	a 2 b <u>36%</u>	1 <u>40%</u>
/ dużo czasu rodzinie,	a 1 b <u>50%</u>	2 <u>37%</u>
się przyrodą, poznawałem/am/ nowe	a 6 b <u>19%</u>	4 <u>22%</u>
ię przebywać w ciszy i spokoju	a 4 b <u>26%</u>	3 <u>23%</u>
ię poznać zabytki i architekturę	a 10 b 7%	9 14%
rodzinie, znajomym w różnego typu	a 3 b <u>29%</u>	5 <u>20%</u>
/ czas na uprawianie ulubionych zajęć p. wędkarstwo, grzybobranie,	a 7 b <u>17%</u>	7 <u>16%</u>
/ czas życia towarzyskiemu i rozrywkom dancing, kawiarnia/	a 9 b 7%	6 <u>20%</u>
ługie wycieczki /np. piesze, rowerowe/ do górach	a 8 b <u>17%</u>	11 10%
ę poprawić swoją sprawność fizyczną	a 13 b 2%	8 <u>16%</u>
prawę stanu zdrowia /np. kuracja klima- rehabilitacyjne, wodolecznictwo	a 5 b <u>21%</u>	12 10%
ulubiony sport /np. żeglarstwo, kaja- rstwo, pływanie, jazda konna/	a 15 b 0%	10 12%
ał w imprezach kulturalnych	a 11 b 7%	14 2%
poczynek z zarabianiem pieniędzy	a 14	13

Pobieżne nawet spojrzenia na tabelę 36 pozwala stwierdzić, że cztery sposoby spędzania czasu powtarzają się w każdej kategorii społeczno-zawodowej. Są to:

- "spokojnie odpoczywałem, wysypiałem się...". Najniższe odsetki głosów padły tu od osób należących do kategorii robotników /36% i 40%/. Wśród pracowników zaś umysłowych 49% i 44%.

Podobnie jak w analizie poprzedniej tabeli rozpatrując ten rozkład statystyczny warto wziąć pod uwagę pozycję "pomoc rodzinie... w różnego typu pracach". Na ten wzór spędzania czasu padło w obecnie omawianej tabeli 29% głosów wśród robotników niewykwalifikowanych, 20% wśród robotników wykwalifikowanych, a wśród pracowników umysłowych 13% i 5% głosów, a udział w tego typu pomocy słusznie nie zaliczono do biernego odpoczynku.

- "poświęcanie czasu przede wszystkim rodzinie...". Największy odsetek oddanych głosów jest udziałem obu grup robotniczych - 50% i 37%. Wśród pracowników umysłowych zaś prawie nie różni się - 34% i 35%. I w tym wypadku układ ten można skomentować tak jak w analizie poprzedniej tabeli: znaczne zróżnicowanie preferencji w zakresie innych sposobów spędzania czasu - zwłaszcza świadczących o poznawczej postawie badanych.

- "cieszenie się przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów". Zróżnicowanie jest tu bardzo duże i ma charakter zależności dodatniej: od 19% głosów wśród robotników niewykwalifikowanych, 22% robotników wykwalifikowanych, a wśród pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia 32%, z wyższym zaś 47%. Proporcje te potwierdzają przedstawioną już próbę wnioskowania o nierównomierności rozwoju potrzeb poznawczych.
- "poznawanie zabytków...", proporcje i skokowy wzrost jak wyżej: 7%, 14%, 27% i 33% - w kolejności od najniższych do najwyższych kwalifikacji zawodowych.

- chęć "przebywania w ciszy, spokoju, z dala od ludzi". Wydaje się, że powszechności tego sposobu spędzania czasu można doszukiwać się we wspomnianym już dążeniu do zmiany środowiska, ucieczki od hałasu, codziennych kłopotów itp.

W trzech spośród czterech kategorii społeczno-zawodowych występuje jako wzór zachowań następujący sposób spędzania czasu:

- "uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych /np. wędkarstwo.../". O powszechności tego wzoru zachowania się świadczy fakt, że nawet kategorię, która nie uzyskała umownych 15% dzieli od tego progu tylko 1 punkt. W pozostałych grupach padło 16% i 17% głosów. Jest to więc według przyjętej przez nas klasyfikacji wzór zachowań w pobliżu dolnej granicy "średnio preferowanych".

Na "długie wycieczki..." padło wśród robotników niewykwalifikowanych 17% głosów, a wśród pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia 16%. W pozostałych kategoriach poniżej przyjętego minimum /10% i 13%/.

Po jednym "kwalifikowanym" wyborze /co najmniej 15% głosów/ uzyskały następujące wzory zachowań:

- "życie towarzyskie, rozrywki...". Jedynie wśród robotników wykwalifikowanych padło 20% głosów. Najmniej zaś wśród pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem 4%. Komentarz podobny do podanego w analizie poprzedniej tabeli.
- "starania o poprawę sprawności fizycznej" uzyskały wśród robotników wykwalifikowanych 16% głosów. Wśród niewykwalifikowanych tylko 2%. Wśród pracowników umysłowych na ten sposób spędzania czasu padło 11% i 13%. Możliwy więc ten wzór zachowań

wań zaliczyć wprowadzić do grupy wzorów poniżej średnio-preferowanych, lecz popularniejszego od "rozrywkowego" sposobu spędzania czasu - rozpatrując go oczywiście pod kątem przynależności badanych do kategorii społeczno-zawodowych.

- "dbałość o poprawę stanu zdrowia..." uzyskała największy odsetek głosów /21%/ w grupie robotników niewykwalifikowanych. W pozostałych zaś kolejno 10%, 7%, 6%. Prawdopodobnie przyczyną tej ujemnej współzależności jest preferowanie innych sposobów spędzania czasu w miarę wzrostu kwalifikacji zawodowych zwłaszcza wzorów o charakterze poznawczym, turystyczno-krajoznawczym - o czym była już mowa.

Do sposobów spędzania czasu, które w żadnej z omawianych kategorii nie uzyskały co najmniej 15% głosów należą:

- turystyka kwalifikowana "uprawianie ulubionych sportów ... żeglarstwa, kajakarstwa...". W dwu kategoriach padło co najmniej 10% głosów /10% i 12%/.
- pozostałe, najmniej popularne to "udział w imprezach kulturalnych", "łączenie wypoczynku z zarabianiem pieniędzy", "zdobywanie nowej wiedzy i kwalifikacji".

Rozpatrując w przedstawiony już sposób relacje: wypoczynek bierny a czynny ~~oraz turystyka i krajoznawstwo~~ uzyskujemy następujące proporcje: na bierny wzór wypoczywania padło wśród robotników niewykwalifikowanych 65% głosów, wśród robotników wykwalifikowanych 51%, wśród pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia 62%, z wyższym zaś 55%. We wszystkich więc grupach przeważał bierny sposób spędzania czasu.

O wiele większe zróżnicowanie oraz współzależność występuje gdy sumę oddanych głosów na wypoczynek bierny i turystyczno-krajoznawczy przyjmiemy za 100%. W tym układzie turystyczno-krajo-

znawczy sposób spędzania czasu uzyskał wśród robotników kolejno 55% i 59% głosów, wśród pracowników umysłowych zaś analogicznie 61% i 70%. Bierny zaś wypoczynek w kolejności od najniższych kwalifikacji 45%, 41%, 39% i 30% głosów.

Przypomnijmy, że za wypoczynek bierny uznaliśmy wzór "spokojny odpoczynek, wysypianie się...", za czynny sposób spędzania czasu zaś "...poprawianie sprawności fizycznej", "...długie wycieczki", "...żeglarstwo, kajakarstwo, narciarstwo..." czyli turystyka kwalifikowana.

Do turystyczno-krajoznawczego wzoru zachowań zaliczyliśmy: "...poznawanie nowych krajobrazów", "...poznawanie zabytków, architektury..." oraz wymieniane już "długie wycieczki" i turystykę kwalifikowaną.

Formy organizacyjne wyjazdów urlopowo-wakacyjnych a sposoby spędzania czasu rozpatrzymy posługując się tabelą 37.

Analizując tabelę 37 stwierdzamy, że istnieją cztery sposoby spędzania czasu, na które w każdej formie organizacyjnej wyjazdów padło nie mniej niż 15% głosów. Są to:

- "spokojnie odpoczywałem, wysypiałem się...". Ten wzór zachowań jest najbardziej preferowany wśród osób wyjeżdżających w formie zorganizowanej /50% głosów/, najmniej wśród korzystających z gościny krewnych lub znajomych /35%/. Próbując wyjaśnić te proporcje spójrzmy jak w poprzednich analizach na 6 pozycję w naszej tabeli "udzielanie pomocy w różnego typu pracach": 41% "pomagających" wśród spędzających urlop lub wakacje u rodziny, 7% wśród korzystających z "innych wyjazdów samodzielnych" i 4% spośród przebywających na wozasach itp. wypoczynku w formie zorganizowanej.

Zasoby spędzania czasu	Formy	
	wyjazdy zorganizowane	
oczywałem/am/, wysypiałem/am/ się, chodziłem/am/acerzy	a	1
	b	<u>50%</u>
m/ dużo czasu rodzinie, bliskim osobom	a	2
	b	<u>32%</u>
się przyrodą, poznawałem/am/ nowe krajobrazy	a	3
	b	<u>30%</u>
przebywać w ciszy i spokoju z dala od ludzi	a	5
	b	<u>22%</u>
się poznać zabytki i architekturę danego regionu	a	4
	b	<u>23%</u>
rodzinie, znajomym w różnego typu pracach	a	15
	b	<u>4%</u>
m/ czas na uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych wo, grzybobranie, fotografowanie/	a	8
	b	<u>15%</u>
m/ czas życia towarzyskiemu i rozrywkom a, dancing, kawiarnia/	a	7
	b	<u>15%</u>
długie wycieczki /np. piesze, rowerowe/ górach	a	9
	b	<u>14%</u>
się poprawić swoją sprawność fizyczną	a	6
	b	<u>16%</u>
poprawę stanu zdrowia /np. kuracja klimatyczna, litacyjne, wodolecznictwo	a	10
	b	<u>14%</u>
ulubiony sport /np. żeglarstwo, kajakarstwo, ływanie, jazda konna/	a	11
	b	<u>9%</u>
iał w imprezach kulturalnych/	a	12
	b	<u>7%</u>
ypoczynek z zarabianiem pieniędzy	a	14
	b	<u>5%</u>
nową wiedzę i kwalifikacje /np. wczasy z nauką , kurs samochodowy/	a	13
	b	<u>5%</u>

- "poświęcanie czasu przede wszystkim rodzinie". Na ten sposób spędzania czasu padł - zgodnie z oczekiwaniem - największy odsetek głosów wśród korzystających z gościny krewnych /54%/, najmniej wśród wybierających "inne wyjazdy samodzielne" /19%/. Ten relatywnie niski odsetek nie wynika jednak - jak się zdaje - z lekceważenia roli rodziny, lecz z preferowania innych, szczególnie typowych dla tej formy wzorów zachowań /np. turystyka kwalifikowana 21% głosów/, które nie wykluczają wspólnego z rodziną uczestnictwa, zacieśniania więzów z bliskimi osobami tym bardziej, że 52% respondentów korzystających z tej formy wyjeżdżało z rodziną.
- "cieszyłem się przyrodą, poznawałem nowe krajobrazy". Rozpiętość: 24% głosów wśród przebywających u rodziny, 30% wśród wyjeżdżających w sposób zorganizowany i 33% wśród organizujących "inne samodzielne wyjazdy". Możliwe w związku z tymi proporcjami powtórzyć przypuszczenia o zróżnicowaniu rozwoju potrzeb poznawczych, a w tym wypadku i estetycznych w zależności od poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych pamiętając, że wśród korzystających z gościny krewnych największe odsetki stanowili respondenci o wykształceniu poniżej średniego i robotnicy niewykwalifikowani.
- "przebywanie w ciszy i spokoju, z dala od ludzi": 18% głosów spośród przebywających u krewnych, 22% spośród korzystających z wyjazdów zorganizowanych i 30% wśród respondentów uczestniczących w "innych wyjazdach samodzielnych". Możliwe tu doszukiwać się roli potrzeb wypoczynku w środowisku mniej hałaśliwym, mniej licznym, bardziej sprzyjającym refleksji, dystansowaniu się od codziennych kłopotów, pośpiechu, stresów.

Znaczna rozpiętość /18% - 30% głosów/ skłania także do innych przypuszczeń. Przyjmując za K. Przecławskim, że "motyw" to mechanizm lub zespół mechanizmów wewnętrznych, powodujących i organizujących działania ludzkie ze względu na zaspakajanie potrzeb"/K. Przecławski, Socjologiczne problemy turystyki.

Warszawa 1979/, możnaby w.w. proporcje rozpatrywać z punktu widzenia motywów skłaniających do wyboru formy organizacyjnej wyjazdu. Prowadziłoby to do wniosku, że udział w "innych wyjazdach samodzielnych" zaspakaja potrzebę odpoczynku w ciszy i spokoju lepiej niż korzystanie z pozostałych form organizacyjnych.

- "poznawanie zabytków, architektury...". Największy odsetek głosów /23%/ oddały osoby wyjeżdżające w formie zorganizowanej. Prawdopodobnie dlatego, że w ośrodkach czasowych bardzo często organizuje się zbiorowe zwiedzanie regionu z udziałem przewodników. Wśród korzystających z "innych wyjazdów samodzielnych" udział ten wyniósł 16%, a wśród spędzających wakacje, czy urlop u krewnych 12%, a więc poniżej umownego progu 15%.
- na zajęcia hobbystyczne /np. wędkarstwo/ jako sposób spędzania czasu padło najwięcej głosów /30% - 3 miejsce/ wśród uczestników "innych wyjazdów samodzielnych". Rozpiętość jest przy tym bardzo duża: 15% głosów wśród wyjeżdżających w formie zorganizowanej i 13% wśród przebywających u krewnych. Wydaje się, że i w tym wypadku można doszukiwać się przyczyn tego zróżnicowania w motywach skłaniających do wyboru formy wyjazdu i zaspokajaniu określonych potrzeb ~~"aktywności i zrelaksowania"~~ o czym mówiono analizując "przebywanie w ciszy i spokoju...".

- odsetki oddanych głosów na sposób spędzania czasu "życie towarzyskie, rozrywki" różnią się minimalnie: 15%, 15%, 14%.
Potwierdza się więc, że według naszych kryteriów jest to wzór zachowań na dolnej granicy średnio preferowanych.
- podobnie można ocenić wzór "starania o poprawę sprawności fizycznej": 16%, 14%, 15%.
- stosunkowo najwięcej głosów i to przy dużym zróżnicowaniu padło na wzór zachowań: turystyka kwalifikowana /"...kajakarstwo, żeglarstwo.../: 21% - 5 miejsc wśród osób korzystających z "innych wyjazdów samodzielnych", w pozostałych zaś formach 9% i 5%.
- podobne zjawisko dotyczy wzoru "odbywanie długich wycieczek": 19%, 14%, 9%.

Jak widać obu w.w. sposobom spędzania czasu najbardziej sprzyjało uczestnictwo w "innych wyjazdach samodzielnych" i - jak można przypuszczać - świadomie preferowała tę formę znaczną część osób odczuwających potrzebę tego typu odpoczynku.

Zgodnie z oczekiwaniami "dbałość o poprawę stanu zdrowia" uzyskała relatywnie najwięcej głosów wśród wypoczywających w sposób zorganizowany /14%/ ze względu na uczestnictwo we wczasach leczniczo-wypoczynkowych, pobyt w sanatoriach itp.

Podobnie jak w analizach poprzednich tabel najmniej popularne okazały się wzory zachowań: "udział w imprezach kulturalnych", "łączenie wypoczynku z zarabianiem pieniędzy", "zdobywanie wiedzy i nowych kwalifikacji". Uzyskały one od 1% do 8% głosów.

Stosując analogiczną jak w analizach poprzednich tabel metodę porównań liczby głosów, które padły na wypoczynek bierny i czynny oraz turystyczno-krajoznawczy otrzymujemy następujące wyniki:

Tabela 38

Wypoczynek czynny i bierny według form organizacyjnych wyjazdu

Wzór zachowań	% głosów oddanych w poszczególnych formach: organizacyjnych		
	wyjazdy zorganizowane	pobyt u rodziny lub znajomych	inne wyjazdy samodzielne
wypoczynek czynny	44	44	57
wypoczynek bierny	56	56	43

Jak wynika z tabeli 38 zarówno wśród uczestników wyjazdów zorganizowanych jak i korzystających z gościny krewnych większy odsetek /po 56%/ przypadał na bierny pod względem fizycznym wypoczynek. Jedynie osoby organizujące "inne wyjazdy samodzielne" stanowiły ponad połowę /57%/ wypoczywających w sposób czynny.

Proporcje pomiędzy liczbą głosów oddanych na wypoczynek turystyczno-krajoznawczy i bierny przedstawiamy w tabeli 39.

Tabela 39

Wypoczynek turystyczno-krajoznawczy i bierny według form organizacyjnych

Wzór zachowań	% głosów oddanych w poszczególnych formach organizacyjnych		
	wyjazdy zorganizowane	pobyt u rodziny lub znajomych	inne wyjazdy samodzielne
wypoczynek turystyczno-krajoznawczy	60	59	69
wypoczynek bierny	40	41	31

Dane z tabeli 39 dowodzą, że w porównaniu z wypoczynkiem biernym w każdej z form organizacyjnych większość głosów uzyskał

turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania urlopu lub wakacji. Największe zróżnicowanie występuje w zakresie "innych wyjazdów samodzielnych": 31% głosów na wypoczynek bierny i 69% na turystyczno-krajoznawczy. Potwierdza to tezę, że ta forma wyjazdu szczególnie sprzyja aktywnemu pod względem fizycznym i turystyczno-krajoznawczemu wzorowi zachowań.

Spróbujemy teraz odpowiedzieć na pytanie jaką rolę odgrywała w różnicowaniu wzorów zachowań sytuacja materialna badanych i ich rodzin. Mówi o tym tabela 40.

Analizując tabelę 40 stwierdzamy, że im lepsza sytuacja materialna badanych tym większe możliwości swobodnej decyzji co do sposobu spędzania czasu a więc i szerszy wachlarz tych sposobów. Wśród respondentów uznających poziom swej zamożności za bardzo dobry i dobry jest jedenaście wzorów zachowań, które uzyskały co najmniej 15% głosów.

Wśród osób o średnim poziomie zamożności jest takich wzorów osiem, wśród będących w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej sześć.

Dostrzegamy jednocześnie, że jest sześć wzorów zachowań, które w każdym przedziale zamożności uzyskały co najmniej 15% głosów, podczas gdy w poprzednich analizach było ich trzy lub cztery. Oznaczać to może, że tamte zmienne bardziej różnicowały wybory wzorów zachowań.

Największa rozpiętość liczby głosów występuje wśród respondentów wybierających "przebywanie w ciszy i spokoju, z dala od ludzi". Proporcje mają tu charakter współzależności ujemnej: od 17% głosów wśród oceniających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i dobrą, 19% jako średnią i 30% jako nienajlepszą i złą. Zastanawiając się nad przyczynami tak znacznego zróżnicowania

miejsca zajmowane w hierarchii wyborów
odsetek oddanych głosów

orem czerwonym oznaczono wzory zachowań, na które padło 15% i więcej głosów^x

Sposoby spędzania czasu	Sytuacja	
	bardzo dobra i całkiem niezła	
poczywałem/am/, wysypiałem/am/ się, chodziłem spacerować	a 2 b 32%	
am/ dużo czasu rodzinie, bliskim osobom	a 1 b 32%	
ę przyrodą, poznawałem/am/ nowe krajobrazy	a 4 b 25%	
się przebywać w ciszy i spokoju z dala od ludzi	a 7 b 17%	
się poznać zabytki i architekturę danego regionu	a 3 b 26%	
/ rodzinie, znajomym w różnego typu pracach	a 9 b 17%	
am/ czas na uprawianie ulubionych zajęć wakacyj- dkarstwo, grzybobranie, fotografowanie/	a 5 b 18%	
am/ czas życia towarzyskiemu i rozrywkom ka, dancing, kawiarnia/	a 10 b 15%	
/ długie wycieczki /np. piesze, rowerowe/ / po górach	a 6 b 17%	
się poprawić swoją sprawność fizyczną	a 8 b 17%	
poprawę stanu zdrowia /np. kuracja klimatyczna, pilitacyjne, wodolecznictwo	a 12 b 6%	
n/ ulubiony sport /np. żeglarstwo, kajakarstwo, pływanie, jazda konna/	a 11 b 15%	
dział w imprezach kulturalnych	a 15 b 1%	
wypoczynek z zarabianiem pieniędzy	a 14 b 6%	

wania warto wziąć pod uwagę, że wypoczynek w atrakcyjnych, tłumnie odwiedzanych i zwykle hałaśliwych miejscowościach letniskowo-uzdrowiskowych /np. Sopot/ preferują osoby zainteresowane rozrywkami i, że pobyt w tych "kurortach" jest z reguły droższy. Być może większość osób w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej rezygnuje z tego typu wyjazdu ze względów finansowych. Być może świadomie lub podświadomie unika także dodatkowej, urlopowo-wakacyjnej konfrontacji swej sytuacji materialnej z osobami, dla których znaczniejsze wydatki nie stanowią problemu. Być może wśród tych 30% głosów osób niezamożnych optujących za wypoczynkiem w ciszy i spokoju są respondenci pragnący przede wszystkim przebywać - choć na pewien czas - nie tylko w środowisku naturalnym mniej chemicznie skażonym, lecz także mniej hałaśliwym, "tłumnym", mniej podobnym do wielkomiejskiego.

Na fizycznie bierny wypoczynek największy odsetek głosów /46%/ oddały osoby będące w średniej sytuacji materialnej, najmniej /32%/ w sytuacji bardzo dobrej. Ci ostatni bowiem w większym stopniu uczestniczyli w wycieczkach, w turystyce kwalifikowanej i w staraniach o poprawę sprawności fizycznej. Przypomnijmy także, że zgodnie z tabelą 28 /s. 71/ największy odsetek wypoczywających w formie zorganizowanej /wczasy itp./ przypada na respondentów o średnim poziomie zamożności. Być może są wśród nich osoby, które zdecydowałyby się wypoczywać inaczej, przedkładają jednak zapewnione zakwaterowanie z wyżywieniem nad wędrówkę i kłopotliwe zwykle poszukiwanie względnie taniego miejsca na campingu czy w pokoju gościnnym oraz posiłków w barach i restauracjach. Dla osób w bardzo dobrej sytuacji materialnej i lubiących czynny wypoczynek droższe zakwaterowanie i wyżywienie nie stanowi takiego problemu.

Wypoczynek respondentów należących do grupy najsłabszej pod względem zamożności miał w porównaniu z należącymi do grupy średniej mniej bierny charakter. Różnica dość duża - 8%. Nie spowodował tego jednak większy udział mniej zamożnych w świadczeniu pomocy rodzinie w różnego typu pracach. Jak wynika bowiem z omawianej tabeli udział ten był mało zróżnicowany: 17%, 15%, 18% /w kolejności od grupy osób w najlepszej sytuacji materialnej/. Wydaje się więc, że o większej aktywności osób należących do najmniej zamożnej grupy zdecydował z jednej strony duży udział ludzi młodych /por. tabelę 34/, z drugiej zaś osób, które bez względu na wiek, poziom zamożności i trudności organizacyjne świadomie preferowały wypoczynek czynny.

Powyższe uwagi odnoszą się w pewnym stopniu także do wzoru turystyka kwalifikowana /"kajakarstwo, żeglarstwo, jazda konna.."/ oraz "poznawanie zabytków...".

Na turystykę kwalifikowaną padło spośród osób o średnim poziomie zamożności 6% głosów, o bardzo dobrym 15%, o nienajlepszym i złym 11%. Tych 11% głosów pochodzi - jak można przypuszczać - w znacznej mierze od osób, które szczególnie odczuwają potrzebę takiego sposobu spędzania czasu - nawet kosztem różnych wyrzeczeń, niewygód i ograniczeń w zakresie zakwaterowania i wyżywienia.

Wydaje się, że "poznawanie zabytków..." prócz wspomnianego już zorganizowanego zwiedzania ich w trakcie pobytu na wczasach, jest bardziej dostępne dla osób w bardzo dobrej i dobrej sytuacji materialnej /własny samochód, wycieczki/. Spośród osób o średnim poziomie zamożności i poniżej tego poziomu padło po 19% głosów, w najzamożniejszej zaś 26%.

"Poświęcanie czasu rozrywkom /kawiarnia, dancing, dyskoteka..." uzyskało po 15% głosów w górnej i średniej grupie zamoż-

ności. W najniższej 9%. "Rozrywkowy" walor zachowań wymaga coraz większych wydatków.

W pozostałych sposobach spędzania czasu występują relacje podobne do opisywanych w poprzednich analizach wzorów zachowań.

Dokonamy teraz analogicznych jak w poprzednich analizach porównań między fizycznie biernym a czynnym oraz turystyczno-krajoznawczym wypoczynkiem urlopowo-wakacyjnym. Dane zawiera tabela 40 i 41.

Tabela 41

Wypoczynek czynny i bierny według sytuacji
materiałnej badanych

Wzór zachowań	Sytuacja materialna % głosów oddanych w poszczeg. grupach		
	bardzo dobra i całkiem nie- zła	średnia	nienajlep- sza i zła
wypoczynek czynny	60	40	54
wypoczynek bierny	40	60	46

Dane w tabeli 41 wskazują, że fizycznie aktywny sposób wypoczyniania dotyczył większości /60%/ osób określających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i całkiem niezłą oraz osób w sytuacji nienajlepszej i złej - 54% głosów. Odwrotnie natomiast zjawisko dostrzegamy wśród respondentów o średnim poziomie zamożności: wypoczynek czynny 40%, bierny 60% głosów. Układ ten można skomentować w sposób analogiczny do dokonanego przed chwilą w związku z analizą biernego wzoru zachowań. /Świadome preferowanie czynnego wypoczynku przez część osób w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej/.

Relacje w układzie wypoczynek turystyczno-krajoznawczy a bierny przedstawiamy w tabeli 42.

Tabela 42

Wypoczynek turystyczno-krajoznawczy i bierny
według sytuacji materialnej badanych

Wzór zachowań	Sytuacja materialna % głosów oddanych w poszcz. grupach		
	bardzo dobra i całkiem niezła	średnia	nienajlepsza i zła
wypoczynek turystyczno-krajoznawczy	72	60	64
wypoczynek bierny	28	40	36

Analiza tabeli 42 wykazuje, że wypoczynek turystyczno-krajoznawczy uzyskał we wszystkich przedziałach zamożności ponad 50% głosów. W każdym jednak przedziale przewaga ta jest inna. Wśród osób oceniających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i dobrą, padło na turystyczno-krajoznawczy wzór zachowań o 44% więcej głosów, wśród będących w nienajlepszej i złej sytuacji o 28%. Najmniejsza przewaga wystąpiła wśród respondentów w średniej sytuacji materialnej - 20% głosów. Proporcje te nie wymagają dalszego omawiania, gdyż odnoszą się i do nich uwagi już przedstawione w związku z analizą biernego sposobu spędzania czasu oraz porównań między aktywnym i biernym wzorem zachowań.

Spróbujmy podsumować omówione dotąd analizy wzorów zachowań.

W turystyczno-krajoznawczym sposobie spędzania czasu uwzględniliśmy wzory zachowań świadczące o aktywności pod względem

fizycznym, poznawczym i estetycznym. Uczestniczą w tym wzorze zachowań w nieco większym stopniu mężczyźni w porównaniu z kobietami, w dużo większym stopniu niż starsi osoby w wieku do 29 lat - w tym w turystyce kwalifikowanej głównie w najmłodszym przedziale wieku /16 - 19 lat/. Zmienna wykształcenia i związana z nią zmienna przynależności społeczno-zawodowej również różnicują ten udział. Spośród respondentów z wyższym wykształceniem na turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania czasu padło o 10% więcej głosów w porównaniu z osobami z podstawowym wykształceniem, różnica zaś pomiędzy głosami oddanymi przez robotników niewykwalifikowanych i pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem wyniosła 15%. Największe preferencje uzyskał turystyczno-krajoznawczy wzór zachowań wśród respondentów korzystających z "innych wyjazdów samodzielnych" - o 10% głosów więcej w porównaniu z przebywającymi u krewnych lub znajomych.

Poziom zamożności badanych odgrywał także poważną rolę w wyborze turystyczno-krajoznawczego wypoczynku. Nie wystąpiła jednak współzależność. Na pierwszym miejscu znaleźli się respondenci w bardzo dobrej i dobrej sytuacji materialnej /72% głosów/, na drugim w nienajlepszej i złej /64%/, na trzecim w średniej /60%/.

Miejscowość zamieszkania badanych nie miała wpływu na ich udział w omawianym wzorze zachowań.

Ruchliwość przestrzenna

Spośród wyjeżdżających zdecydowana większość spędzała urlop lub wakacje w tej samej do której wyjechała miejscowości /73%/. W sposób zaś stacjonarno-wędrowski wypoczywało 17%, a wędrowski 10%. Do zmiennych różnicujących należy przede wszystkim

wiek, forma organizacyjna wyjazdu oraz sytuacja materialna badanych. Uczestnictwo respondentów w wieku do 24 lat było trzy razy większe w stacjonarno-wędrowskim i wędrowskim wzorze zachowań - w porównaniu z osobami liczącymi ponad 50 lat. W stacjonarnym więc sposobie spędzania czasu udział osób w średnim wieku był większy oraz największy w najstarszej grupie wiekowej w porównaniu z respondentami młodymi.

Z wędrowskiego wzoru zachowań korzystało dwa razy więcej respondentów uczestniczących w "innych wyjazdach samodzielnych" niż wypoczywających w formie zorganizowanej i dwa i pół raza więcej niż przebywających u krewnych lub znajomych.

Osoby w bardzo dobrej i dobrej sytuacji materialnej prawie dwa i pół raza częściej odpoczywały w sposób stacjonarno-wędrowski niż respondenci w średniej i najsłabszej grupie zamożności. W wędrowskim natomiast wzorze zachowań różnice wynoszą 1% na korzyść uczestnictwa osób w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej, /11%, 11%, 12% głosów/.

Problemy biernego pod względem wysiłku fizycznego
wzoru zachowań

Pisaliśmy o nieostrości i swoistym relatywizmie podziału na wypoczynek czynny i bierny oraz znaczenia tych sposobów spędzania czasu w zakresie regeneracji sił psychofizycznych /wypoczynek człowieka młodego, zdrowego a w wieku zaawansowanym, pracownika fizycznego a umysłowego itp./.

Spośród piętnastu wymienianych przez nas wzorów zachowań na pierwszym miejscu figuruje "spokojny wypoczynek, wysypianie się.." /42% głosów/, czyli bierny wypoczynek. Rozpatrując proporcje

oddanych głosów według poziomu wykształcenia, przynależności społeczno-zawodowej, form organizacyjnych wyjazdu i miejsca zamieszkania badanych przypomnieć trzeba, że na kształtowanie się tych proporcji niemały wpływ miał wzór "pomoc rodzinie, znajomym w różnego typu pracach" - nie traktowany oczywiście jako brak fizycznej aktywności. Pomocy tej udzielały w znacznie większym stopniu osoby z wykształceniem poniżej średniego, robotnicy - zwłaszcza niewykwalifikowani, mieszkańcy wsi i małych miast. Największe zaś zróżnicowanie wystąpiło według form wyjazdu: 41% głosów wśród respondentów korzystających z gościny krewnych lub znajomych, przy przeciętnej 16%. Można spotkać się z opiniami, że pobyt u krewnych, a zwłaszcza połączony z omawianą pomocą w pracach nie należy zaliczać do wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych. Autor reprezentuje inny pogląd.

Przyjęliśmy bowiem na wstępie definicję z której wynika, że turystykę rozpatrywać będziemy w jej szerokim tego słowa znaczeniu. Ponadto tylko 3% respondentów udzielających omawianej pomocy stwierdziło, że ogranicza ona bardzo możliwość wypoczynku, większość zaś, że zupełnie nie ogranicza. Uwzględnić także należy integratywną rolę tego wzoru zachowań, pogłębione uczestnictwo w życiu i pracy ludzi z odwiedzanego środowiska.

"Poświęcanie czasu przede wszystkim rodzinie, bliskim osobom" zajęło w hierarchii wyborów drugie miejsce - 36% głosów. Z tym wzorem zachowań może łączyć się zarówno bierny jak i aktywny pod względem fizycznym, poznawczym, estetycznym, hobby-stycznym itp. sposób spędzania czasu. Równocześnie trudno przecenić jego rolę w zacieśnianiu więzów z rodziną i jego inte-

gratytowe znaczenie. Na marginesie warto przypomnieć, że wśród spędzających urlop lub wakacje poza miejscem zamieszkania tylko 14% wyjeżdżało samotnie.

Pozostałe wzory zachowań, które uzyskały
co najmniej 15% głosów

"Przebywanie w ciszy i spokoju, z dala od ludzi" - 21% głosów, czwarte miejsce w hierarchii wyborów.

Preferowanie tego wzoru zachowań wzrastało z wiekiem badanych. Wyraźna granica i skokowy wzrost wystąpił od przedziału 40 lat wzwyż. Znaczne zróżnicowanie towarzyszyło formom organizacyjnym wyjazdów /30% i 18% głosów/. Najczęściej ten wzór zachowań wybierały osoby korzystające z "innych wyjazdów samodzielnych", dwa i pół raza rzadziej respondenci przebywający u krewnych lub znajomych, dwa razy częściej preferowały go osoby zamieszkujące w miastach liczących ponad 50 tys. mieszkańców niż mieszkające na wsi. Prawie dwukrotnie więcej głosów padło spośród respondentów w grupie najslabszej pod względem zamożności, niż będących w bardzo dobrej i dobrej sytuacji materialnej. W udziale według zmiennych wykształcenia i zawodu nie wystąpiła współzależność.

"Poświęcanie czasu ulubionym zajęciom wakacyjnym /np. wędkarstwo.../" czyli zajęcia hobbystyczne uzyskało 16% głosów, zajmując siódme miejsce.

Nieco więcej głosów od przeciętnej padło wśród osób w wieku 25 - 49 lat. Najmniejsze zainteresowanie tym wzorem zachowań przejawiały osoby ze średnim wykształceniem /12% głosów/ i pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia /14%/. Współzależność dodatnia przy niewielkim zróżnicowaniu wystąpiła w zakre-

sie poziomowi zamożności /18% - 14%/ i miejscowości zamieszkania: wieś 12% głosów, miasto powyżej 50 tys. mieszkańców 18%. Zmienną, najbardziej różnicującą wybory tego wzoru zachowań były formy organizacyjne wyjazdu. Dwa razy więcej głosów oddali na ten wzór uczestnicy "innych wyjazdów samodzielnych" niż zorganizowanych i nieco ponad dwa razy więcej w porównaniu z przebywającymi u krewnych lub znajomych.

"Poświęcanie czasu życiu towarzyskiemu i rozrywkom..."

Ten wzór zachowań zajął pod względem hierarchii wyborów ósme miejsce i uzyskał przeciętnie 14% głosów. Jest to wprawdzie poniżej umownego progu preferencji /15%/, lecz tylko o jeden punkt.

Ten sposób spędzania czasu był najbardziej preferowany przez respondentów w wieku do 24 lat, a w przedziale 25-39 lat był nieco wyższy od przeciętnej. W dalszych przedziałach wieku zainteresowanie nim skokowo obniża się. Zmienne wykształcenia i przynależności społeczno-zawodowej nie wykazują wprawdzie współzależności, lecz charakterystycznym zjawiskiem jest trzykrotnie większa liczba oddanych głosów przez osoby z zasadniczym zawodowym wykształceniem - w porównaniu z respondentami z wyższym wykształceniem. Takie same proporcje wystąpiły pomiędzy preferowaniem tego wzoru przez robotników wykwalifikowanych i pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem. Częściej wybierają ten wzór zachowań mieszkańcy wsi i mniejszych miast oraz osoby w bardzo dobrej i dobrej oraz średniej sytuacji materialnej.

Natomiast forma organizacyjna wyjazdów nie różnicuje dokonywanych wyborów.

8. Podsumowanie i wnioski końcowe

W opracowaniu starano się przedstawić więcej informacji niż wynikałoby to z tytułu "Rola i miejsce turystyki indywidualnie organizowanej w ruchu turystycznym". Poruszono bowiem także problemy turystycznej bazy noclegowej i jej wykorzystania oraz przydatności danych GUS w badaniu tendencji rozwojowych uczestnictwa w ruchu turystycznym. Takie podejście pozwala nieco szerzej spojrzeć na przedmiot badań, wydawało się także niezbędne, gdyż bez równoległej analizy innych niż indywidualna forma wyjazdów trudno byłoby przeprowadzić analizę porównawczą ich popularności. Wydaje się również, że szerszy wachlarz informacji o ruchu turystycznym może stanowić pomoc w badaniach w zakresie turystycznego zagospodarowania kraju oraz problemów ekonomiki, organizacji i zarządzania turystyką a także w podejmowaniu działań zmierzających do racjonalnego kształtowania ruchu turystycznego i jego struktury.

Podstawowym warunkiem określenia tendencji rozwojowych jest odpowiednia ilość informacji wiarygodnych, porównywalnych i reprezentatywnych o badanej zbiorowości. Z punktu widzenia naszych potrzeb chodzi przede wszystkim o dane dotyczące udziału w wyjazdach turystycznych ludności Polski, ich społecznego zasięgu, form organizacyjnych i szeroko pojętej efektywności wypoczynku, która winna być celem tych wyjazdów.

Porównywalność tego typu danych GUS napotyka na zasadnicze trudności. O wiele przydatniejsze pod tym względem okazały się informacje Ośrodka Badania Opinii Publicznej PR i TV /OBOP/. Wykonał on w styczniu 1988 r. na zlecenie Instytutu Turystyki badania uczestnictwa ludności Polski /w wieku powyżej 15 lat/ w wyja-

zdach urlopowo-wakacyjnych, tj. trwających minimum 7 dni. Kwestionariusz do powyższych badań oraz ich wyniki opracował autor. Badania dotyczyły 1987 r. i nawiązywały do podobnych, prowadzonych przez OBOP od 1974 r. Ankieterzy OBOP przeprowadzili bezpośrednie wywiady z reprezentatywną próbą naszego społeczeństwa. Uzyskano więc dane o charakterze pierwotnym, źródłowym. Konstrukcja kwestionariusza umożliwiła z jednej strony porównywalność podstawowych informacji z uzyskanymi w poprzednich latach, z drugiej zaś pozwoliła rozszerzyć naszą wiedzę o wzorach zachowań urlopowo-wakacyjnych, o kulturze wypoczynku, które ^(dotąd) nie znalazły w tym zakresie miejsca w ogólnopolskich badaniach OBOP.

Rozpatrując uczestnictwo w wyjazdach turystycznych sięgnijmy wstecz, do okresu poprzedzającego omawiane badania OBOP.

W latach międzywojennych z w.w. wyjazdów korzystał znikomy odsetek społeczeństwa polskiego. Nieznaczna również jego część odczuwała potrzebę uprawiania turystyki. Zmieniające się warunki społeczno-gospodarcze w latach powojennych i towarzysząca tym procesom popularyzacja czasów pracowniczych zaraziły "bakcyliem turystycznym" szerokie rzesze i znacznie rozwinęły potrzeby turystycznej ruchliwości docierając do środowisk, które dotąd głównie ze względu na swój status społeczny nie miały aspiracji turystycznych.

Największa dynamika rozwoju ruchu turystycznego miała miejsce w latach 1965-1975, a zwłaszcza w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych. Po tym okresie dynamika ta stopniowo zmniejsza się, a w drugiej połowie lat osiemdziesiątych zaznacza się regres. Zjawiska te mają ścisły związek z kryzysem gospodarczym.

W zakresie wyjazdów urlopowo-wakacyjnych stwierdzono, że od 1974 r. uczestnictwo w nich nie przekraczało 40% i nie

spadało poniżej 30%. Wyjątek stanowił 1982 r. /29%/, w którym w związku ze stanem wojennym ograniczeniu uległy nie tylko wyjazdy turystyczne.

W 1987 r. spędzało urlop lub wakacje 31% ludności Polski w wieku powyżej 15 lat.

Wśród przyczyn uniemożliwiających wyjazd na pierwszym miejscu figurują od lat sprawy związane z rodziną, domem i pracą w indywidualnym gospodarstwie rolnym, ^{... w 1987 r. 42%} na drugim zaś względy finansowe ^(-26%). Sukcesywnie natomiast spadała liczba wypowiedzi "nie odczuwam potrzeby wyjazdu"; w 1979 r. 11%, w 1987 r. 5%.

Częstotliwość wyjazdów była stabilna. Zarówno w 1979 r. jak i w 1987 r. osoby wyjeżdżające więcej niż jeden raz stanowiły 8%.

Liczącym się zmianom nie ulegała również sezonowość wyjazdów. W 1987 r. 82% spędzających urlop lub wakacje poza miejscem zamieszkania wypoczywało w miesiącach czerwiec - sierpień.

Największa koncentracja gości wakacyjno-urlopowych przypadła w 1987 r. na strefę nadmorską /28%/, która dysponuje tylko 5% obszarów z walorami wypoczynkowymi I, II i III kategorii. Na drugim miejscu znalazła się strefa górską. W popularności tych stref nie zanotowano istotniejszych zmian pomiędzy 1979 i 1987 r.

Z rodziną wyjeżdżało w 1979 r. 68% uczestników tego typu odpoczynku, w 1987 r. 71%.

Turyści korzystali z usług instytucji zajmujących się organizowaniem udziału w ruchu turystycznym /wyjazdy w formie zorganizowanej/ lub na własną rękę, samodzielnie organizując wyjazd /wyjazdy samodzielne zwane też indywidualnymi lub prywatnymi/.

Ci ostatni we wszystkich badanych latach stanowili ponad połowę ogółu wyjeżdżających /55% - 60%/.

W 1987 r. z krajowych wyjazdów zorganizowanych instytucjonalnie korzystało 43% - w tym 34% z różnego rodzaju wczasów, a z zorganizowanych wyjazdów zagranicznych 10%.

W samodzielnych zaś krajowych wyjazdach brało udział 53% - w tym z pobytu u krewnych lub znajomych korzystało 34% a z "innych wyjazdów samodzielnych" 19% /np. camping, biwak, motel/. Wyjazdy zaś zagraniczne organizowało prywatnie 8% respondentów. /Odsetki nie sumują się do 100, gdyż część wyjeżdżających korzystała z obu form. W celu uzyskania porównywalności danych pominiemy w dalszych rozważaniach udział w wyjazdach zagranicznych. W związku z tym suma odsetków może wynosić ^{więcej lub} niekiedy ^{mniej} niż 100/.

Wśród głównych przyczyn wyboru wyjazdów samodzielnych na pierwszym miejscu znalazły się w 1987 r. odpowiedzi świadczące o świadomym preferowaniu tej formy i o wieloletnim do niej przyzwyczajeniu - 35%, a na drugim miejscu względy finansowe - 26%, /"wyjazd w tej formie jest tańszy niż każdy inny"/. Część wybrała tę formę /15%/, by pomóc rodzinie lub znajomym w różnego rodzaju pracach. Odpowiedzi na dalsze pytania wykazały, że tylko 3% osób udzielających takiej pomocy stwierdziło, iż ograniczała ona mocno możliwości wypoczynku. Zdecydowanej zaś większości "zupełnie nie ograniczała".

Przynależność do poszczególnych kategorii społecznych i demograficznych w różnym stopniu różnicowała udział w omawianych wyjazdach.

Uczestnictwo kobiet było przeciętnie o 4% większe niż mężczyzn. Tego typu "przewaga" występowała również według pozostałych cech społeczno-demograficznych.

Wiek badanych znacznie różnicował udział w omawianych wyjazdach. Występowała przy tym współzależność ujemna. W 1979 r. osoby w wieku 16-24 lata wyjeżdżały dwa razy częściej niż w wieku powyżej 60 lat, a w 1987 r. dwa i pół raza częściej. Podobne proporcje występowały w uczestnictwie w "innych wyjazdach samodzielnych".

W wyjazdach zorganizowanych oraz wśród respondentów korzystających z gościny krewnych lub znajomych nie stwierdzono współzależności między wiekiem a formą wyjazdu.

Częstsze wyjazdy osób z młodszych grup wieku są wynikiem większej aktywności życiowej oraz mniejszych z reguły obciążeń obowiązkami rodzinnymi, zawodowymi i społecznymi. Dużą rolę odgrywają przy tym - jak się wydaje - środowiskowe wzory wypoczynku wakacyjnego, styl życia i moda.

Spośród osób z wykształceniem podstawowym wyjeżdżało w 1979 r. 17% respondentów, z wykształceniem zasadniczym zawodowym dwa razy więcej, ze średnim dwa i pół raza, z wyższym cztery razy więcej. W 1987 r. rozpiętości te zmniejszyły się.

Tak znaczne zróżnicowania uczestnictwa w wyjazdach mają swe źródło - jak się zdaje - w środowiskowych wzorach zachowań, w tradycjach spędzania urlopu lub wakacji. Można by też wnioskować o różnym stopniu rozwoju potrzeb turystycznych.

W 1987 r. z pobytu u rodziny korzystało 40% respondentów z wykształceniem podstawowym. W miarę wzrostu poziomu wykształcenia odsetek ten zmniejszał się i wśród posiadających wykształcenie wyższe /pełne i niepełne/ wyniósł 21%. Odwrotna natomiast zależność wystąpiła w zakresie "innych wyjazdów samodzielnych": dwa razy częściej uczestniczyły w nich osoby z wyższym wykształceniem. Najczęściej korzystały one także z wyjazdów zorganizowa-

nych. Najrzadziej zaś w tej formie wyjazdów brali udział respondenci w wykształceniu podstawowym.

Rozpatrując udział w omawianych wyjazdach według przynależności społeczno-zawodowej dostrzegamy ogromną różnicę między kategorią rolników indywidualnych a osobami należącymi do pozostałych grup. Spośród rolników indywidualnych wyjeżdżało w 1974 r. 3% respondentów, w 1979 r. 4% a w 1987 r. 5% - przy przeciętnej dla całej ludności analogicznie 39%, 33% i 31%. Te dysproporcje powoduje przede wszystkim specyfika pracy rolników indywidualnych, ogromne trudności z pozostawieniem gospodarstwa bez opieki. Ponadto brak tradycji tego typu wyjazdów i odmienne w tym środowisku wzory wypoczynku.

Robotnicy niewykwalifikowani dwa razy częściej korzystali w 1987 r. z gościny krewnych - w porównaniu z pracownikami umysłowymi. Pracownicy umysłowi natomiast podobnie jak i robotnicy wykwalifikowani cztery razy częściej brali udział w "innych wyjazdach samodzielnych".

Uczestnictwo w wyjazdach zorganizowanych cechowała zależność dodatnia: im wyższy poziom kwalifikacji tym większy podsetek wyjeżdżających.

Ponieważ przynależność społeczno-zawodowa jest w dużym stopniu funkcją wykształcenia, przyczyny tych zróżnicowań wydają się podobne do omówionych przed chwilą.

Rozpatrując relacje: przynależność społeczno-zawodowa a udział w wyjazdach trzeba zwrócić uwagę na jeszcze jedno ważne zjawisko. Od 1974 r. uczestnictwo w omawianym wypoczynku urlopowo-wakacyjnym robotników niewykwalifikowanych było stabilne /21%-22%/, a robotników wykwalifikowanych nieznacznie obniżało się /1974 r. 35%, 1987 r. 31%/. Duże natomiast różnice wystąpiły

w grupie pracowników umysłowych: 1974 r., 62%, 1979 r. 52%, 1987 r. 50%. Wydaje się, że przyczyną tego 12-punktowego spadku uczestnictwa w wyjazdach pracowników umysłowych jest relatywnie większa pauperazycja osób zatrudnionych w sferze budżetowej, niż w sferze produkcji materialnej. W sferze budżetowej znajduje zatrudnienie znaczna część pracowników umysłowych.

Spośród mieszkańców wsi wyjechało w 1979 r. 10% respondentów, a w 1987 r. 12%. Spadł natomiast odsetek wyjeżdżających mieszkańców miast z 46% do 43%, najbardziej w miastach liczących ponad 100 tys. mieszkańców: z 56% do 49%. W związku z narastającą degradacją środowiska naturalnego - zwłaszcza wielkomiejskiego - zjawisko to należy uznać za zdecydowanie niekorzystne.

Z pobytu u krewnych w największym stopniu korzystali w 1987 r. mieszkańcy wsi i małych miast /46% i 35%/. Respondenci zamieszkali w miastach o ponad 100 tys. mieszkańców uczestniczyli w tej formie wyjazdów niespełna dwa razy rzadziej. W "Innych wyjazdach samodzielnych" nie wystąpiła współzależność. Im wyższa natomiast klasa miejscowości tym większy odsetek wyjeżdżających w formie zorganizowanej.

W 1979 r. 19% respondentów określiło swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i całkiem niezłą, w 1987 r. 9%, a jako nienajlepszą i złą analogicznie 14% i 24%. Większość uznała ją jako średnią: w 1979 r. 64% i 63% w 1987 r.

Powyższe zmiany miały wpływ mniejszy niż się można było spodziewać na liczone "ogółem" uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych: 1979 r. 33%, 1987 r. 31%. Trzeba jednak uwzględnić, że w powyższych odsetkach mieszczą się również wyjazdy zagraniczne, w których w 1987 r. uczestniczyło dziewięć razy więcej respondentów niż w 1979 r. Spada więc uczestnictwo w wyjazdach krajowych.

Stwierdzono występowanie współzależności dodatniej między poziomem zamożności a wiekiem, wykształceniem i przynależnością społeczno-zawodową. W każdej z tych kategorii osoby znajdujące się w lepszej sytuacji materialnej wyjeżdżały częściej.

W zakresie zaś organizacyjnych form wyjazdu stwierdzamy, że z gościny krewnych - tej najtańszej formy spędzenia urlopu lub wakacji w innej miejscowości - korzystało w 1987 r. o 20% więcej osób w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej w porównaniu z określającymi ją jako bardzo dobrą i dobrą. Ci natomiast stanowili najmniejszy odsetek wśród wyjeżdżających w formie zorganizowanej /32%/. W zakresie "innych wyjazdów samodzielnych" wystąpiły wprawdzie mniejsze różnice, lecz i tu mamy do czynienia ze współzależnością dodatnią /24%, 19%, 15%/.

W 1979 r. było 40% respondentów stwierdzających, że poniesione w związku z wyjazdem wydatki były duże i dość duże, a w 1987 r. 45% - w tym 27% robotników niewykwalifikowanych, 40% robotników wykwalifikowanych i 54% pracowników umysłowych. Proporcje te można uznać za potwierdzenie wspomnianego już procesu relatywnie większego ubożenia zatrudnionych w sferze poza produkcją materialną, w sferze budżetowej. Przypomnijmy przy tym, że z taniego pobytu u krewnych najczęściej korzystali robotnicy niewykwalifikowani, a najrzadziej pracownicy umysłowi.

Prócz omówionych już problemów uczestnictwa w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych i ich społecznego zasięgu za ważną sprawę uznano także zbadanie w jaki sposób spędzały czas osoby korzystające z tych wyjazdów, w jakim stopniu sprzyjały one racjonalnemu wypoczynkowi.

Najczęściej spotykamy się z podziałem na wypoczynek czynny pod względem wysiłku fizycznego i bierny jako jego przeciwieństwo.

Jednym z kryteriów tej klasyfikacji może być ruchliwość przestrzenna. Zdecydowana większość wyjeżdżających /73%/ przebywała w 1987 r. w tej samej miejscowości. W sposób wędrowski spędzało urlop lub wakacje 10% respondentów, a stacjonarno-wędrowski 17%. W miarę wieku wzrastało uczestnictwo w wypoczynku stacjonarnym: 16 - 24 lata 56%, ponad 50 lat 85%.

Udział natomiast osób w wieku do 24 lat był trzykrotnie wyższy w wypoczynku o charakterze wędrowskim i stacjonarno-wędrowskim w porównaniu z ww. grupą najstarszą.

Im niższy poziom wykształcenia tym większy odsetek wypoczywających w sposób stacjonarny. W zakresie przynależności społeczno-zawodowej i klasy miejscowości nie stwierdzono współzależności.

Trzy razy częściej korzystały z wędrowskiego sposobu wypoczynku osoby uczestniczące w "innych wyjazdach samodzielnych", niż biorące udział w wyjazdach zorganizowanych i trzy razy częściej niż przebywające u rodziny lub znajomych. W zakresie stacjonarno-wędrowskiego sposobu spędzania czasu różnice były mniejsze. W ten sposób wypoczywało 26% spośród preferujących "inne wyjazdy samodzielne", 16% wyjazdy zorganizowane i 10% pobyt u krewnych lub znajomych.

Osoby określające swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i dobrą dwa razy częściej spędzały wakacje w sposób stacjonarno-wędrowski w porównaniu z respondentami w średniej i słabej sytuacji. Poziom zamożności natomiast nie różnicował udziału w wędrowskich.

W celu bardziej szczegółowego poznania problemów czynnego i biernego wypoczynku a także szerszych aspektów kultury wypoczynku w naszym kwestionariuszu umieszczono zestaw piętnastu pytań, z których respondenci mogli wybrać nie więcej niż trzy. Okazało się, że pytania uwzględniały wzory zwykle realizowane, gdyż tylko 3% głosów dotyczyło innych sposobów spędzania czasu, a 1% respondentów nie potrafił dokonać wyboru /"trudno powiedzieć"/.

Na tej podstawie autor podjął próbę nie tylko analizy według wspomnianego już, tradycyjnego podziału na wypoczynek czynny i bierny lecz i nowego podziału: na wypoczynek bierny i turystyczno-krajoznawczy. W tym celu wybrano wzory zachowań, co do charakteru których może być pod względem w.w. podziału najmniej zastrzeżeń. Za bierny uznano "spokojnie odpoczywałem, wysypiałem się..." - 42% głosów, pierwsze miejsce w hierarchii wyborów. Za turystyczno-krajoznawczy zaś "cieszenie się przyrodą, poznanie nowych krajobrazów" /trzecie miejsce, 29% głosów/, "poznanie zabytków..." /czwarte miejsce, 21% głosów/, "długie wycieczki..." /dziewiąte miejsce, 13% głosów/, "uprawianie ulubionych sportów /np. żeglarstwo, kajakarstwo...", czyli turystyka kwalifikowana /dwunaste miejsce, 8% głosów/.

Znalazły się więc tu wzory zachowań mogące świadczyć nie tylko o aktywności pod względem fizycznym, lecz także poznawczym i estetycznym. Możliwy też na ich podstawie wnioskować o stopniu rozwoju potrzeb w tym zakresie.

Sumując liczbę oddanych głosów na oba wzory zachowań stwierdzamy, że na turystyczno-krajoznawczy sposób spędzania czasu padło 62% głosów, a na bierny 38%.

Powyższy wynik trzeba jednak przyjąć z pewnymi zastrzeżeniami. Wypoczynek bierny jest bowiem pojęciem nieostrym.

Sposoby wypoczynku w czasie krajowego wyjazdu
urlopowo-wakacyjnego w 1987 r.

Miejsce	Sposoby spędzania czasu	% odpowiedzi ^{x/}
1.	spokojnie odpoczywałem/am/, wysypiałem/am się, chodziłem/am/ na krótkie spacery	42
2.	poświęcałem/am/ dużo czasu rodzinie, bliskim osobom	36
3.	cieszyłem/am/ się przyrodą, poznawałem/am/ nowe krajobrazy	29
4.	starąłem/am/ się przebywać w ciszy i spokoju z dala od ludzi	21
5.	starąłem/am/ się poznać zabytki i architekturę danego regionu	20
6.	pomagałem/am/ rodzinie, znajomym w różnego typu pracach	16
7.	poświęcałem/am/ czas na uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych /np.wędkarstwo, grzybobranie/	16
8.	poświęcałem/am/ czas życia towarzyskiemu i rozrywkom /np. dyskoteka, dancing, kawiarnia/	14
9.	odbywałem/am/ długie wycieczki /np. piesze, rowerowe/, chodziłem/am/ po górach	13
10.	starąłem/am/ się poprawić swoją sprawność fizyczną	12
11.	dbałem/am/ o poprawę stanu zdrowia /np. kuracja klimatyczna, zabiegi rehabilitacyjne, wodolecznictwo/	9
12.	uprawiałem/am/ ulubiony sport /np.żeglarstwo, kajakarstwo, narciarstwo, pływanie, jazda konna/	8
13.	brałem/am/ udział w imprezach kulturalnych	5
14.	łączyłem/am/ wypoczynek z zarabianiem pieniędzy	5
15.	zdobywałem/am/ nową wiedzę i kwalifikacje /np.wczas z nauką języków obcych, kurs samochodowy/	4
16.	spędzałem/am/ czas w inny sposób	3
17.	trudno powiedzieć	1

x/ Odsetki nie sumują się do 100, lecz wynoszą 254, gdyż każdy z respondentów mógł dokonać do 3 wyborów.

Osoby w zaawansowanym wieku mają w porównaniu z młodymi, a zwłaszcza najmłodszymi z reguły inne potrzeby i możliwości uczestniczenia w wypoczynku aktywnym pod względem wysiłku fizycznego. Kryteria te można odnieść w pewnym stopniu również do fizycznie pracujących przez cały rok i do pracowników umysłowych. Z drugiej strony pamiętajmy, że wybór wzorów zachowań miał charakter subiektywny i, że w omawianym podziale uwzględniliśmy pięć spośród piętnastu sposobów spędzania czasu. Ponadto potoczne obserwacje wskazują, że raczej bierny wypoczynek jest rozpowszechniony w naszym społeczeństwie.

Uwzględniając powyższe zastrzeżenia spróbujemy jednak przeanalizować społeczny zasięg turystyczno-krajoznawczego sposobu spędzania czasu. Najczęściej wybierali go mężczyźni niż kobiety.

Preferowały go najczęściej osoby w wieku 16-29 lat - 74% głosów. W dalszych przedziałach wieku udział ten stopniowo maleje do 49% głosów wśród respondentów od 50 lat wzwyż.

Występuje zależność dodatnia między poziomem wykształcenia i przynależnością społeczno-zawodową a udziałem w tym wzorze zachowań. O 10% więcej głosów uzyskał on wśród respondentów z wyższym wykształceniem, niż z podstawowym i o 15% więcej wśród pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem niż wśród robotników niewykwalifikowanych.

Warto przy tym zwrócić uwagę, że na wzór "cieszenie się przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów" padło o 10% więcej głosów spośród respondentów ze średnim wykształceniem, niż z podstawowym i zasadniczym zawodowym, a z wyższym wykształceniem analogicznie o 21% więcej. Mniejsza wprowadzie lecz podobna zależność wystąpiła w zakresie "poznawanie zabytków".

Na podstawie powyższych proporcji możnaby wnioskować o zróżnicowaniu potrzeb poznawczych.

Na zwrócenie uwagi zasługuje również fakt, że ^{na}uprawianie turystyki kwalifikowanej największa liczba głosów padła wśród robotników wykwalifikowanych - 12%, o 2% więcej niż wśród pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem /wśród pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia 3%, a wśród robotników niewykwalifikowanych 0%/.

Najczęściej turystyczno-krajoznawczy wzór zachowań był preferowany wśród uczestników "innych wyjazdów samodzielnych" /69%/, mniej wśród korzystających z wyjazdów zorganizowanych /60%/, najmniej wśród przebywających u krewnych lub znajomych.

Wysoki był udział robotników wykwalifikowanych w "innych wyjazdach samodzielnych" - 20% głosów. O 7% mniej niż pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem, lecz o 5% więcej niż pracowników umysłowych bez wyższego wykształcenia. Uczestnictwo natomiast robotników niewykwalifikowanych w tej formie wyjazdów wynosiło 5%.

Wśród respondentów w bardzo dobrej i dobrej sytuacji materialnej na turystyczno-krajoznawczy wzór zachowań padło 72% głosów. Na drugim miejscu znalazły się osoby w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej - 64% głosów, na ostatnim respondenci określający swój poziom zamożności jako średni /60% głosów/.

Ten statystyczny rozkład wyborów wynika prawdopodobnie z faktu, że w grupie o najsłabszej pod względem zamożności znalazła się część osób, które wbrew finansowym i organizacyjnym kłopotom świadomie przedkłada ten sposób spędzania czasu nad bierny, że więcej jest tu respondentów z najniższych

przedziałów wieku, których aktywność fizyczna jest większa.

Prócz omówionej już klasyfikacji posłużono się jeszcze jedną. Podzielono sposoby spędzania czasu na preferowane i mniej popularne przyjmując arbitralnie za granicę między nimi 15% oddanych głosów. Nasze dalsze rozważania prowadzić będziemy w tym właśnie układzie.

Najwięcej głosów padło /46%/ na wypoczynek bierny "spokojny odpoczynek, wysypianie się". Częściej wzór ten wybierały osoby w wieku od 40 lat wzwyż. W kategoriach natomiast wykształcenia i przynależności społeczno-zawodowej wystąpiła zależność ujemna. Nie oznacza to jednak, że preferencje wypoczynku biernego zwiększały się w miarę wzrostu poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. O tych proporcjach zdecydował udział respondentów w udzielaniu pomocy rodzinie w różnego typu pracach, czego nie zaliczono do biernego sposobu spędzania czasu. Pomocy tej udzielały w dużo większym stopniu osoby o niższym poziomie wykształcenia /głównie z podstawowym/ i robotnicy /najczęściej niewykwalifikowani/ i - co zrozumiałe - korzystające z gościny krewnych lub znajomych. Uczestniczący w "innych wyjazdach samodzielnych" rzadziej wybierali ten sposób spędzania czasu /41%/, niż korzystający ze zorganizowanych form wyjazdu /50% głosów/. W zakresie sytuacji materialnej badanych nie wystąpiła współzależność. Najrzadziej preferowały bierny wypoczynek osoby w górnej grupie zamożności /32%/, najczęściej średnio zamożne /46% głosów/. Spośród zaś respondentów znajdujących się w sytuacji materialnej gorszej niż średnia padło 38% głosów. Próba wyjaśnienia tych proporcji jest analogiczna do przedstawionej w analizie wyborów turystyczno-krajoznawczego wzoru zachowań. Osoby bogatsze bardziej

stać np. na wędrowną własnym samochodem, na żeglarstwo, na korzystanie z droższego zakwaterowania /hotele, motele itp./ i wyżywienia, a respondenci w średniej sytuacji materialnej korzystają przede wszystkim z relatywnie tańszych wczasów pracowniczych. W najmniej zaś zamożnej grupie osób częściej świadomie - jak można przypuszczać - wybiera aktywny sposób spędzania czasu.

"Poświęcałem dużo czasu rodzinie, bliskim osobom". Wzór ten uzyskał 36% głosów, drugie miejsce w hierarchii wyborów. W mniejszym stopniu od pozostałych preferowały go osoby w wieku 16 - 24 lata z reguły więc w stanie wolnym.

Najwięcej głosów padło na ten sposób spędzania czasu wśród respondentów korzystających z gościny krewnych. Wśród wybierających tę formę wyjazdu zdecydowaną - jak wiemy - większość stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym oraz robotnicy niewykwalifikowani.

Powyższe proporcje - jak można przypuszczać - nie oznaczają stopniowego zmniejszania się preferencji tego wzoru zachowań w miarę wzrostu poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, lecz świadczą o równoległym preferowaniu innych sposobów spędzania czasu, o poznawczym np. charakterze, które mogły wynikać ze wspólnych zainteresowań wyjeżdżającej razem rodziny. Warto dodatkowo zwrócić uwagę na integratywną rolę tego wzoru zachowań, na znaczenie zacieśniania więzów rodzinnych oraz na fakt, że w 1987 r. w towarzystwie rodziny spędzało urlop lub wakacje 71% wyjeżdżających.

Trzecie miejsce zajął wzór "cieszenie się przyrodą, poznanie nowych krajobrazów" - 29% głosów. O zróżnicowaniu według

kategorii wykształcenia i kwalifikacji zawodowych pisaliśmy przed chwilą analizując wypoczynek turystyczno-krajoznawczy. Według wieku badanych nie wystąpiła współzależność. Pod względem formy wyjazdów natomiast stwierdzono, że najrzadziej wybierali go respondenci przebywający u rodziny, najczęściej korzystający z "innych wyjazdów samodzielnych".

Podobne zróżnicowania wystąpiły w zakresie wzoru "poznawanie zabytków..." /20% głosów - piąte miejsce/. W tym wypadku jednak najczęściej wymieniali go respondenci korzystający z wyjazdów zorganizowanych. Wydaje się, że dzięki temu, iż w programach pobytu na wczasach bardzo często figuruje zwiedzanie miejscowości pobytu i okolic.

Na "przebywanie w ciszy i spokoju, z dala od ludzi" padło 21% głosów - czwarte miejsce w hierarchii wyborów. Ten wzór zachowań niespełna dwa razy częściej wybierały osoby w wieku powyżej 40 lat, niż w przedziale 16 - 24 lata. Wśród mieszkańców wsi /12% głosów/ był dwa razy mniej preferowany niż w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców. Ma to związek - jak się zdaje - ze wzrastającą świadomością degradacji wielkomiejskiego środowiska i z potrzebą ucieczki od zgiełku. Nie wystąpiła natomiast współzależność według kategorii wykształcenia i kwalifikacji zawodowych.

Duże zróżnicowanie wystąpiło także w zakresie form wyjazdów: 30% głosów wśród uczestniczących w "innych wyjazdach samodzielnych", 22% wśród biorących udział w wyjazdach zorganizowanych i 18% wśród korzystających z gościny krewnych. Być może jednym z motywów preferowania "innych wyjazdów samodzielnych" była potrzeba spędzania czasu w ciszy i spokoju.

Wypoczynek w ciszy i spokoju wybierały niespełna dwa razy częściej osoby znajdujące się w nienajlepszej i złej sytuacji materialnej - 30%, najrzadziej będące w bardzo dobrej i dobrej - 17% głosów, które częściej korzystały z pobytu w znanych miejscowościach letniskowych zapewniających przy tym udział w różnego typu imprezach rozrywkowych.

Figurujący na szóstym miejscu /16% głosów/ wzór "pomoc rodzinie, znajomym w różnego typu pracach" pośrednio omawialiśmy analizując "poświęcanie czasu rodzinie".

Siódme miejsce i 16% głosów padło na "uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych /np. wędkarstwo.../". Nieco więcej głosów od przeciętnej uzyskał ten wzór spędzania czasu wśród respondentów w wieku 25-49 lat. W kategoriach wykształcenia najmniejsze zainteresowanie tego typu odpoczynkiem przejawiały osoby z wykształceniem średnim /12%/ i pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia /14% głosów/. Według formy wyjazdu natomiast stwierdzono znaczne różnice: dwa razy więcej głosów /30%/ padło wśród uczestników "innych wyjazdów samodzielnych", niż wśród korzystających z wyjazdów zorganizowanych. Przebywający u krewnych lub znajomych oddali 13% głosów. Prawdopodobnie część wyjeżdżających świadomie wybierała "inne wyjazdy samodzielne", gdyż ta forma najbardziej sprzyjała zaspokojeniu potrzeb w zakresie tego typu zajęć hobbystycznych.

Poziom zamożności znacznie mniej różnicował preferowanie tego wzoru zachowań /18% - 14% głosów, zależność dodatnia/, podobnie jak i klasa miejscowości: wieś 12% głosów, miasta powyżej 50 tys. mieszkańców 18%.

"Poświęcanie czasu życiu towarzyskiemu i rozrywkom..." uzyskało mniejsze od spodziewanych preferencje: ósme miejsce, 14% głosów, a więc nawet o 1% poniżej umownego progu wzorów preferowanych. Wiek wyjeżdżających w ogromnym stopniu różnicuje udział w tym sposobie spędzania czasu: ponad 30% głosów wśród osób w wieku do 24 lat, o połowę prawie mniej w wieku 25 - 39 lat. Powyżej zaś 40 lat 6% i 7%, a w najstarszej grupie /60 i więcej lat/ 0% głosów.

Znaczne rozpiętości w wyborze tego wzoru wystąpiły również według poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Wśród respondentów z zasadniczym zawodowym wykształceniem oddano 25% głosów tj. dwa razy więcej niż ze średnim i prawie cztery razy więcej niż z podstawowym i wyższym wykształceniem /po 7%/.

Podobne różnice wystąpiły w zakresie kwalifikacji zawodowych: robotnicy wykwalifikowani /20% głosów/ pięć razy częściej wybierali "rozrywki" niż pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem i trzy razy częściej niż robotnicy niewykwalifikowani.

Mieszkańcy większych miast stale mający lepsze możliwości korzystania z rozrywek rzadziej preferowali w czasie urlopu lub wakacji ten wzór zachowań. Zamieszkujący w największych, ponad 100-tysięcznych oddali 11% głosów, podczas gdy pochodzący z miast do 20 tys. mieszkańców 21%, ze wsi zaś 17% głosów.

W zakresie tego sposobu spędzania czasu jednakowe preferencje wykazali respondenci znajdujący się w bardzo dobrej i średniej sytuacji materialnej /po 15% głosów/, z najmniej zaś zamożnej grupy padło 9% głosów.

W sumie więc "rozrywkowy" wzór zachowań wybierały przede wszystkim osoby młode, osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym a w ślad za tym robotnicy wykwalifikowani, mieszkańcy

małych miast oraz wsi i respondenci zamożniejsi.

Siedem pozostałych wzorów zachowań uzyskało przeciętnie mniej niż 14% głosów. Były więc mało popularne. Wśród nich najmniej popularne okazały się: "udział w imprezach kulturalnych" /5% głosów/, łączenie wypoczynku z zarabianiem pieniędzy /5% głosów/ oraz "zdobywanie nowej wiedzy i kwalifikacji" /4% głosów/.

Spróbujmy teraz ocenić jakie związki istnieją między formą organizacyjną wyjazdu a sposobami spędzania czasu.

W "innych wyjazdach samodzielnych" brały udział osoby preferujące bardziej niż w innych formach turystyczno-krajoznawczy wzór zachowań. Osoby bardziej odczuwające potrzebę uprawiania turystyki kwalifikowanej, pragnące odpoczywać w ciszy i spokoju, w większym stopniu szukające kontaktu z przyrodą, posiadające hobbystyczne zainteresowania wymagające przebywania poza domem /np. wędkarstwo/. Dużą rolę w tych wyborach odgrywa wiek i - jak można przypuszczać - tradycje kulturowe, środowiskowe wzory zachowań, moda, styl życia.

W czasie wypoczynku urlopowo-wakacyjnego znaczna część respondentów korzystała z gościny krewnych a także, lecz w dużo mniejszym stopniu z gościny znajomych. Wśród przyczyn tak liczego udziału w tej formie wyjazdu doszukiwać się można nie tylko niskich kosztów tego typu pobytu, lecz także "młodości" urbanizacyjnej naszych miast. Stosunkowo niedawno zaludnili je mieszkańcy wsi, pozostawiając tam bliskich i dalszych krewnych, z którymi jeszcze nie zanikły więzi rodzinne. Z tego więc punktu widzenia integratywną rolę tej formy należy ocenić pozytywnie. Z punktu zaś widzenia rozwijania potrzeb turystyczno-krajoznawczych forma ta ustępuje uczestnictwu w wyjazdach

zorganizowanych a zwłaszcza w "innych samodzielnych".

W wyjazdach zorganizowanych brała udział znaczna część osób pragnących mieć z góry zapewnione na cały okres pobytu zakwaterowanie i wyżywienie. Jest to szczególnie ważne dla rodzin wyjeżdżających z dziećmi i dla osób starszych. Skłania też do tych wyborów uzyskiwana z reguły refundacja części wydatków, ponadto niedorozwój usług gastronomicznych i noclegowych - zwłaszcza tańszych.

Ważnym problemem dla organizatorów pobytu na wczasach jest takie zróżnicowanie programów, by optymalnie sprzyjały one racjonalnemu wypoczynkowi i zachęcały poszczególnych uczestników do wyboru sposobów spędzania czasu dostosowanych do ich potrzeb i możliwości i służących równocześnie szeroko pojętemu rozwojowi psychofizycznemu.

Ujmując najogólniej - udział w omawianych wyjazdach oraz wybór ich formy zależy od stopnia rozwoju potrzeb w zakresie turystyki i możliwości ich zaspokojenia.

Wśród czynników kształtujących potrzeby wypoczynku poza miejscem zamieszkania znajdują się takie jak tradycje, oddziaływanie wychowawcze rodziny, szkoły, grup rówieśniczych, wpływ środków masowej informacji, mody.

Tak np. z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że środowiskowe wzory wykorzystania urlopu, tradycje i moda spowodowały, że znacznie większy odsetek korzystał z wyjazdów i świadomie wybierał ich formę w grupie osób posiadających wyższe wykształcenie i studiujących - w porównaniu z należącymi do grup o niskim wykształceniu.

Temu także można m.in. przypisać większe uczestnictwo w turystyce osób zatrudnionych na stanowiskach nierobotniczych

Nie trudno też domniemywać, że mała aktywność turystyczna członków gospodarstw domowych powiązanych z rolnictwem indywidualnym ma swe źródło nie tylko w specyfice i rytmie pracy tego typu gospodarstwa, lecz także w braku tradycji wypoczynku poza miejscem zamieszkania.

Możliwości zaspokojenia potrzeb turystycznych zależą od różnych uwarunkowań.

Jednym z bardzo ważnych - jak można wnioskować - jest poziom zamożności.

W wyjazdach urlopowo-wakacyjnych w 1987 r. odsetek respondentów wyjeżdżających spośród określających swą sytuację materialną jako bardzo dobrą i całkiem niezłą był prawie dwukrotnie wyższy w porównaniu ze znajdującymi się w sytuacji nienajlepszej i złej.

Można przypuszczać, że w związku z coraz powszechniejszą komercjalizacją usług turystycznych znaczenie tego czynnika będzie wzrastać.

Nie mniej ważnym problemem są pozaekonomiczne przyczyny uniemożliwiające wyjazdy - takie jak niemożność pozostawienia domu, rodziny bez opieki, generalne porządki i remontowanie mieszkań. Jak już wspomniano na tę przyczynę "padło" w 1979 r. 53% odpowiedzi, a w 1986 r. 41%.

Wśród innych czynników warunkujących zaspokojenie potrzeb w zakresie turystyki warto zwrócić uwagę na dostępność różnych form wyjazdów urlopowych. Obok wspomnianej już specyfiki gospodarstw chłopskich należy podkreślić, iż dostęp członków tych gospodarstw do innych niż pobyt u rodzin form turystyki jest znacznie trudniejszy w porównaniu z pracującymi w gospodarce społecznej - szczególnie w odniesieniu do zatrudnionych

na stanowiskach nierobotniczych. Trudniejszy również dostęp mają mieszkańcy małych miejscowości w porównaniu z mieszkańcami dużych miast.

Istnieje również - jak można domniemywać - specyfika w grupie gospodarstw emerytów i rencistów. Mimo istniejących niekiedy możliwości finansowych i organizacyjnych część członków tej grupy nie wyjeżdża ze względu na stan zdrowia lub zaawansowany wiek.

Można się jeszcze niekiedy spotkać z próbami wartościowania organizacyjnych form wyjazdów, która z nich lepsza, która gorsza. Wynika to z niezrozumienia, iż istotę problemu stanowi nie formalny podział na turystykę zorganizowaną i indywidualną lecz eufunkcje i dysfunkcje aktywności turystycznej oceniane z punktu widzenia efektywności wypoczynku pod względem zdrowotnym, wychowawczym i kulturowym a także gospodarczym.

Powszechnie wiadomo, że są ludzie, którzy lepiej wypoczywają samotnie lub w małej grupie, którym usztywnione formy turystyki zorganizowanej mniej odpowiadają, którym nie na rękę są ściśle określone daty rozpoczęcia i zakończenia turnusu, rygorystycznie przestrzegane godziny posiłków, powielane corocznie programy pobytu, a w odniesieniu do wczasów w zakładowym ośrodku wypoczynkowym przebywanie w tym samym co w pracy towarzystwie.

Są też tacy, którzy lepiej się czują w dużych zespołach ludzkich. Wielu z korzyścią uczestniczy zarówno w jednej jak i drugiej formie wyjazdu urlopowo-wakacyjnego.

Toteż zdaniem autora należy tworzyć szanse rozwoju zarówno dla turystyki zorganizowanej jak też indywidualnej, dążyć do zapewnienia ich społecznej dostępności dla jak największej

liczby osób i zapewniać możliwość wyboru.

Badania wykazują, że popularność samodzielnych wyjazdów wzrasta i, że jeszcze większe są w tym zakresie aspiracje respondentów. Udział zaś w tradycyjnie zorganizowanych wczasach przejawia tendencje spadkowe.

Rozważając problem "turystyka zorganizowana a indywidualna" nie sposób pominąć stwierdzenia K. Przecińskiego: "...turystyka zorganizowana może być traktowana jako wprowadzenie do turystyki nie zorganizowanej, która jest niewątpliwie trudniejsza. Z tego wniosek, że turystykę należy organizować w ten sposób, aby stanowiła ona stopniowe przygotowanie do uprawiania jej później bardziej samodzielnie". /"Turystyka a wychowanie". Nasza Księgarnia. Warszawa 1973/.

A. Kołodziejczyk podjęła próbę określenia 4-ch kolejnych stopni zaawansowania turystycznego: od turysty "biernego", niepodatnego na kontakt z walorami turystycznymi, a nawet unikającego tego kontaktu ze względu na brak wiedzy i niechęć do wysiłku w tym zakresie, poprzez turystę "zainteresowanego", następnie "świadomego" do turysty "aktywnego" o rozwiniętych i pogłębionych zainteresowaniach i postawie kontemplacyjno-poznawczej, zaangażowanego w ochronę dóbr kultury i przyrody i przejawiającego duże ambicje i aspiracje turystyczne. /Por.: "Rola elementów kultury w turystyce". IT Warszawa 1979/.

x x x

Badania wykazały, że zarówno częstotliwość krajowych wyjazdów urlopowo-wakacyjnych jak i sezonowość i rejonizacja oraz formy organizacyjne są w zasadzie od lat stabilne. Dotyczy to także udziału według kategorii społecznych i demograficznych,

choć proporcje w niektórych wypadkach uległy zmianom.

W związku z kryzysem gospodarczym uczestnictwo natomiast - zwłaszcza w krajowych wyjazdach przejawia tendencję spadkową. Prawdopodobnie będzie ona narastać w wyniku coraz pełniejszej komercjalizacji usług turystycznych. Będzie więc zwiększać się rozziw między udziałem w corocznym wypoczynku naszego społeczeństwa, a udziałem w krajach rozwiniętych, w których już przekracza 60%. Celowym więc wydaje się podjęcie wszechstronnego przeciwdziałania tym zjawiskom. M.in. poprzez skuteczniejszą osłonę socjalną osób znajdujących się w najsłabszej sytuacji materialnej - zwłaszcza młodzieży. Problemem jest również udział w omawianych wyjazdach osób zatrudnionych w sferze budżetowej - głównie pracowników umysłowych. Udział ten był wprawdzie i jest dotąd największy, lecz wykazuje od 1974 r. największą dynamikę spadkową /o 12%/.

Zachodzące w naszym kraju przemiany społeczno-gospodarcze zapewnią w stosunkowo niedługim czasie - jak można przypuszczać - poprawę w zakresie usług turystycznych. Chodzi jednak o to, by poprawa ta objęła w większym stopniu usługi dla osób mniej zamożnych - zwłaszcza usługi noclegowe i żywieniowe. Wydaje się bowiem, że w nadchodzącym okresie wzrastać będzie polaryzacja w zakresie materialnej sytuacji naszego społeczeństwa. Znaczny zaś i zwiększający się udział w wyjazdach zagranicznych w większości wypadków ma mały związek z corocznym wypoczynkiem.

Powyższe działania winny też sprzyjać zahamowaniu spadku udziału w wyjazdach mieszkańców dużych miast, w których nasila się degradacja środowiska naturalnego ze wszystkimi jej ujemnymi skutkami dla zdrowia. Od 1979 r. w ponad 100 -tysięcznych miastach o 7% zmniejszyło się uczestnictwo w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych.

Wśród przedsięwzięć przeciwdziałających regresowi uczestnictwa w omawianych wyjazdach należałoby wymienić rolę polityki społecznej, rozwój ogólnodostępnej taniej bazy turystyczno-wypoczynkowej i odpowiednią politykę podatkową w jej zakresie.

Do relatywnie tańszej bazy należą campingi - przydatne zwłaszcza dla młodzieży. Planowany w latach siedemdziesiątych znaczny ich rozwój, podwojenie liczby miejsc noclegowych został zrealizowany w 5%. Podobny los spotkał "mini-campingi" powstające w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Pisał o tym autor w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Działalność mini-campingów nie rozwinęła się w związku z nałożeniem na gospodarzy obowiązku prowadzenia skomplikowanej dokumentacji administracyjno-finansowej.

W środkach masowej informacji należałoby intensywniej popularyzować znaczenie corocznego wypoczynku poza miejscem zamieszkania oraz pożądanym w tym zakresie sposobów spędzania czasu, zapewnić również większą podaż różnego rodzaju map i przewodników turystycznych - potrzebnych szczególnie preferującym samodzielne wyjazdy.

x x x

W zakresie badań nad problemami uczestnictwa w omawianych wyjazdach oraz wdrożeniowości tych badań nasuwają się następujące wnioski:

Przedstawione wyniki badań mogą i winny stanowić analityczną podstawę pomocną przy podejmowaniu decyzji i działań w zakresie kształtowania ruchu turystycznego.

Przedstawiony zbiór danych może być przydatny i pomocny w prowadzeniu innych badań - w tym także w zakresie ekonomiki,

zarządzania i organizacji turystyki oraz zagospodarowania turystycznego kraju, zarówno w Instytucie Turystyki jak i w innych placówkach naukowo-badawczych.

Niniejsze badania mogą być także wykorzystane w działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej.

W związku z dotkliwym brakiem ogólnopolskich reprezentatywnych a przy tym porównywalnych badań uczestnictwa w wyjazdach turystycznych niezbędnym wydaje się przeprowadzenie badań analogicznych również w nadchodzących latach. Zwłaszcza badań dotyczących 1989, 1990 i 1991 r., w których prawdopodobnie udział w tego typu wyjazdach będzie ulegał zmianom - zwłaszcza w zakresie ich społecznego zasięgu. Dzięki temu wzrosłaby także przedstawiona wyżej wdrożeniowość tych badań.

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Instytutu
Naukowo-Badawczych

Nr regionu

--	--	--	--

Nr ankietera

--	--	--	--

Nr respondenta

--	--	--	--

WYJAZDY WYPOCZYNKOWE W ROKU 1987

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
01.	Czy w ubiegłym - 1987 - roku wyjeżdżał/a/ Pan/i/ na dłuższy, co najmniej 7-dniowy, wypoczynek poza miejscem stałego zamieszkania?	1. tak, wyjeżdżałem/am/ jeden raz 2. tak, wyjeżdżałem/am/ dwa razy 3. tak, wyjeżdżałem/am/ trzy lub więcej razy 4. nie wyjeżdżałem/am/	
Pytanie 02. dla osób, które w pytaniu 01 dały odpowiedź 1 - 3			
02.	W jakim miesiącu w ubiegłym roku wyjechał/a/ Pan/i/ na swój wypoczynek lub na najdłuższy z kilku wypoczynków?	/wpisać miesiąc/	
Pytanie 03 dla osób, które w pytaniu 01 dały odpowiedź 4, tzn. nie wyjechały w tym roku na wypoczynek			
03.	Jeżeli nie wyjeżdżał/a/ Pan/i/ w ubiegłym roku ze swej miejscowości na co najmniej 7-dniowy wypoczynek, prosimy podać dlaczego? /Prosimy wybrać jedną odpowiedź/ <u>Uwaga dla ankietera</u> /Prosimy wręczyć respondentowi dodatkową listę odpowiedzi do pytania 03/	1. nie miałem/am/ ochoty, nie jest mi to potrzebne 2. nie mogłem/am/ zostawić gospodarstwa 3. nie mogłem/am/ zostawić domu, rodziny bez opieki 4. nie mogłem/am/ sobie pozwolić na wyjazd ze względów finansowych 5. nie miałem/am/ w ubiegłym roku urlopu 6. wykorzystałem/am/ urlop na dodatkową pracę zarobkową 7. nie wyjechałem/am/ ze względu na prace domowe, np. remont, porządki itp. 8. nie dostałem/am/ wolnych pracowników dla siebie lub rodziny 9. nie miałem/am/ dokąd pojechać 10. nie miał mi kto zorganizować wypoczynku 11. nie wyjechałem/am/, bo jestem w podeszłym wieku 12. mój stan zdrowia nie pozwolił mi na to 13. Inna przyczyna /jaka?/	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
	Pytanie 04 dla osób, które w pytaniu 01 dały odp. 1,2 lub 3, tzn. wyjeżdżały w roku 1987 na co najmniej 7-dniowy wypoczynek		
04.	Z jakich form wypoczynku korzystał/a/ Pan/i/ w roku ubiegłym - 1987? Proszę podać wszystkie wyjazdy trwające dłużej niż 7 dni. <u>Uwaga dla ankietera</u> /Prosimy wręczyć respondentowi dodatkową listę odpowiedzi do pytania 04/	1. wozasy - np. zakładowe, FWP, Orbis oraz wozasy lecznicze lub sanatoryjne 2. pobyt na kwaterze prywatnej wynajętej za pośrednictwem biura turystycznego 3. pobyt na campingu, w namiocie, przyczepie lub domku campingowym zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową lub biuro turystyczne 4. obóz wędrowny - pieszy, rowerowy, spływ kajakowy, obóz żeglarski, konna jazda - zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową lub biuro turystyczne 5. obóz o charakterze sportowym - zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową lub biuro turystyczne 6. wyjazd za granicę - zorganizowany przez biuro podróży lub zakład pracy 7. pobyt w domku letniskowym na działce rekreacyjnej, własnym, rodziny lub przyjaciół 8. pobyt u rodziny lub znajomych zamieszkających na wsi 9. pobyt u rodziny lub znajomych zamieszkających w mieście 10. pobyt na kwaterze prywatnej wynajętej samodzielnie 11. pobyt na campingu, w namiocie, przyczepie lub w domku campingowym zorganizowany prywatnie 12. wędrownia piesza, spływ kajakowy, wycieczka rowerowa, pływanie, żeglowna, konna jazda - zorganizowana prywatnie 13. wyjazd za granicę - prywatny, indywidualny 14. inna forma - jaka? _____	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
Pytanie 04a dla osób, które w pytaniu 04 dały więcej niż jedną odpowiedź.			
04a.	Który z Pana/i/ wyjazdów wypoczynkowych w roku 1937 był najcięższy? Uwaga dla ankietowanych Prosimy wpisać wybrany przez respondentę numer odpowiedzi z listy do pyt. 04/	nr _____	
Pytania 05 - 07 dla osób, które w pytaniu 04 dały odpowiedź 7, 8, 9, 10, 11, 12 lub 13, tzn. wyjeżdżały na wypoczynek indywidualnie.			
05.	Z jakich powodów zdecydował/a się Pan/i/ w r. 1937 na wyjazd indywidualny, zorganizowany prywatnie?	1. wyjazd ten był tańszy, niż każdy inny, a więc ze względów finansowych 2. brak skierowania na wczasy i możliwości załatwienia sobie wyjazdu w innej formie 3. tylko taka forma wyjazdu odpowiada mi 4. od wielu lat tak wypoczywam i przyzwyczaiłem/am/ się 5. namówiono mnie na ten wyjazd, a więc m.in. ze względów towarzyskich 6. nie odpowiadały mi propozycje zakładu pracy i biur podróży 7. aby pomóc rodzinie lub znajomym w różnego typu pracach 8. aby popracować na działce 9. ze względu na możliwość dodatkowego zarobku 10. inne przyczyny - jakie? 11. trudno powiedzieć	
06.	Czy zakład pracy lub jakaś inna instytucja dofinansowywała Pana/i/ ubiegłoroczny indywidualny wyjazd wypoczynkowy, prywatnie zorganizowany?	1. tak 2. nie 3. trudno powiedzieć	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
07.	Jeśli w 1987 roku wyjeżdżał/a/ Pan/i/ na co najmniej 7-dni do rodziny lub znajomych na wieś, to czy pomagał/a/ Pan/i/ w pracach w ich gospodarstwie?	1. tak, pomagałem/am/ 2. nie, nie pomagałem/am/ 3. nie wyjeżdżałem/am/ do rodziny lub znajomych na wieś	
Pytanie 08 dla tych osób, które w pyt.07 dały odp.1			
08.	Czy pomógł Pana/i/ w pracach w gospodarstwie rodziny lub znajomych ograniczała Pana/i/ możliwość wypoczynku w oza- sie pobytu u nich ?	1. tak, bardzo ograniczała 2. częściowo ograniczała 3. zupełnie nie ograniczała 4. trudno powiedzieć	
Pytania od 09 do 17 dla osób, które w pyt.01 dały odp. 1,2 lub 3 tzn. wyjeżdżały w roku 1987 na wypoczynek.			
09.	Gdzie Pan/i/ spędził/a/ swój najdłuższy wypoczynek w ubie- głym roku ? /proszę wskazać wszystkie właściwe odpowiedzi/	1. w górach 2. nad morzem 3. wśród lasów 4. nad jeziorami, nad rzeką 5. w mieście 6. na wsi 7. gdzie indziej, gdzie?	
10.	Jaki charakter miał Pana/i/ najdłuższy wypoczynek w 1987 r. ?	1. stacjonarny - przebywa- łem/am/ w tej samej miejsco- wości nie opuszczając jej na więcej niż kilka godzin 2. wędrowski-odwiedziłem/am/ kilka lub więcej miejscowoś- ci zmieniając miejsce pobytu 3. stacjonarno-wędrowski - odbywałem/am/ dłuższe wy- cioczki /ponad 5 godzin/, powracając do tej samej miejscowości pobytu	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
11.	W jaki sposób zapewniał/a/ Pan/i/ sobie wyżywienie podczas swojego najdłuższego wyjazdu wypoczynkowego?	1. miałem/am/ zapewnione całodzienne wyżywienie 2. przygotowywałem/am/ wszystko posiłki we własnym zakresie 3. przygotowywałem/am/ we własnym zakresie śniadania lub kolacje, a z obiadów korzystałem/am/ gotowych - w domu wypoczynkowym, u gospodarza, w restauracji itp. 4. różnie to bywało	
12.	Z jakich obiektów noclegowych korzystał/a/ Pan/i/ podczas swojego najdłuższego wyjazdu wypoczynkowego? /proszę wskazać wszystkie właściwe odpowiedzi/	1. dom wczasowy, ośrodek wypoczynkowy, sanatorium 2. mieszkanie u rodziny, znajomych 3. hotel, zajazd, motel 4. wynajęta kwatery prywatna 5. namiot, przyczepa lub domek campingowy 6. domek letniskowy, własny, rodziny, znajomych 7. schronisko, stacja itp. 8. inny - jaki ?	
13.	Z jakich środków transportu korzystał/a/ Pan/i/ wyjeżdżając na najdłuższy wypoczynek i podczas jego trwania ? /proszę wskazać wszystkie właściwe odpowiedzi/	1. PKP 2. PKS 3. komunikacja podmiejska 4. samochód osobowy lub motocykl 5. rower 6. autostop 7. inny - jaki ?	
14.	Jakie osoby towarzyszyły Panu/i/ podczas najdłuższego wyjazdu wypoczynkowego w 1967 r. ?	1. byłem/am/ sam/a/ 2. byłem/am/ z rodziną 3. byłem/am/ bez rodziny w innym towarzystwie 4. byłem/am/ z rodziną i innymi osobami towarzyszącymi 5. trudno powiedzieć	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
15.	W jaki sposób spędzał/a/ Pan/i/ czas, czym się Pan/i/ głównie zajmował/a/ podczas swojego najdłuższego wyjazdu wypoczynkowego ? /prosimy wskazać nie więcej niż 3 odpowiedzi/ <u>Uwaga dla ankietera</u> /Prosimy wręczyć respondentowi dodatkową listę odpowiedzi do pytania 15/	- poświęcałem/am/ dużo czasu rodzinie, bliskim osobom - staralem/am/ się poprawić swoją sprawność fizyczną - dbałem/am/ o stan zdrowia /np. odbywałem/am/ kurację klimatyczną, płem/am/ wody lecznicze, stosowałem/am/ zabiegi rehabilitacyjne/ - łączyłem/am/ wypoczynek z zarabianiem pieniędzy - pomagałem/am/ rodzinie, znajomym w różnego typu pracach - staralem/am/ się przebywać w ciszy i spokoju, z dala od ludzi - poświęcałem/am/ czas życiu towarzyskiemu i rozrywkom /np. dyskoteka, dancing, kawiarnia/ - spokojnie odpoczywałem/am/, wysypiałem/am/ się, chodziłem/am/ na niemęczące spacer - uprawiałem/am/ ulubiony sport /np. żeglarstwo, kajakerstwo, pływanie, narciarstwo, jazda konna/ - staralem/am/ się poznać zabytki i architekturę danego regionu - cieszyłem/am/ się przyrodą, poznawałem/am/ nowe krajobrazy - poświęcałem/am/ czas na uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych /np. wędkarstwo, zbieranie grzybów, fotografowanie/ - brałem/am/ udział w imprezach kulturalnych - zdobywałem/am/ nową wiedzę i kwalifikacje /np. wczasy z nauką języka obcego, kurs samochodowy i inne/ - odbywałem/am/ długie wycieczki np. rowerowo, pieszo, chodziłem/am/ po górach - spędzałem/am/ czas w inny sposób, jaki ?	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
16.	Czy łączne wydatki, jakie Pan/i/ poniósł/a/ w związku z ubiegłorocznym najdłuższym wyjazdem na wypoczynki stanowiły duże obciążenie Pana/i/ budżetu domowego ?	1. bardzo duże 2. dość duże 3. niezbyt wielkie 4. bardzo mało 5. trudno mi powiedzieć	
17.	Czy jest Pan/i/ zadowolony/a/ ze swojego najdłuższego wyjazdu wypoczynkowego w 1987 r. ?	1. w pełni zadowolony/a/ 2. raczej zadowolony/a/ 3. raczej niezadowolony/a/ 4. zupełnie niezadowolony/a/ 5. trudno mi powiedzieć	

Pytanie 18 dla osób, które w pytaniu 17 dały odpowiedź 1.

18. Co się głównie przyczyniło do tego, że wypoczynek dał Panu/i/ tylko zadowolenia ?

Pytanie 19 dla osób, które w pytaniu 17 dały odpowiedź 2, 3 lub 4.

19. Jakimi brakami, niedostatki, zle strony miał dla Pana/i/ zeszłoroczny wypoczynek, że nie przyniósł Panu/i/ pełnego zadowolenia ?

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
Pytania od 20 - 26 dla wszystkich			
20.	Gdyby miał/a/ Pan/i/ możliwości finansowo i organizacyjno swobodnego wyboru rodzaju wyjazdu wypoczynkowego w kraju, to jaki wypoczynek by Pan/i/ wybrał/a/ ?		
	1. Czy wolął/a/by Pan/i/	1. wyjazd zorganizowany przez zakład pracy, organizację młodzieżową, biuro turystyczne, szkołę itp. instytucje 2. pobyt u rodziny lub znajomych 3. wyjazd indywidualny zorganizowany prywatnie 4. inny - jaki?	
	2. Czy wybrał/a/by Pan/i/ wyjazd ?	5. trudno powiedzieć 1. stacjonarny - przebywając w tej samej miejscowości i nie opuszczając jej na więcej niż kilka godzin 2. wędrowski - pobyt w różnych miejscowościach zmieniając miejsce pobytu 3. stacjonarno-wędrowski - odbywając dłuższe wycieczki /ponad 5 godzin/ i powracając do tej samej miejscowości 4. trudno powiedzieć	
	3. Czy chciał/a/by Pan/i/ pojechać ?	1. sam/a/ 2. z rodziną 3. bez rodziny w innym towarzystwie 4. z rodziną i innymi osobami towarzyszącymi 5. trudno powiedzieć	
21.	Gdzie najchętniej odpoczywał/a/by Pan/i/ ? /prosimy wskazać nie więcej niż 2 odpowiedzi/	1. w górach 2. nad morzem 3. wśród lasów 4. nad jeziorami, nad rzeką 5. w mieście 6. na wsi 7. gdzie indziej, gdzie? 8. trudno powiedzieć	

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
22.	Poniżej przedstawiamy kilka typowych sposobów wypoczyniania. Które z nich najbardziej Panu/1/ odpowiadają ? Prosimy o wybranie nie więcej niż 3 odpowiedzi. <u>Uwaga dla ankietera.</u> /Prosimy wręczyć respondentowi dodatkową listę odpowiedzi do pytania 22/ Wypoczynek umożliwiający: 1. poświęcanie dużej ilości czasu rodzinie, bliskim osobom 2. doskonalenie sprawności fizycznej, wytrzymałości 3. poprawianie stanu zdrowia przez np. picie wód leczniczych, kurację klimatyczną, zabiegi lecznicze i rehabilitacyjne 4. łączenie wypoczynku z zarabianiem pieniędzy; przeznaczanie części wypoczynku na zarabianie pieniędzy 5. pomoc rodzinie, znajomym w różnego typu pracach 6. pobyt w ciszy i spokoju, z dala od ludzi 7. udział w życiu towarzyskim, rozrywki /np. dyskoteka, dancing, kawiarnia/ 8. spokojny wypoczynek, wysypianie się, plażowanie, niemęczące spacerory 9. uprawianie ulubionego sportu /np. żeglarstwo, kajakerstwo, pływanie, narciarstwo, jazda konna/ 10. poznawanie zabytków i pamiątek przeszłości, obiektów architektury 11. kontakt z przyrodą, poznawanie nowych krajobrazów 12. uprawianie ulubionych zajęć wakacyjnych np. wędkowanie, zbieranie grzybów, fotografowanie 13. uczestnictwo w imprezach kulturalnych 14. zdobywanie nowej wiedzy i kwalifikacji /np. wczasy z nauką języka obcego, kurs samochodowy i inne/ 15. odbywanie długich wycieczek np. rowerowych, pieszych, chodzenie po górach 16. inny - jaki? 17. trudno powiedzieć		

Lp.	Pytanie	Odpowiedź	Sym- bol
23.	Jak Pan/i/ ocenia <u>własną</u> /swoją rodzinę/ sytuację materiałną:	1. powodzi mi się bardzo dobrze 2. powodzi mi się całkiem nieźle 3. powodzi mi się znośnie, średnio 4. powodzi mi się nienajlepiej 5. powodzi mi się źle, jestem w ciężkiej sytuacji materialnej	
24.	Czy Pan/i/ osobiście lub Pana/i/ najbliższa rodzi- na, z którą Pan/i/ miesz- ka posiada ? /prosimy wskazać wszyst- kie właściwe odpowiedzi/	1. mapy turystyczne, przewodniki, informatory 2. rower /bez dziecięcego/ 3. motorower, motocykl 4. samochód osobowy 5. przyczepę campingową 6. żaglówkę 7. kajak, łódź, ponton 8. namiot 9. narty 10. sprzęt wędkarski 11. materac turystyczny, śpiwór 12. plecak 13. kuchenkę turystyczną, kocher 14. działkę rekreacyjną, ogródek działkowy 15. domek letniskowy	
25.	Czy pracuje Pan/i/ w uspołecznionym zakła- dzie pracy ?	1. tak 2. nie	
Pytanie 26 dla osób, które w pytaniu 25 dały odpowiedź 1.			
26.	Czy Pana/i/ zakład pracy dofinansowuje indywidual- ne, zorganizowane prywat- nie wyjazdy wypoczynkowe?	1. tak 2. nie 3. nie wiem	

DANE OSOBISTE RESPONDENTA

01 Wiek:

1. 16-19 lat
2. 20-24
3. 25-29
4. 30-34
5. 35-39
6. 40-49
7. 50-59
8. 60 i więcej lat

02 Płeć:

1. mężczyzna
2. kobieta

03 Wykształcenie:

1. niepełne podstawowe
2. podstawowe
3. zasadnicze zawodowe lub niepełne średnie
4. średnie
5. niepełne wyższe /w tym szkoły pomaturalne/
6. wyższe

04 Czy pracuje Pan/i/ obecnie zawodowo:

/Uwaga: pracujący w gospodarstwie rolnym członkowie rodzin są uważani za osoby pracujące zawodowo/

1. tak, tylko w indywidualnym gospodarstwie rolnym
2. tak, tylko poza indywidualnym gospodarstwem rolnym
3. zarówno w indywidualnym gospodarstwie rolnym jak i poza nim
4. nie pracuję zawodowo

05 Przynależność społeczno-zawodowa: /osoby nie pracujące określają swoją przynależność według zawodu głowy rodziny; renciści i emeryci według rodzaju wykonywanej pracy przed przejściem na rentę; pracujący w gospodarstwie rolnym członkowie rodzin są również uważani za rolników/

1. rolnik indywidualny
2. robotnik niewykwalifikowany
3. robotnik wykwalifikowany
4. pracownik umysłowy bez wyższego wykształcenia
5. pracownik umysłowy z wyższym wykształceniem
6. inna /jaka?/

06 Miejsce zamieszkania:

1. wieś
2. miasto do 10 tys. mieszk.
3. miasto 10-20 tys.
4. miasto 20-50 tys.
5. miasto 50-100 tys.
6. miasto liczące ponad 100 tys. mieszkańców

07 Czy należy Pan/i/ :

1. do PZPR
2. do ZSL
3. do SD
4. do organizacji młodzieżowej
5. nie należę do żadnej z nich

08 Czy ma Pan/i/ dzieci na utrzymaniu?

1. do lat 3 /podać liczbę/
2. od 4-6 lat /podać liczbę/
3. od 7-15 lat /podać liczbę/
4. powyżej 15 lat /podać liczbę/
5. mam dzieci, ale nie są na moim utrzymaniu
6. nie mam dzieci

09 Stan cywilny:

1. kawaler - panna
2. żonaty - zamężna
3. rozwiedziony/a/, w separacji
4. wdowiec - wdowa

Pytanie 04A dla osób, które w pyt. 04 dały odp. 4

04A Jeśli nie pracuje Pan/i/, to czy jest Pan/i/:

1. rencistą, emerytem
2. gospodynią domową
3. uczniem, studentem
4. nie pracuję z innych względów

Kopie A-946